

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**512 NUMARALI MUFASSAL TAHRİR DEFTERİNE GÖRE
1571-1572 YILLARINDA CEBELE SANCAĞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Enver ÇAKAR

HAZIRLAYAN

Dilek ASLAN

ELAZIĞ

2006

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

512 NUMARALI MUFASSAL TAHRİR DEFTERİNE GÖRE
1571-1572 YILLARINDA CEBELE SANCAĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez 10 / 3 / 2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman

Üye

Üye

Doç. Dr. Enver ÇAKAR

Prof. Dr. Orhan KILIÇ

Yrd. Doç. Dr. Ömer AYTAÇ

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

512 NUMARALI MUFASSAL TAHRİR DEFTERİNE GÖRE

1571-1572 YILLARINDA CEBELE SANCAĞI

Dilek Aslan

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

XIX+133 sayfa

Osmanlı Devleti'nin en önemli arşiv kaynaklarından biri de Tahrir Defterleridir. Bu çalışmada, 512 Numaralı Tahrir Defteri'nin ışığında, 1571-1572 yıllarında Cebele sancağının idari yapısı, fiziki görünümü, nüfusu ve iktisadi durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Cebele sancağı söz konusu tarihte 11 nahiye ile 433 köy ve 1147 mezraaya taksim edilmişti. Sancak merkezi olan Cebele şehri ise bu zamanda idari bakımdan 5 mahalleden meydana gelmekteydi.

Sancak, nüfus bakımından fazla kalabalık değildi. Takriben 2.163 şehir nüfusu, 51.730 nahiyelerin nüfusu olmak üzere toplam nüfus 53.893 idi. Sancakta, nüfusun önemli bir kısmını Nusayrîler teşkil etmekle birlikte Müslümanlar ve Hıristiyanlar da yaşamaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Cebele, Tahrir Defteri, Sancak

SUMMARY

SANJAQ OF CABALA IN 1571-1572 ACCORDING TO THE TAHRIR DEFTER

NUMBARED 512

Dilek Aslan

Fırat Universty

The Institute of Social Sciences

Department of History

XIX+133 pages

In our study, we examined the situations of the administration, physical, demographic and economic of the Sanjaq of Cabala in 1571-1572 according to the Tahrir Defter numbered 512.

In that time, the Sancaq of Cabala contained 11 districts, 433 villages and 1147 hamlets. Also, the city of Cabala was divided into 5 quarters.

The populatin of sanjaq of Cabala was not crowded in 1571-1572. Around the populatin of the city was 2.163. Also, the populatin of the districts were 51.730. Howewer, the population of the sanjaq was about 53.893. The most of the population was consist of Muslims. Howewer, Christians were living in the sanjaq.

Key Words: Cabala, Tahrir Defter, Sanjaq

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET.....	III
SUMMARY.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖNSÖZ.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
KONU VE KAYNAKLAR.....	X

GİRİŞ

CEBELE’NİN SİYASİ TARİHİ

A. OSMANLI HAKİMİYETİNDEN ÖNCE CEBELE.....	1
B. CEBELE’NİN OSMANLI HAKİMİYETİNE GEÇİŞİ.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

İDARİ TEŞKİLAT VE TAKSİMAT

A. CEBELE SANCAĞININ COĞRAFİ DURUMU VE SINIRLARI.....	8
B. CEBELE’NİN OSMANLI İDARİ TEŞKİLAT VE TAKSİMATINDAKİ YERİ.....	8
1. Genel Olarak Osmanlı Taşra İdari Teşkilatı.....	8
2. Cebele Sancağının İdari Taksimatı ve Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri	10
3. Sancak Yönetimi.....	11
3.1. Örf Mensupları.....	11
3.2. Ulemâ (Ehl-i İlim)	18

İKİNCİ BÖLÜM

YERLEŞME VE NÜFUS

A. YERLEŞME.....	23
1. Cebele Şehri.....	23
2. Nahiyeler.....	26
2.1. Cebele Nahiyesi.....	28
2.2. Merkab Nahiyesi.....	29
2.3. Hevâbî Nahiyesi.....	30
2.4. Kehf Nahiyesi.....	30
2.5. Kadmûs Nahiyesi.....	31

2.6. Manîka Nahiyesi.....	31
2.7. ‘Ulleyka Nahiyesi.....	32
2.8. Bâlâtnîs Nahiyesi.....	32
2.9. Lâzkiye Nahiyesi.....	33
2.10. Sahyûn Nahiyesi.....	34
2.11. Berzîye Nahiyesi.....	34
3. Köy ve Mezraalar	35
B. NÜFUS.....	42
1. Şehir ve Kasabalar.....	43
2. Nahiyelerdeki Nüfus.....	49
3. Konar-Göçer Nüfus.....	52
4. Sancak Nüfusu.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İKTİSADİ DURUM

A. TOPRAK İDARESİ.....	57
1. Mîrî Toprak Rejimi.....	57
2. Malikâne-Divânî Sistemi.....	61
B. TARIM VE HAYVANCILIK.....	64
C. TİCARET VE SANAYİ.....	66
D. VERGİLER.....	67
1. Toprak Mahsullerinden Alınan Vergiler.....	69
1.1. Öşür.....	69
2. Şahsa Bağlı Vergiler.....	74
2.1. Cizye.....	74
2.2. Dirhemü’r-ricâl.....	75
2.3. Duhan Resmi.....	76
3. Hayvanlardan Alınan Vergiler.....	76
4. Niyâbet Rüsûmu.....	77
5. Değirmen Resmi.....	78
6. Ma’sara Resmi.....	79
7. İpek Dolabı Resmi.....	81
8. Mahsuller.....	82
8.1. Cebele Şehri.....	82
8.2. Lâzkiye Kasabası.....	82

E. TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE NARH FİYATLARI.....	82
F. SANCAK GELİRİ VE BÖLÜŞÜMÜ.....	83
1. Sancak Geliri.....	83
2. Sancak Gelirinin Bölüşümü.....	83
2.1. Haslar.....	84
2.1.1. Padişah hasları.....	84
2.1.2. Sancakbeyi Hasları.....	85
2.2. Zeâmetler.....	87
2.3. Timarlar.....	88
2.4. Vakıf ve Mülkler.....	91
SONUÇ	94
BİBLİYOGRAFYA	96
EKLER	104
ÖZGEÇMİŞ	133

ÖNSÖZ

Son yıllarda Osmanlı eyalet ve sancakları üzerinde yapılan çalışmaların gittikçe yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu çalışmalar, Osmanlı taşra teşkilatının daha iyi anlaşılabilmesi ve bölgeler arası farklılıkların daha açık bir şekilde tespit edilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu tür çalışmalarda ağırlıklı olarak tahrir defterlerinden faydalanılmaktadır. Bu defterler, Osmanlı Devletinin idarî taksimatı, tarihi-coğrafyası, vergi sistemi ve oranları ile demografik durumu hakkında çok kıymetli bilgileri ihtiva etmektedir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar daha ziyade Anadolu'daki sancaklar ve eyaletler üzerine yoğunlaşmış olup, bugünkü Türkiye sınırları dışında kalmış olan Osmanlı sancakları üzerinde yapılmış olan çalışmaların sayısı ise oldukça azdır.

Bu çalışmada, XVI. Yüzyılda, Cebele ve Lazkiye gibi, Doğu Akdeniz'in önemli iki limanını bünyesinde barındıran Cebele sancağının, 512 numaralı Tapu-Tahrir Defteri'nden istifade ederek, 1571-1572 yıllarındaki idarî, fiziki, sosyal, ekonomik ve demografik yapısını incelemeye çalıştık. Bundan dolayı, çalışmamız diğer Osmanlı sancakları içerisinde ayrı bir önem arz etmektedir.

Konunun tespiti, konu ile ilgili kaynakların temini, karşılaşılan meselelerin çözümü ve çalışmamızın sonuçlanmasına kadar bütün aşamalarda yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Enver ÇAKAR'a teşekkürlerimi sunarım.

Dilek ASLAN

Elazığ-2006

KISALTMALAR

BA	: Başbakanlık Arřivi
Bkz.,bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coęrafya Fakültesi Dergisi
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İÜEFTD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
İÜİFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
nr.	: Numara
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TD	: Tapu-Tahrir Defteri
TM	: Türkiyat Mecmuası
vb.	: ve benzeri

KONU VE KAYNAKLAR

A. KONU

Suriye’de Lazkiye’nin güneydoğusunda küçük bir liman şehri olan Cebele, Nusayriye dağı eteklerinde kurulmuş olup, eski tarihlerden beri önemli bir ticaret merkezi ve Ortaçağın müstahkem şehirlerinden biriydi.

Cebele bölgesi Hz. Ömer zamanında Ebû Ubeyde b.Cerrâh’ın kumandanlarından Ubâde b.Sâmit tarafından 638 yılında fethedildi. Daha sonra Muâviye b. Ebû Süfyân surların dışında yeni bir kale inşa ettirerek buraya Müslümanları yerleştirdi. Cebele, Suriye ve Filistin kıyı kentlerini güvence altında tutabilmek amacıyla ele geçirmeye çalışan haçlılar tarafından birkaç kez kuşatıldıktan sonra onların eline geçti ve yaklaşık olarak seksen yıl haçlı işgali altında kaldı. Selahaddin Eyyübi 1187’de Hittin de haçlıları yenilgiye uğrattı. İslam ve batı tarihlerinde bir dönüm noktası olan bu zafer Yakın Doğu’daki haçlılar için de bir çöküştü. Bu zaferden sonra Cebele de 18 Cemaziyevvel 584/15 Temmuz 1188 tarihinde Selahaddin tarafından fethedildi. Bu bölgenin Osmanlı hakimiyetine geçişi ise Yavuz Sultan Selim’in Mısır Seferi sırasında 1516 yılında gerçekleşti.

Doğu Akdeniz sahilinde yer alan Cebele sancağı içerisinde zamanın iki önemli limanı olan Cebele ve Lazkiye de yer almaktaydı. Dolayısıyla, Osmanlı dış ticaretinde bu bölge ayrı bir önem taşımaktaydı.

Bugüne kadar Cebele sancağının genelini esas alan bir çalışma henüz yapılmadığından bizim bu çalışmamız bölgenin siyasi, idarî, demografik ve iktisadi tarihinin aydınlatılması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.

Yaptığımız bu çalışma, bir giriş ile 3 ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında Cebele’nin siyasi tarihinden bahsedilmiş; bu bağlamda, Cebele’nin Osmanlı hakimiyetinden önceki siyasi tarihi ile Cebele’nin Osmanlı hakimiyetine geçişi konuları ayrı iki başlık altında incelenmiştir.

İdarî Teşkilat ve Taksimat adlı Birinci Bölümde, Cebele sancağının coğrafi yapısı, sınırları ve Cebele’nin Osmanlı idarî teşkilatındaki yeri ve önemi ele alınmıştır. Nüfus ve Yerleşme adını taşıyan İkinci Bölümde, sancak merkezi olan Cebele şehrinin coğrafyası ve fiziki yapısı ile diğer kasaba ve nahiyelerin durumu yerleşim açısından

incelendikten sonra, şehir kasaba ve köylerin nüfusu tespit edilmeye çalışılmış, nüfusun dini unsurlara göre dağılımı, tablo ve grafiklerin de yardımıyla izah edilmiştir. Ayrıca, Cebele sancağının nüfusunu oluşturan aşiret ve cemaatlerden de bahsedilmiştir. Çalışmamızın son ana bölümünü teşkil eden ve İktisadi Durum adını taşıyan Üçüncü Bölümde, merkezde ve kırsal kesimde yaşayan halkın ekonomik faaliyetleri ve alınan vergiler ile sancak gelirlerinin ne şekilde bölüştüğü hususları ayrı başlıklar altında ele alınmaya çalışılmıştır. Ekler kısmında ise, sancak kanunnâmesi, köylerin isim, nüfus ve vergileri, timar, vakıf ve mülk sahipleri ile bunların gelirleri tablolar halinde verilmiştir.

B. KAYNAKLAR

Çalışmamızın temel kaynağını, Başbakanlık Arşivinde Tapu-Tahrir Defterleri Tasnifinde 512 numarada kayıtlı bulunan 1571-1572 tarihli Cebele sancağı mufassal tahrir defteri teşkil etmektedir. Bu kaynak esas alınmak suretiyle Cebele sancağının söz konusu tarihteki idarî, demografik ve iktisadi durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Fakat, bunun yanı sıra diğer kaynaklardan ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

1. 512 Numaralı ve 1571-1572 (979 Hicri) Tarihli Cebele Sancağı Mufassal Tahrir Defteri

512 numaralı tahrir defterinden bahsetmeden önce, ana hatlarıyla Osmanlı tahrir geleneğinden ve tahrir çeşitlerinden bahsetmek, konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından faydalı olacaktır.

1.1. Genel Olarak Osmanlı Tahrir Geleneği ve Tahrir Defterleri

Tahrir, Arapça bir kelime olup lügatte yazma, kaydetme, deftere geçirme gibi manalara gelmektedir¹. Nüfus ve arazi gibi umumi olarak yapılan yazma yerinde kullanılan bir tabirdir².

Osmanlı Devletinde yeni fethedilen yerler ile mevcut arazilerin umumî durumu, eskiden mevcut veya yeni uygulanacak olan idarî teşkilat çerçevesi içinde, belli usûl ve kaidelere göre, tespit ve kaydedilirdi ki, bu işleme bölgenin “tahrir” edilmesi denirdi. Bu tahrir neticesinde tutulan defterlere de “Tapu Tahrir Defteri” denir³.

---

¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1999, s.383.

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul, 1993, s. 376.

³ Enver Çakar, “H. 931 (M.1524-1525) Tarihli ve 125 Numaralı Halep İcmal Defterinin Tanıtımı ve Tahlili”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 90, Ankara, 1994, s. 115.

Osmanlı nüfus ve vergi tahrirleri timar sisteminin uygulandığı sancak ve eyaletlerde tatbik olunurdu. Bir bakıma bu uygulama ile timar sistemi arasında doğrudan bir ilişki söz konusu idi. Tahrir'in hükümet açısından başlıca önemi, başlangıçta bir bölgenin fethini müteakip daha sonrada fasılalarla oranın insan ve gelir kaynaklarının bir envanterini o zamanın şartları ölçüsünde mümkün mertebe gerçeğe uygun bir şekilde temin etmesinde yatıyordu. Tabiatıyla bu tahrirler söz konusu gelir kaynaklarının dirlik sahipleri arasında yeniden tevzii için de kaynak oluşturmaktaydılar⁴.

Tahrir yapılırken esas birim sancak olmakla birlikte genişliği fazla olmayan vilâyetler de bir sayım ünitesi olarak belirlenirdi⁵. Tahrir sırasında, tahrire esas olan idarî üniteyedeki her köy ve kasabada mevcut bulunan yetişkin erkek nüfusunu, ellerindeki toprak miktarını çift, nimçift ve dönüm olarak gösteren işaretler ve tâbi tutuldukları vergi mükellefiyetlerini tespit eden rakamlarla birlikte, isimleri ve babalarının adlarıyla ayrı ayrı kaydedilirdi. Yine bu defterler sayesinde her köyün kimin timarı veya mülkü ve vakfî olduğunu ve köylerde ekimi yapılan tarım ürünlerinin ve yetiştirilen hayvanların çeşitlerini, miktarlarını bulabilmekteyiz. Ayrıca öşür ve rüsum miktarlarını tayin eden rakamlara da ulaşılmaktadır⁶.

Tahrir defterlerinde, şehir, kasaba, köy ve mezraalar ile kışlak ve yaylak mahallerinde yaşayanların isimleri, hukukî ve iktisadî statüleri, alınan vergilerin cins ve miktarları, toprağı tasarruf şekilleri ve mülkiyet-vakıf sistemi ayrı ayrı kaydedilirdi. Dolayısıyla, Osmanlı Devletinin idarî taksimatı, tarihi-coğrafyası, vergi sistemi ve oranları ile demografik durumu hakkında çok kıymetli bilgileri ihtiva etmektedir. Yapılan tahrirler sırasında yerleşim yerlerinde yaşayanlar ve sürekli yerleşik olmayan grupların vergiye esas olan evli hane reisleri, bunların ergin yaşa gelmiş olan bekâr oğulları tek tek ismen belirtildiği için, verilen rakamlardan istifade ile bir bölgenin veya yerleşim yerinin nüfus kitlesi, hacmi hatta dinamizmi hakkında bilgi edinmek ve bunları değerlendirmek mümkündür. Tahrir ameliyesi, belirli aralıklarla yapıldığı için nüfus

---

⁴ Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, XII, Ankara, 1991, s.430.

⁵ Halil Sahillioğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul, 1989, s.27.

⁶ Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana mahsus İstatistik Defterleri (I)", *İÜİFM*, C.II, S.1-2, İstanbul, 1940, s.20; Aynı Yazar, "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *TM*, C.X, Ankara, 1951-1953, s.9; Aynı Yazar, "Tahrir Defterleri'nin İstatistik Verimleri Hakkında Bir Araştırma", *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 10-14 Kasım 1948, Ankara, 1952, s.292-293.

seyrini, yükseliş-düşüş nispetlerini anlamak ve diğer yerlerle mukayese etmek imkan dahilindedir. Bu da şüphesiz siyasî ve iktisadî meseleleri izaha girişmiş bir araştırmacı için yepyeni ufukların açılması demektir⁷.

Osmanlı tahrirleri;

- a. Yeni bir yerin fethini müteakip,
- b. 30-40 yıllık sürelerde,
- c. Padişah cülûslarında (gerek görüldüğü takdirde)
- d. Kaybedilen bir yerin tekrar istirdadında yapılırdı⁸.

Tahrir işlemini yürütenlere *Tahrir Emîni*, *Mübâşir*, *Îl-yazıcısı*, *Muharrir* gibi isimler verilirdi. Resmî adı *Emânet* olan tahrir işini üzerine alan Tahrir Emininin yanında ayrıca *Kâtipler* de resmen tayin edilirdi. Büyük tecrübe ve bilgi isteyen, çok mesuliyetli ve aynı zamanda rüşvet ve suiistimallere müsait olan tahrir emanetine genellikle itimat edilen nüfuzlu beyler veya kadılar tayin olunurdu. Her türlü hile ve sahtekârlıkları önlemek için emin, bütün timar sahipleri veya temsilcileri, havas-ı hümayûn yetkilileri ile diğer hasların yöneticileri, vakıfların mütevellileri ve mülk sahiplerinin katıldığı, bir toplantı düzenlenirdi. Bölgenin kadısı da bu toplantıya katılmak zorundaydı. Ayrıca, emin reâyâ ile görüşür ve önceki mufassal tahrir defterlerini de tetkik ederdi⁹.

Sayım görevlileri, nüfusu sayarken önce merkezi kazadan başlarlar ve sonra diğer kazalara giderlerdi. Sayımda yalnız aile reislerini (hane) ve kazanç sağlayabilecek yaşta ve durumdaki yetişkin bekârları (mücerred) yazarlar, kadınlar ve çocukları saymazlardı. Kocasının çiftliğini işlemeyi üzerine alan dul kadınlar “bive” (kocasız) diye kaydedilirdi ve bunlar indirimli bir vergiye tabi tutulurdu. Sayım sırasında reâyânın dinleri ve etnik grupları belirtildiği gibi, vergi vermeyecek durumdaki a‘mâ, kötürüm, deli, takatsız ve yaşlılarla imâm, müezzin, hatib, papaz, şeyh, derviş ve seyyid olanlarda ayrıca işaret edilirdi¹⁰.

Sayım işi bitince, kayıtlar, eski defterlerle denetlenir, hâsılın eski defterden düşük olmamasına dikkat edilir. Temize çekilir ve hangi sancağın mufassalı olduğunu gösteren

---

⁷ Feridun Emecen, “Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri”, *Tarih ve Sosyoloji Semineri* 28-29 Mayıs 1990, İstanbul, 1991, s.145-146.

⁸ Mustafa Öztürk, “1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri”, *OTAM*, S.8, Ankara, 1997, s.250.

⁹ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*, Elazığ, 2003, s.XXII.

¹⁰ Enver Çakar, *Aynı eser*, s.XXII; Halil Sahillioğlu, *Aynı eser*, s.29.

bir yazı defterin kapağına veya ilk iç sayfasına konur. Divan da gönderilen defterlerin merkezce onaylandığını ve bu defterlerin resmiyet ifade ettiğini başına bir “tuğra” çekerek gösterir. Sonra muharrir bir takdim yazısında (dibace’de) görevi kimin emri ile aldığını ve kiminle beraber sayımı gerçekleştirip bitirdiğini edebi bir lisan ile açıklar. Bir çok defterde ayrıca bundan sonra sancakta uygulanmakta olan vergi kanunları ve vergi nispetlerini veya miktarını veren, bazen sair hususlara da değinen (meselâ ceza) kanunnâmeleri de konurdu¹¹.

Merkezde hazırlanan müsveddeler iki nüsha halinde temize çekilerek icmâl ve mufassal defterleri hazırlanırdı. Daha sonra padişah tuğrasını taşıyan bir defter, ait olduğu beylerbeyliğe gönderilir, diğeri defterhânedede saklanırdı. Bir sancağın idarî olarak bağlı bulunduğu beylerbeylik değiştiğinde, o sancağa ait defterler yeni bağlandığı eyâlete gönderilirdi¹².

Yeni bir padişahın tahta çıkması veya umumi olarak meydana gelen değişikliklerden dolayı, fetihten hemen sonra yapılmış olan ilk tahriri müteakip yeni bir tahrir daha yapılırdı. Bu durumda ikinci tahririn neticelerini ihtiva eden deftere *Defter-i Cedîd*, ilk tahrir defterine ise *Defter-i Atîk* denirdi. Şayet üçüncü bir tahrir söz konusu olursa, o zaman ilk tahrire ait deftere *Defter-i Köhne*, ikincisine *Defter-i Atîk* ve sonuncusuna da *Defter-i Cedîd* denirdi¹³.

Tahrirlerin Osmanlı devletine sağladığı faydalar ise şunlardır: Timar işlerinin kontrolü ve düzenlenmesi. Eyalet siteminin düzenli bir şekilde işlenmesi ve kontrolü (tahrirler sonucunda her bölgenin durumuna uygun özel kanunlar yapılmıştır). Boşalmış yerlerin imar ve iskânı. Geri hizmet erbablarını (piyade, derbendci, köprücü vs.) ihtiyaca göre tespit edip, yapılması gereken bazı işlerin onlar tarafından yapılmasının sağlanması. Islahat yolu ile bazı meseleleri çözüme kavuşturmak. Tahta yeni çıkan padişahın ülke üzerinde hâkimiyet tesisine yardımcı olmak. Yeni fethedilen yerlerde Osmanlı nizâmını kurmak. Toprak tasarruf edenler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek. Artan gelirlerden ve defter harici kalmış yerlerden, merkezî devlet hazinesinin faydalanmasını sağlamak. Devletin mâlî vaziyetinden haberdar olarak yapacağı faaliyetleri ona göre düzenlemesidir¹⁴.

---

¹¹ Halil Sahillioğlu, *Aynı eser*, s.30-31.

¹² Erhan Afyoncu, “Osmanlı Devleti’nde Tahrir Sistemi”, *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1991, s.313.

¹³ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı, (1518-1566)*, Ankara, 1989, s.3.

¹⁴ Erhan Afyoncu, *Aynı makale*, s.312.

Merkeze gönderilen Tahrir defterleri üç şekilde tanzim edilirdi:

Mufassal Defterler: Bu defterlerde yazılan yerler tafsilatlı olarak geçirildiği için bu ad verilmiştir¹⁵. Mufassal defterlerde genellikle ait oldukları sancağın merkezi durumundaki nefis yani şehir ilk olarak kaydedilirdi. Nüfus mahalle mahalle ve umumiyetle evli-bekâr ayırımıyla verilirdi. Çeşitli sebeplerle her türlü vergiden muaf olan kişiler dini görevliler vs. de durumları belirtilerek yazılırdı. Gayrimüslimler ayrı olarak ve mensup oldukları cemaatin adı altında defterde yer alırlar. Yetişkin erkek nüfusun kaydını müteakip şehirden elde edilmesi beklenen gelir kaynakları ve miktarlarının bir dökümü verilir. Daha sonra merkez kazaya bağlı köy ve mezraaların yetişkin erkek nüfusu ve buralardan toplanması karara bağlanmış yıllık vergi miktarları ayrıntılı olarak yer alır. Sancağın diğer kazaları da aynı şekilde kaydedilirdi. Her köyün başında timar mı, has mı, vakıf mı veya mülk mü olduğu ve genellikle kime ait olduğu da belirtilirdi¹⁶.

İcmâl Defterler: Para işlerine ait hesapların toplu olarak kaydedildikleri deftere verilen addır¹⁷. İcmâlden amaç tespit edilen bu iktisadi gücün kimlere ne şekilde tevzi edileceğini göstermektir. Bu defterlerde ise asıl ünite dirliktir. Yani has, zeâmet ve timarın dağıtılmasını içerir.

İki tip icmâlden söz edilebilir. Birincisi timar icmali denilen ve herhangi bir bölgenin gelirinin padişah, beylerbeyi, sancakbeyi haslarıyla zeâmet ve timar sahipleri arasında nasıl paylaşıldığını gösteren defterlerdir. Bunlar da genellikle dirlik sahibinin ismini müteakip kendisine gelir tayin olunan köylerin veya bu köylerdeki hisselerin ve diğer vergi kalemlerinin bir dökümü yapılır, eğer bunlar hisseliyse kendisine düşen pay ayrıca belirtilir. İkinci tür icmâl ise bir bölgedeki yerleşme merkezlerinin genel olarak ait buldukları dirlik çeşitleri altında, ancak dirlik sahiplerinin adı verilmeksizin, nüfus ve hâsıllarını özet olarak ihtiva ederler¹⁸.

Evkâf Defterleri: Vakıflarla ilgili defterlere verilen addır. Herhangi bir sancak veya eyaletin tahririni müteakip, mufassal ve icmâl defterlerin yanı sıra, oradaki vakıflar, bunların gelirleri ve bu gelirlerin tahsis edildiği harcama kalemleri vb. hususlar dahil olmak üzere evkâf defterleri tertip olunurdu. Öte yandan malikâne-divânî sistemin

---

¹⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Aynı eser*, III, s.563.

¹⁶ Mehmet Öz, *Aynı makale*, s.431.

¹⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Aynı eser*, II, s.24.

¹⁸ Mehmet Öz, *Aynı makale*, s.431-432.

uygulandığı bazı yerlerde mufassal defterler her ne kadar vakıflara, gelirlerine vb. hususlara dair muhtasar bilgiler verilerse de, bu tip bölgeler için tertip olunan evkâf defterleri harcama kalemleri ve vakıf görevlileri ile ilgili malumat verdiği için evkâf defterleri mufassalları birçok bakımdan tamamlamaktadır¹⁹.

XVII. yüzyıldan itibaren devlet bürokrasisin genişlemesi, iktisadî ve sosyal alandaki gelişme ve değişimler, tahrir geleneğinde de kendisini gösterdi. Böylece klâsik tahrir geleneği terk edildi. Onun yerine yeni tahrir geleneği ikâme edildi. Yeni tahrir geleneğinde, klâsik tahrir defterlerindeki her kaynak için ayrı ayrı defterler tutulmaya ve merkezde bunlara ait bürolar oluşturmaya başlanmıştır. Aşağıdaki tabloda bu değişimi görmek mümkündür.

Tablo-1

Tahrir Geleneği Değişim Tablosu²⁰

Klasik Tahrir Geleneğindeki Bilgiler	Yeni Tahrir Geleneğindeki Bilgiler
Nüfus/Hane	Avârız-Hâne defterleri
Mukataalar	Mukataa Defterleri
Cizye	Cizye/Cizye Muhasebe Defterleri
Timarlar	Timar Tevcih/Yoklama Defterleri
Evkâf	Evkâf Tahriri/ Evkâf Yoklama Defteri
_____	Nüfus Yoklama Defterleri
_____	Vilayet Muhasebe Defterleri
_____	Mevâcib Defterleri
_____	Tahrir-i Emlâk ve Nüfus Defterleri
_____	Nüfus Tahrirleri
_____	Temettu'ât Defterleri

1.2. 1571-1572 (979) Tarihli Cebele Sancağı Tahrir Defteri

Çalışmamızın temel kaynağını teşkil eden bu defterin tamamı 286 sayfadır. Defter hicri 979, miladi 1571-1572 yıllarına aittir. Defterin numaralandırılmış olan 9 sayfası

¹⁹ Mehmet Öz, *Aynı makale*, s.432.

²⁰ Mustafa Öztürk, "1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri", s.251.

boştur. Bunlar 8, 149, 150, 193, 282-286. sayfalardır. Defter 45x16.5 ebadındadır. Defterin 1-7. sayfaları arasında kanunnâmesi bulunmaktadır. Bu kanunnâme Ahmet Akgündüz tarafından yayınlanmıştır²¹.

Defterin fihristte verilen bilgileri ile içindeki bilgiler bazı yerlerde farklılık göstermektedir. Cebele nahiyesi fihristte 44 köy ve 189 mezraa olarak gösterilmiştir. Ancak defterde 190 mezraa vardır. Merkab nahiyesinde fihristte 24 köy, 91 mezraa verilmiştir. Defterde ise 26 köy, 88 mezraa vardır. Manîka nahiyesinde fihristte 15 köy ve 48 mezraa olarak verilmiş, ancak defterde 14 köy ve 48 mezraa vardır. 9. sıradaki nefis olmasına rağmen fihristte köy olarak alınmıştır. ‘Ulleyka nahiyesinde fihristte köy sayısı 17, mezraa sayısı ise 56 olarak verilmiştir. Defterde ise 18 köy ve 55 mezraa vardır. Fihristte 22. sıra mezraa olarak verilmiş, ancak defterde köy olarak alınmıştır. Lâzkiye nahiyesinde de fihristte 26 köy, 38 mezraa verilmiştir. Defterde ise 27 köy, 37 mezraa vardır. 34. sıradaki fihristte mezraa olarak verilmesine rağmen defterde köy olarak verilmiştir.

Defterde ayrıca birçok numaralandırmanın da yanlış yapıldığı görülmektedir. Sayfa 38 de 142. sıradan 144’e geçilmiştir. Sayfa 77 de 46. sıradan 48’e geçilmiştir. Yine sayfa 192 de 69. sıradan 71’e geçilmiştir.

Defterde bazı köylerde hane sayısı “ber vech-i tahmin” şeklinde yani tahmini olarak verilmiştir. Cebele nahiyesinde 12, 13, 14 ve 15. köyler ber vech-i tahmin şeklinde ve isim listesi verilmeden yazılmıştır²². Balâtnîs nahiyesinde 2, 5 ve 6. köyler de yine ber vech-i tahmin olarak verilmiştir²³.

Defterde bazı köylerin hane ve mücerred şeklinde değil de sadece nefer olarak verildiği görülmektedir. Bazı köylerin ise hem hane ve mücerred, hem de nefer olarak verildiği görülmektedir²⁴. Bazı köylerde ise hane sayısı verilmiş ancak isimler verilmemiştir. Mesela ‘Ulleyka nahiyesinde 7-18 arasındaki köyler de isimler sayılmadan sadece toplam hane sayısı verilmiştir²⁵. Ayrıca Balâtnîs nahiyesinde El-

---

²¹ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C.VII, İstanbul, 1994, s.791-796.

²² BA, *TD*, nr. 512, s.199.

²³ BA, *Aynı Defter*, s. 238.

²⁴ BA, *Aynı Defter*, s.117, 135, 184-186, 188, 209, 243, 264.

²⁵ BA, *Aynı Defter*, s.103-108.

Beninâ, Katma ve Zenyû köyleri ile ‘Ulleyka nahiyesinde Harbet-i Tevâhîn köyünde yine sadece toplam hane sayısı verilmiştir²⁶.

Defterde hane ve mücerred sayılarında da birçok hata vardır. Mesela Cebele nahiyesine bağlı Ruvesiyye köyünde mücerred sayısı 2 olarak verilmiş ancak listede isimlerin altında mim harfi yoktur. Yine aynı nahiyenin Şellâ köyünde toplamda mücerred 1 olarak verilmiş ancak listede 2 mücerred olduğu görülmektedir²⁷. Merkab nahiyesine bağlı Merkab, Tîro, Leton ve Merkiye köylerinde de aynı durum söz konusudur²⁸. Kehf nahiyesinin Kerîn, Kadmûs nahiyesinin Hattâbiye, Manîka nahiyesinin ‘Ayn Senya, Balâtnîs nahiyesinin Sekînû, Kallûriye, Bahtarmû el-Fevkâ köylerinde, Lâzkiye nahiyesinin Mükerreremiye ve ‘Âmiriye, Kancara, Sahyûn nahiyesinin Dîğâ, Berzîye nahiyesinin Süveydiye köylerinde de aynı hatalar vardır.

Defterin birçok sayfasının alt kısımları silik olduğu için bazı konularda sağlıklı bilgilere ulaşılamamıştır²⁹. Sonucu fazla etkilemekle birlikte, özellikle sayısal konularda bazı nahiyelerde net ve kesin rakamlara ulaşılamamıştır. Bu durum “hâsıl” da olduğu gibi “hane” ve “mücerred” sayıları için de söz konusudur.

2. Vakayinâmeler

Osmanlı vak‘anüvisleri, Osmanlı tarihi hakkında önemli eserler vermişlerdir. Kendilerinden önce meydana gelen olayları başkalarından alıntı yapmak suretiyle aktarılırken, özellikle kendi dönemlerinde meydana gelen hadiseleri tafsilatlı olarak anlatmışlardır. Çalışmamızda muhtelif vakayinâmelerden istifade etmekle birlikte, daha ziyade Hoca Sadettin’in *Tacü’t-Tevârih* adlı eserini kullandık.

3. Kanunnâmeler ve Risâleler

Çalışmamız sırasında kullandığımız kaynakların bir bölümünü de kanunnâmeler ve risâleler teşkil etmektedir. Özellikle Osmanlı timar sistemi hakkında kıymetli bilgiler ihtiva eden *Hazarfen Hüseyin Efendi* ve *Sofyalı Ali Çavuş* kanunnâmeleri ile İlhan Şahin tarafından yayımlanmış olan risâleden istifade edilmiştir.

---

²⁶ BA, *Aynı Defter*, s.119, 237, 239.

²⁷ Bkz. BA, *Aynı Defter*, s.22-23.

²⁸ Bkz. BA, *Aynı Defter*, s. 47, 52-56.

²⁹ Bkz. BA, *Aynı Defter*, s.22, 32-38, 40-43, 46, 47, 62-66, 69-79, 86-90, 171-181, 278-280.

4. Seyahatnâmeler

Cebele hakkında bilgi veren seyahatnâmelerin en önemlisi XVII. yüzyıl seyyahlarından olan Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme* adlı eseridir. Evliya Çelebi, bu eserinde Cebele kalesi ile han, hamam, çarşı ve ziyaretgâhlarından kısaca bahsetmektedir. Ayrıca, Mehmed Behcet ve Refik Tamîmî'nin 1333/1917 yılına ait gözlemlerini içeren eserinden (*Beyrût Vilâyeti*) de istifade edilmiştir

5. Tetkik Eserler

Çalışmamızda, muhtelif sancak çalışmaları ile Osmanlı idarî, sosyal ve iktisadî tarihini inceleyen çok sayıda tetkik eserden ve makaleden de istifade ettik. Bu eserlerin künyeleri çalışmamızın Bibliyografya kısmında gösterilmiştir.

GİRİŞ

CEBELE’NİN SİYASİ TARİHİ

A. OSMANLI HAKİMİYETİNDEN ÖNCE CEBELE

Nusayriye dağı eteklerinde kurulmuş olan Cebele, eski tarihlerden beri önemli bir ticaret merkezi ve Ortaçağın müstahkem şehirlerinden biriydi³⁰. Hz. Ömer zamanında Ebû Ubeyde b.Cerrâh’ın kumandanlarından Ubâde b.Sâmit tarafından 638 yılında fethedildi³¹. Bu dönemde Dımaşk, Humus, Hama, Lazkiye, Halep, Antakya ve Kudüs başta olmak üzere Suriye bölgesindeki birçok şehrin, Cebele de dâhil fethi gerçekleştirildi³².

O sırada Bizans imparatorluğu’nun hâkimiyetinde bulunan Suriye’nin sahil şehirlerinden Lazkiye’nin fethi üzerine Rumlar Cebele’yi tahliye ettikleri için İslam ordusu hiçbir mukavemetle karşılaşmadan şehre girerek surları ve kaleyi tahrip etti. Daha sonra Muâviye b. Ebû Süfyân surların dışında yeni bir kale inşa ettirerek buraya Müslümanları yerleştirdi³³.

Uzun yıllar İslam hâkimiyetinde kalan şehir 859-60’da meydana gelen depremde büyük zarar gördü³⁴. X. Asırda Bizanslılar kuvvetlerince ve Hamdâni Emiri Seyfûddeve’nin ölümü üzerine³⁵ Nikephoros Phokas tarafından 968 yılında alındı³⁶. 975’de de Iohannes Çimikes tarafından işgal edildi³⁷.

1073’te Cebele şehrini Bizanslıların elinden alan kadı İbn Suleyha olarak da tanınan Ebû Muhammed Ubeydullah b. Mansûr, şehri Trablusşam’da hüküm süren Ammâroğullarına teslim etti. Celâlülmülk Ebü’l-Hasan Ali de şehri onun idaresine bıraktı³⁸.

---

³⁰ Abdülkerim Özeydın, “Cebele”, *DİA*, C.7, İstanbul, 1993, s.183.

³¹ Abdülkerim Özeydın, “Cebele”, s.183-184.

³² Ahmet Önkal, “Ebû Ubeyde b. Cerrâh”, *DİA*, C.10, İstanbul, 1994, s.250.

³³ Abdülkerim Özeydın, “Cebele”, s.184.

³⁴ Abdülkerim Özeydın, “Cebele”, s.184.

³⁵ Abdülkerim Özeydın, s.184; Fr.Buhl, “Cebele”, *İA*, C.3, İstanbul, 1963, s.16.

³⁶ Fikret Işıltan, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, İstanbul, 1970, s.93.

³⁷ Fikret Işıltan, *Aynı eser*, s.99.

³⁸ Abdülkerim Özeydın, “Ammâroğulları”, *DİA*, C.3, İstanbul, 1991, s.76. Aynı yazarın bir başka makalesinde Cebele’nin İbn Suleyha tarafından alınış tarihi 1080 olarak verilmiştir. Bkz. “Cebele” s.184.

1099 yılı şubat ayı sonunda haçlı reislerinden Godefroi de Bouillon ile Robert de Flandre Antakya'dan çıkarak Lazkiye'ye doğru yola koyuldular ve Cebele'yi kuşatıp aldılar³⁹.

Kadı İbn Süleyha tabi olduğu İbn Ammâr'a isyan ile bağımsızlığını ilan ettikten sonra Cebele de Fatimiler adına okutmakta olduğu şii hutbesini de kaldırarak Bağdat Abbasi halifesi adına sünni hutbesi okutmaya başlamıştı. Bunun üzerine İbn Ammâr, Dımaşk Selçuklu Meliki Dukak'a başvurup onu Cebele'ye yürüyerek Dımaşk melikliğine katılması hususunda ikna etti. Harekete geçen Dukak, beraberinde Tuğtegin ile Cebele'ye gelerek şehri kuşattı ise de başarı sağlayamadı. Cebele'yi alamayan Dukak, kuvvetleri ile birlikte Dımaşk'a geri döndü (494=1100/1101)⁴⁰.

Melik Dukak'ın kuşatmasından sonra Cebele, Suriye ve Filistin kıyı kentlerini güvence altında tutabilmek amacıyla ele geçirmeye çalışan haçlılar tarafından birkaç kez kuşatılmıştır⁴¹. Tancred Lazkiye çevresini işgal ederek daha güneyde bulunan Cebele'yi ele geçirmeye teşebbüs etti. 1100'de Bahemund da Cebele'ye başarısız bir sefer düzenledi⁴². Ancak surların dayanıklı ve bu nedenle savunmaya elverişli olması dolayısıyla işgali mümkün olmamıştı. Bununla beraber artık eski metbû İbn Ammar'dan da yardım alamayan ve gittikçe artan haçlı baskı ve tehlikesini önleyecek bir güce sahip olmayan İbn Süleyha ,Tuğtegin'e haber göndererek Cebele'yi kendisine teslim etmek istediğini, bu nedenle güvenilir birisini göndermesini, buna karşıda kendisini, para, hazine ve ailesiyle birlikte bir askeri birliğin koruması altında, Dımaşk'a ve daha sonrada Bağdat'a göndermesi hususunda, Melik Dukak katında girişimde bulunmasını bildirdi (1101). 30 Temmuz 1101 tarihinde Dımaşk'a dönen Dukak, atabeğinin Cebele hususundaki kararını uygun bulmuş ve bunun üzerine, Tâcûlmülk Böri, bir miktar kuvvetle Cebele'yi teslim almak için Dımaşk'tan ayrılmıştır⁴³. Cebele, yapılan anlaşama neticesinde teslim alınmış ve Böri'nin idaresine bırakılmıştır (1101)⁴⁴. Cebele'yi Böri'ye teslim eden İbn Süleyha şehirden ayrılarak Dımaşk'a gelip ikamete başladı. İbn Süleyha'nın hareketlerinden haberdar olan İbn

---

³⁹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi* (çev. Fikret Işıltan), C.I, Ankara, 1989, s.208.

⁴⁰ Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara, 1989, s.253; Coşkun Alptekin, *Dımaşk Atabeyliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul, 1985, s.16.

⁴¹ Ali Sevim, *Aynı eser*, s.253.

⁴² Abdülkerim Özaydın, "Cebele", s.184.

⁴³ Ali Sevim, *Aynı eser*, s.253.

⁴⁴ Gülay Öğün Bezer, "Böriler (Dımaşk Atabeyliği) (1104-1154)", *Türkler*, C.4, Ankara, 2002, s. 846.

Ammâr, Dukak'a "İbn Süleyha'nın kendisine teslim edilmesi halinde 300 bin altın vereceğini" bildirmiştir. Ancak Dukak bu teklifi kabul etmemiş ve İbn Süleyha'yı Bağdat'a göndermiştir⁴⁵.

Cebele yönetimini eline alan Böri ve yakınları, halka karşı son derece kötü davranışlarda bulunmaya ve haksızlıklar yapmaya başlamışlardır. Bu durum karşısında Cebele halkı, eski metbûları Trablus emiri İbn Ammâr'a Böri hakkında şikayette bulundular. Bunun üzerine İbn Ammâr, Cebele'ye bir askeri birlik gönderdi. Böri ile yapılan savaşı kazandı ve onu esir aldı. Böri Trablus'a götürüldü ve İbn Ammâr'dan yakın ilgi gördü. İbn Ammâr Tuğtegin'e durumun nedenini anlatan bir mektup yazdı ve şehrin haçlı istilasına uğramamasını sağlamak amacıyla böyle bir harekete girişmek zorunda kaldığını bildirdi. Böylece yönetimi, kısa bir süre için Dımaşk melikliğine bağlanan Cebele, yeniden Trablus emirliğine yani Ammâroğularının eline geçmiş oldu⁴⁶.

Haçlılar'a karşı yardım sağlamak niyetiyle Selçuklu Sultanı Melik Tapar ve Abbasi Halifesi Müstazhir-Billâh ile görüşmek için Bağdat'a giden İbn Ammâr dönüşünde Trablusşam'ın haçlılar tarafından işgal edildiğini duyunca Cebele'ye gitti. Tancred 1109 mayısında şehri kuşatınca İbn Ammâr onun vassâli sıfatıyla burada kalması şartıyla teslim oldu. Ancak Tancred sözünde durmadı ve onu 23 Temmuz 1109'da şehri terk etmek zorunda bıraktı⁴⁷.

Zengilerin Musul kolu atabeği olan Kutb ed-dîn Mevdûd 1167 yılında Haçlılar üzerine yürüdü İrka ve Cebele'yi muhasara ve tahrip etti⁴⁸. Ancak alınamadı.

Cebele yaklaşık seksen yıl haçlı işgali altında kaldı⁴⁹. Selahaddin Eyyübi 1187'de Hıttin de haçlıları yenilgiye uğrattı. İslam ve batı tarihlerinde bir dönüm noktası olan bu zafer yakın doğudaki haçlılar için bir çöküştü. Selahaddin Hıttin zaferinden hemen sonra yaklaşık üç ay içerisinde Filistin ve sahillerdeki birçok şehri fethetti⁵⁰. 30 Mayıs-26 Eylül 1188 tarihleri arasında Antakya Prinkepsliği topraklarına bir sefer yaptı.

---

⁴⁵ Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s.253-254; Coşkun Alptekin, *Dımaşk Atabeyliği*, s.17.

⁴⁶ Ali Sevim, *Aynı eser*, s.254; Coşkun Alptekin, *Aynı eser*, s.17.

⁴⁷ Abdülkerim Özyayın, "Cebele", s.184.

⁴⁸ Erdoğan Merçil, "Zengiler", *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi (Osmanlılar Hariç)*, İstanbul, 1999, s.167.

⁴⁹ Abdülkerim Özyayın, "Cebele", s.184

⁵⁰ Muammer Gül, "Önasya'da Bir Türk Devleti: Eyyûbiler (1175-1250)", *Türkler*, C.5, Ankara, 2002, s.79.

Antakya ile birkaç küçük kale dışında kalan toprakları ve kaleleri zapt etti⁵¹. Cebele de 18 Cemaziyelevvel 584/15 Temmuz 1188 tarihinde Selahaddin tarafından fethedildi⁵². Selahaddin Cebele de işleri yoluna koyduktan sonra şehri Şeyzer hâkimi Sâbıkuddin Osman b.Dâye'ye bırakarak oradan ayrıldı⁵³. Melik Kâmil 1221'de Dimyat'ı tahliye etmeleri şartıyla Cebele ile birçok sahil şehrini haçlılara bırakacağını bildirdiyse de haçlılar bunu kabul etmediler⁵⁴. Hospitalier ve Templierler, 1204 ve 1205 yıllarında Cebele üzerin yağma akınlarında bulundular⁵⁵. 1192-1285 yılları arasında Templierler ve Hospitalier şövalyeleri şehri ele geçirmek için sürekli mücadele verdiler⁵⁶. 1230-1231 yıllarında her iki tarikat Cebele'ye saldırdılar fakat burayı ancak birkaç hafta ellerinde tutabildiler. 1231 yılında iki yıl süren bir ateşkes antlaşması yapıldı⁵⁷. Aynı yıllarda Cebele'ye girdiklerinde birçok esir ve ganimet aldılar, fakat daha sonra üzerlerine gönderilen kuvvetler karşısında esir ve ganimetleri iade etmek zorunda kaldılar⁵⁸.

Memlûk Sultanı Kalavun 1285'te şehri zapt ederek idari açıdan Hama'ya bağladı⁵⁹.

B. CEBELE'NİN OSMANLI HAKİMİYETİNE GEÇİŞİ

Cebele'nin Osmanlı hâkimiyetine geçişinden evvel Osmanlı-Memlûklular ilişkilerine kısaca bakalım.

Osmanlılarla Mısır, Suriye, Elcezire, Güney-Anadolu ve Hicaz'a sahip olan Memlûk sultanları arasındaki münasebet ilk zamanlarda yani XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dostane bir şekilde başlamıştır. O tarihlerde küçük bir beylik olan Osmanlıların Rumeli'de ki başarıları ve İslam sınırlarını genişletmeleri Memlûklular tarafından memnurlukla takip olunuyor ve her vesileden istifade edilerek İslam âlemindeki mevkiileri sebebiyle Memlûklular sultanlarıyla muharebeye devan ediliyordu⁶⁰.

---

⁵¹ Ramazan Şeşen, Eyyûbiler, *Türkler*, C.5, Ankara, 2002, s.65.

⁵² Abdülkerim Özyayın, "Cebele", s.184

⁵³ Abdülkerim Özyayın, "Cebele", s.184

⁵⁴ Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac, Tarihi*, C.II, Ankara, 1987, s.509.

⁵⁵ Ramazan Şeşen, "Eyyûbiler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.6, İstanbul, 1992, s.350.

⁵⁶ Abdülkerim Özyayın, "Cebele", s.184.

⁵⁷ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Ankara, 1987, C.III, s.181.

⁵⁸ Abdülkerim Özyayın, "Cebele", s.184.

⁵⁹ Abdülkerim Özyayın, "Cebele", s.184.

⁶⁰ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara, 1988, s.187.

Memlûkluların Malatya valisi Mintaş'ın isyanı üzerine Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin'e geçen Malatya'nın Burhaneddin'den sonra Yıldırım Bayezıt tarafından alınması sonucunda Memlûklerle Osmanlılar arasındaki dostluk bozulmuştu. Osmanlıların sınırları genişledikçe Memlûklerle temas mecburi hale gelmiş ve bu temas bazen dostça bazen düşmanca olmuş ve Çelebi Mehmet zamanında dostluk tekrar sağlandı⁶¹.

Fatih döneminde Hicaz su yolları ve Dulkadiroğulları meselelerinden dolayı ilişkiler tekrar bozuldu. Fatih, Haçlılar için büyük sıkıntı yaratan Hicaz su yollarını tamir ettirmek istemiş ancak Memlûkler bunu kabul etmemişti. Bu durum ilişkilerin yeniden gerginleşmesine sebep oldu⁶².

Fatih'in Memlûkler için hayati bir önem taşıyan Dulkadir topraklarıyla ilgilenmesi ve Dulkadiroğulları beyliğini almak istemesi devam eden dostça münasebetleri bozmuştu⁶³. Artık Fatih'in Mısır'a yürüyeceğine inanan Kayıtbay, savaş için gerekli hazırlıklara başladı. Kayıtbay'ın korkusu gerçekleşti. Fatih, 1481 yılında elli yaşında hasta olmasına rağmen Üsküdar'a geçti ve Mısır seferine çıktı. Fakat Gebze yakınlarında hastalığı daha da artarak 1481'de vefat etti. Onun nereye sefer kesin olarak bilinmemekle beraber Mısır üzerine olacağı muhtemeldi⁶⁴.

II. Beyazıt döneminde Osmanlı-Memlûklu münasebetleri gerginleşmeye devam etti. Beyazıt ile mücadele eden kardeşi Cem Sultan'ı desteklemeleri ve Dulkadir meselesinin devam etmesi, her iki taraf arasında savaşı kaçınılmaz kılmıştı⁶⁵. Memlûklerle savaş 1485'den 1490 senesine kadar beş sene sürdü. Osmanlılar yenildi ve iki taraf arasında barış imzalandı. Yavuz dönemine kadar barış devam etti⁶⁶.

Osmanlı ordularını Suriye ve Mısır'a getiren siyasi ve askeri olaylar dışında Arap ülkeleriyle Anadolu arasındaki mevcut ticari faaliyetlerde vardı. Osmanlılar yıllardır mücadele halinde oldukları Memlûklere yaptıkları yardımlar, Hint okyanusunda giderek büyüyen ve Hicazdaki kutsal şehirleri tehdit eden Portekiz tehlikesine karşı kayıtsız

---

⁶¹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s.187-188.

⁶² Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, İstanbul, 1999, s.330; Şahabettin Tekindağ, "Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûklu Münasebetleri," *İÜEFTD*, S.30, İstanbul 1976, s.77.

⁶³ Şahabettin Tekindağ, *Aynı makale*, s.77.

⁶⁴ Selahattin Tansel, *Aynı eser*, s.340-41; Şahabettin Tekindağ, *Aynı makale*, s.84.

⁶⁵ Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezıt'ın Siyasi Hayatı*, İstanbul, 1966, s.94.

⁶⁶ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s.191-195.

kalmadıklarını göstermekteydi⁶⁷. Hindistan'dan ve diğer yönlerden gelen doğu ticaretinin önemini ve sağladığı faydaları taktidir eden Osmanlı devleti, bunun için ilk olarak Kızıldeniz de hâkimiyeti ve kontrolü elde ettikten sonra Akdeniz ile Hindistan arasında emniyetin sağlanmasına çalışıyordu. Osmanlıların en büyük rakipleri doğu ticareti tekeli ellerinde bulundurdukları iddiasında bulunan Portekizliler idi⁶⁸. Hindistan'a gelen Portekizliler 1502'den itibaren Kızıldeniz ile Arabistan arasındaki ticaret gemilerinin geliş gidişine engel olmaya başladılar⁶⁹. Bu sebeplerden ötürü Mısırın Osmanlı Devleti tarafından alınması zorunlu bir hal oluyordu⁷⁰. Yavuz, Memlûklere karşı yapacağı seferi sezdirmek istemiyor ve bütün harekâtını İran üzerine yapacakmış gibi gösteriyor, Kansu Gavri'ye hürmetkârane mektup ile çeşitli hediyeler gönderiyordu. Memlûkler bunlara rağmen, her ihtimale karşı çeşitli tedbirler alıyordu⁷¹.

Yavuz Sultan Selim, Memlûklerle harbe karar verip elçilerini gönderdikten sonra, 1516'da Üsküdar'a geçti. Oğlu Süleymanı Edirne'de ve vezirlerinden Miri Mehmet Paşa'yı İstanbul'da ve Hersek-zâde'yi Bursa'da bırakarak hareket etti. Bu sırada Osmanlı donanması da Suriye sahillerine gönderildi⁷².

24 ağustos 1516'da Merc-i Dâbık'ta iki taraf karşılaştı. Osmanlı ordusunun sağ kolunda Anadolu Beylerbeyisi Zeynel Paşa, sol kolunda Rumeli Beylerbeyisi Küçük Sinan Paşa ve merkezde padişah ile kapıkulu yaya ve atlılarıyla topçular bulunmakta idi. Memlûklerin sağ kolunda Haleb naibü's-saltanası Sibay ve merkezdede Sultan Gavri vardı⁷³.

Memlûklerin sağ kol kumandanı Hâyır Bey yenilip Haleb'e ve oradan da Şam'a doğru kaçtı. Bu suretle beş altı saat içinde Memlûk ordusu bozuldu. Kansu Gavri öldü. Memlûk karargâhı ele geçirildi⁷⁴. Yavuz, 28 Ağustos 1516'da Haleb'e girdi. Haleb, Kuzey Suriye Beylerbeyiliğinin merkezi yapıldı ve Karaca Paşa ilk Halep Beylerbeyisi

---

⁶⁷ Salih Özbaran "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu", *İÜEFTD*, S.31, İstanbul, 1978, s.83-84.

⁶⁸ Cengiz Orhunlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, Ankara, 1996, s.5; Aynı Yazar, XVI. Asrın İlk Yarısında Kızıldeniz'de Osmanlılar", *İÜEFTD*, C.12, S.16, İstanbul, 1962, s.5.

⁶⁹ Yakub Mughul, "Portekizli'lerle Kızıldeniz'de Mücadele ve Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi Hakkında Bir Vesika", *Türk Tarih Kurumu Belgeler*, C.11, S. 3-4, Ankara, 1967, s.37.

⁷⁰ Salih Özbaran, *Aynı makale*, s.84.

⁷¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s.280-281.

⁷² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s.283.

⁷³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s.284-286; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, (yayınlaştıran İsmet Parmaksızoğlu) C.4, İstanbul, 1979, s.285-286.

⁷⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s.286.

oldu⁷⁵. Halep'ten sonra Malatya, Divriği, Behısnı, Ayıntâb, Kal'atü'r-Rum gibi Mısır hududunda ve Memlûkler elinde bulunan diğer mevkilerin Osmanlıların eline geçmesi sağlandı⁷⁶.

Yavuz Halep'ten sonra Suriye üzerine yürüdü. Hama, Humus alındı. Hama sancakbeyliğine Güzelce Kasım Bey, Humus'a İhtimânoğlu tayin edildi⁷⁷. Dımaşk da alındı⁷⁸. Güney-Suriye ve Filistin'deki belli başlı şehirlerden Safed, Nablus, Kudüs, Aclûn, Gazze sancakları ve etraf kazaları alındı⁷⁹. Alınan yerlerden biride Cebele'dir.

---

⁷⁵ Hoca Sadettin Efendi, *Aynı eser*, s.291.

⁷⁶ Hoca Sadettin Efendi, *Aynı eser*, s.292.

⁷⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Aynı eser*, s.293-294.

⁷⁸ Şehabettin Tekindağ, "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *İÜEFTD*, S.25, İstanbul, 1971, s.35.

⁷⁹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s.287.

BİRİNCİ BÖLÜM

İDARİ TEŞKİLAT VE TAKSİMAT

A. CEBELE SANCAĞININ COĞRAFİ DURUMU VE SINIRLARI

Suriye’de Lazkiye’nin güney doğusunda küçük bir liman şehri olan Cebele, Suriye ve Filistin kıyı şehirlerini güvence altında tutabilmesi açısından stratejik bir öneme sahiptir.

XVI. yüzyılda Cebele’nin doğu sınırını Cebel-i Lübnan dağları, batı sınırını Akdeniz, kuzey sınırını Antakya, güney sınırını da Trablusşam sancağı oluşturmaktaydı.

Cebele, Trablusşam sancağının bir kazası iken XVI. yüzyılın ikinci yarısında müstakil bir sancak yapılmıştır. Sancağın kuzeyinde Halep, güneyinde Trablusşam, doğusunda Hama ve Ma‘arra sancakları, batısında ise Akdeniz yer almaktaydı⁸⁰.

B. CEBELE’NİN OSMANLI İDARİ TEŞKİLAT VE TAKSİMATINDAKİ YERİ

1516’da Osmanlı hakimiyetine geçen Cebele, başlangıçta Şam Beylerbeyiliğine bağlı olan Trablusşam sancağının bir kazası iken XVI. yüzyılın ikinci yarısında müstakil sancak yapılarak Halep beylerbeyliğine, ardından da Şam beylerbeyiliğine bağlanmıştır. Şam ve Halep beylerbeyilikleri arasında birkaç kez el değiştirdikten sonra nihayet Trablusşam beylerbeyliğinin kurulmasıyla birlikte buraya bağlanmıştır. Fakat, Cebele sancağını ayrıntılı olarak ele almadan önce konunun daha iyi anlaşılması açısından Osmanlı taşra idari teşkilatı hakkında genel bir bilgi vermek yararlı olacaktır.

1. Genel Olarak Osmanlı Taşra İdari Teşkilatı

Osmanlı padişahları, bir bölgeyi idare etmek için ilk dönemlerden itibaren hep iki yetkili atamışlardır. Bunlar askeri sınıf kökenli ve sultanın yürütme yetkisini temsil eden *bey*, ulemâ kökenli ve sultanın yasal yetkisini temsil eden *kadı*’dır. Bey, kadının hükmü olmadan hiçbir ceza veremez, kadıda hiçbir kararını kendisi icra edemezdi. Kadı, kararlarında yani şeriat ve kanunu uygulamada beyden bağımsızdı. Emirlerini

---

⁸⁰ Enver Çakar, “XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyiliğinin İdari Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.1, Elazığ, 2003, s.370.

doğrudan doğruya sultandan alır, sultana doğrudan doğruya dilekçe verebilirdi. Eyalet yönetimindeki bu güçler ayırımını, Osmanlılar âdil bir yönetim temeli olarak görürlerdi⁸¹.

Osmanlı ülkesi bu anlayışa uygun olarak bir yandan *Beylerbeyilik*⁸²(Eyalet) ve *Sancak* (Livâ) diye askerî-idarî birimlere ayrılırken, aynı zamanda bu ayırımı tâbi topraklar üzerinde kaza denilen şer‘i-idarî birimler yer almıştır. Bu birimlerin başında yukarıda sözü edildiği gibi bey ve kadı yer almaktaydı⁸³.

Osmanlı taşra teşkilatında en büyük idari birim Eyalet idi. Bu kelime Arapça “idare etme, icra” anlamındaki iyâle kelimesinden gelmekteydi⁸⁴. Beylerbeylik, eyalet veya vilayet olarak adlandırılan büyük idari üniteler ise sancak veya livâlara bölünmüştür⁸⁵.

Eyaletlerin en büyük amîrîne *beylerbeyi*, *mîr-i mîran*, *vali* veya *emirü ’ül-ümera* deniliyordu⁸⁶. Beylerbeyi eyaletin merkez sancağında otururdu. Buna Paşa sancağı denirdi⁸⁷. Beylerbeyi, taşra kuvvetlerinin kumandanı ve çeşitli sancaklara dağılmış olan beylerin amîrî durumundaydı⁸⁸. Beylerbeyi görev bölgesi içi kullanılan terim beylerbeyilik ve genel olarak idari bölge manasında vilayet iken XV. yüzyıl sonlarında eyalet terimi kullanılmaya başlanmıştır⁸⁹. Bu değişim bir anda olamamıştır. XVI. yüzyılda da vilayet ve eyalet tabirleri zaman zaman kullanılmıştır. Beylerbeyilik terimine ise XVII-XVIII. yüzyıllarda bile rastlanıyordu⁹⁰.

---

⁸¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600)*, (çev. Ruşen Sezer), İstanbul, 2004, s.108.

⁸² Beylerbeyilerin hak ve görevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, “Beylerbeyi”, *DİA*, C.VI, İstanbul, 1992, s.69–74.

⁸³ Yaşar Yücel, “Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i merkezîyet) Dair Genel Gözlemler” *Bellekten*, C.38, S.152, Ankara, 1974, s.665.

⁸⁴ Halil İnalçık, “Eyalet”, *DİA*, C.11, İstanbul, 1995, s.548.

⁸⁵ Orhan Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeyilikler, Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362–1799)”, *Türkler*, C.9, Ankara, 2002, s.888.

⁸⁶ Orhan Kılıç, *Aynı makale*, s.888; Nejat Göyünç, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat’a Kadar)”, *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1999, s.78.

⁸⁷ Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı Devleti’nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı”, *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1999, s.112.

⁸⁸ Orhan Kılıç, *Aynı makale*, s.888; Aynı Yazar, *Osmanlı Devleti’nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ, 1997, s.6.

⁸⁹ Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet 1550–1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul, 1978, s.28.

⁹⁰ Orhan Kılıç, *Aynı makale*, s.888; Aynı Yazar, *Osmanlı Devleti’nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, s.6.

Osmanlı imparatorluğunda temel idari birim *sancak* idi⁹¹. Sancakların, Osmanlı merkez idare düzenince en önemli idari alt birim olarak görüldüğü, devlet merkezinin ülkeyi idare etmek için yaptığı yazınların, tahrir defterlerinin, sancaklar için ayrı ayrı düzenlemiş olmasından en açık şekilde anlaşılıyor. Aynı şekilde, tahrir defterlerinin hazırlanmasında uyulacak genel hükümleri, yani toplanacak vergi gelirlerinin nasıl oluşacağı ve paylaşılacağını belirten ve çoğunlukla mufassal tahrir defterlerine eklenen kanunnâmelerde genellikle her sancak için ayrı ayrı düzenlenmiştir⁹².

Sancak kelime olarak büyük ebatta bayrak ve geminin sağ tarafı anlamına gelmektedir⁹³. Sancaklar coğrafi ve tarihi şartların sonucunda oluşmuş birimler olup idare ve hukuk yönünden birbirlerinden kesinlikle ayrılmaları söz konusu değildir. Sancaklar çoğunlukla aynı anda yada ayrı kumandanlar eliyle Osmanlı Devletine katılmış, bir dereceye kadar tabii veya idari yöresel özellikleri olan, fakat en önemlisi ne merkezi güce rakip olabilecek kadar çok ne fazla önemsiz görülecek kadar az, belirli bir sayıda tımarlıyı besleyebilecek bölgeler olarak ortaya çıkmıştır⁹⁴.

Sancaklardan Beylerbeyilik veya Eyalet denilen büyük idari birimler oluşmuştur⁹⁵. Kazaların birleşmesinden sancaklar, kendisine bağlı köylerle birlikte nahiyelerin birleşmesiyle de kazalar meydana gelmiştir. Ancak Osmanlı Devletinin ilk zamanlarında eyalet, vilayet, livâ, kaza ve nahiye tabirlerinin birbirinin yerine kullanıldıkları görülmektedir⁹⁶.

2. Cebele Sancağının İdari Taksimatı ve Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri

Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında Osmanlı hakimiyetine geçen Cebele, 1522 yılında Trablus sancağının bir kazasını teşkil ediyordu⁹⁷. 1565 yılında ise Haleb beylerbeyiliğine tabi müstakil bir sancaktır⁹⁸. Bu sancak, 1568 yılından sonra Şam beylerbeyiliğine bağlanmış, 1572 yılında tekrar Haleb'e ilhak edilmiş ise de bir müddet

---

⁹¹ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara,1988, s.87; Yaşar Yücel, *Aynı makale*, s.665.

⁹² Metin Kunt, *Aynı eser*, s.17–18.

⁹³ J. Deny, "Sancak", *İA*, C.10, İstanbul, 1966, s.186.

⁹⁴ Metin Kunt, *Aynı eser*, s.20.

⁹⁵ Yaşar Yücel, *Aynı makale*, s.665.

⁹⁶ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara, 1991, s.73.

⁹⁷ Enver Çakar, *Aynı makale*, s.369.

⁹⁸ Enver Çakar, *Aynı makale*, s.361.

sonra yeniden Şam'a dahil edilmiştir⁹⁹. 1579 yılında bu defa Trablusşam beylerbeyliği teşkil edildiğinden Cebele sancağı da, Trablus, Humus, Hama ve Selemiye sancaklarıyla birlikte, bu beylerbeyliğe dahil edilmiştir¹⁰⁰. Nitekim, 1632-41 yılları arasında Trablusşam'a bağlı bir sancak olduğu gibi¹⁰¹, 1700-1740 yıllarında da Trablusşam eyaletine bağlı beş sancaktan biridir¹⁰². Yine, Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesine göre de Cebele Trablusşam eyaletinin bir sancağıdır¹⁰³.

XIX. yüzyılda ise Cebele, Beyrut vilayetinde Lazkiye sancağına bağlı bir kaza merkezi konumunda idi¹⁰⁴.

3. Sancak Yönetimi

3.1. Örf Mensupları

Osmanlı devletinde yönetim şekli, sancak ve eyâlet idaresi prensibine dayanmakta idi. Devlet toprakları eyaletlere, eyaletler ise sancaklara bölünmüştür. Ancak Osmanlı devletinde temel idari ünite sancak idi. Cebele sancağında da, Osmanlı devletinin diğer sancaklarında olduğu gibi yönetici sınıfını *ümerâ* (ehl-i örf) ve *ulemâ* (ehl-i ilim) oluşturmakta idi.

Osmanlı devletinde temel idari ünite olan sancaklar, merkezden tayin edilen bir *sancakbeyi* (*mîrlîvâ*) ile yine merkezden gönderilen bir *kadı* tarafından yönetilirdi. Belirli bir bölgedeki sancakların bir araya gelmesiyle daha büyük idari birim olan vilayet veya eyalet adı verilen ve beylerbeyi, mîr-i mîrân, vali veya emirü'l-ümerâ denilen yöneticiler tarafından yönetilen idari ünitelerden meydana gelmekte idi.

Bir sancak beyinin atanmasında şu yol izleniyordu. Daha önceki görevinde başarılı olan kul, görevi gereği bağlı bulunduğu makam sahibinin arzı üzerine veya resen hükümdar tarafından atanması planlanıyor, bu durum kendisine ve atandığı sancağın kadılarına bir ferman ile bildirilirken, Divan-ı Hümâyûn da Tahvil kaleminde

⁹⁹ Enver Çakar, *Aynı makale*, s.361-362; Metin Kunt, *Aynı eser*, s.142.

¹⁰⁰ Enver Çakar, *Aynı makale*, s.361-362; Aynı Yazar, "Tahrir Defterlerine Göre 16. ve 17. Yüzyıllarda Hama", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.III, S.1, Elazığ, 2005, s.21; Aynı Yazar, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Şam Eyaleti", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.2, Elazığ, 2003, s.44.

¹⁰¹ Metin Kunt, *Aynı eser*, s.189.

¹⁰² Orhan Kılıç, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması", *Osmanlı*, C. 6, Ankara, 1999, s. 95; Aynı Yazar, *Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihati*, s. 59.

¹⁰³ *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi*, (Hazırlayan Midhat Sertoğlu), İstanbul, 1992, s.40.

¹⁰⁴ Abdülkerim Özeydin, "Cebele", *DİA*, C.7, İstanbul, 1993, s.184.

hangi yıl ve ayın hangi gününden itibaren ne kadar has ile gönderildiği ruznâmeye kaydediliyordu. Atanan şahıs fermanı alınca, görevlendirildiği sancağın kadılarına durum bildirilirken, berat almak için merkeze başvuruyordu. Berat gelince de atama işlemi tamamlanmış oluyordu¹⁰⁵.

Sancakbeylerinin yanında *Mîr-i alem* veya *Emir-i alem* adı verilen bir sancaktar bulunuyordu. Bu kişi sancağı muhafaza etmekle görevli idi ve sancakbeylerinden biri boş olduğu zaman kayıtlarını inceler, sancağın bağlı bulunduğu eyaletin paşasını haberdar ettikten sonra yeni sancakbeyi atanırdı. Yeni sancakbeyini sancağına o götürür ve mansıbının alameti olan sancağı kendi eliyle beye verirdi¹⁰⁶.

Sancakbeylerinin maiyetlerinde bir *kapu halkı* ve bu kapu halkının amîri durumunda olan bir *kapu kethüdası* bulunurdu. Kapu kethüdarları sancakbeyi ile birlikte atanır, onların görevlerinden ayrılmaları ile kendileri de görevden ayrılmış sayılırdı. Kapu kethüdası sancakbeyinin tam yetkili vekili durumundaydı¹⁰⁷. Sancakbeyi ile merkezi hükümet (Divân) arasındaki yazışmalarda genellikle sancakbeyinin kapı kethüdası vasıtasıyla yapılırdı. Sancakbeyinin yardımcısı konumunda olan sancakbeyi kethüdası, aynı zamanda tımar tasarruf etmekteydi¹⁰⁸.

Sancakbeyinin sancağın en büyük idarecisi olması dolayısıyla geniş yetkileri ve sorumlulukları vardı. Bunları askeri ve idari olarak başlıca iki kısımda ele alabiliriz. Sancakbeyinin görevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

* Bir savaş esnasında sancağında bulunan tımarlı sipahilerle birlikte bağlı bulunduğu beylerbeyinin komutası altında savaşa iştirak etmek zorundadır.

* Sancakta asayiş ve emniyeti temin etmek, şer'e ve örf'e aykırı durumları önlemek.

* Kalpazanlıkla mücadele etmek.

* Özel görev için gelen devlet memurlarına yardımcı olmak, görevlerinde kolaylık sağlamak.

* Sınır bölgesinde bulunan sancakbeyleri yabancı devletlerle ilişkilerin anlaşmalara uygun olarak yürütülmesinin sağlanması.

---

¹⁰⁵ Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", s.666

¹⁰⁶ M.Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul, 1993, s.526.

¹⁰⁷ Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Ahlat ve Adilcevaz (1534-1605)*, Ankara, 1999, s.53-54.

¹⁰⁸ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*, Elazığ, 2003, s.67.

* Sancaktaki suçluların cezalandırılması.

* Sancaktaki çeşitli görevlere atama yapılması amacıyla teklifte bulunmak.

* Sancağı dahilindeki kalelerin tamîrî ve çeşitli imar faaliyetlerine yardım göndermek¹⁰⁹.

Sancakbeyi, emri altında bulunan subaşı, alaybeyi, dizdar, ve sipahileri ağır suç işledikleri takdirde cezalandırma yetkisine sahipti. Bunlar ağır suç işledikleri takdirde ya idam edilir veya bir uzuvları kesilirdi. Ancak, bunun yapılabilmesi için kadının hükmü olması şarttı. Sipahiler sefere gitmemek ve adam öldürmek gibi ağır suç işledikleri takdirde tımarları ellerinden alınırdı. Fakat, bunun için kadı ile birlikte sancakbeyinin arzı da gerekmektedir. Sancakbeyi ve kadı sipahi dirliğinin haksız yere elinden alınmasına neden olmaları onların azline dahi yol açabilirdi¹¹⁰.

Sancakbeyleri en az 200 bin akçeden başlamak üzere kıdem ve istihkaklarına göre değişen oranlarda 500-600 bin akçeye kadar varan haslar tasarruf etmektedirler. Teşrifatta da hasları yüksek olan sancakbeyi diğerlerinden önce gelirdi. Ancak vezir rütbesine sahip olanlar hepsinin üstündedir. Bazı özel durumlarda sancakbeyinin hasları 1 milyon akçenin üzerine de çıkabilmektedir. Sancakbeyinin bunların dışında da gelirleri vardır. Serbest olmayan tımar arazisinde işlenen suçlardan dolayı alınan cürüm, cinayet resimleri ile diğer zuhurâta bağlı resimlerin yarısı sancakbeyine aittir. Ayrıca vaşak ve kaplan vb. gibi kıymetli av hayvanları postlarının sancakbeylerinin inhisarında olması da, dikkati çekmektedir. Bu suretle benzeri hayvanların avlanması hususu gözetim altına alınmış ve postların satışından sancakbeyleri için ehemmiyetli bir gelir sağlanmış oluyordu¹¹¹.

1571-1572 yıllarında Cebele sancağının sancakbeyi Habîb Bey idi¹¹².

Cebele sancağında sancakbeyinden başka *alaybeyi*, *çeribaşı*, *subaşı*, *dizdar* ve *şehir kethüdası* gibi önemli görevler icra eden askeri sınıf mensupları da bulunmaktaydı.

---

¹⁰⁹ Yaşar Yücel, *Aynı makale*, s.666; Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara, 1991, s.74; Aynı Yazar, “Klâsik Dönemde Devlet Teşkilatı”, *Türkler*, C.9, Ankara, 2002, s.805; Orhan Kılıç, *Aynı eser*, s.51.

¹¹⁰ İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara, 1990, s.26.

¹¹¹ Mehmet Ali Ünal, “Osmanlı Devleti’nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilâtı”, *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1999, s.116.

¹¹² BA, *Aynı defter*, s.196.

Alaybeyi, sancaklardaki tımarlı sipahilerin komutanı olup, serbest tımar tasarruf ederdi. Atamaları beylerbeyi veya sancakbeyinin arzı üzerine, padişahın beratı ile yapılırdı. Uygunsuz bir davranışları görüldüğü takdirde beylerbeyi ve kadının arzı üzerine görevlerinden azledilirlerdi. Alaybeyleri tımar tevcihi veya değişikliği ile ilgili olarak görüş bildirebiliyorlardı. Ancak bir tımarı birisinden alıp diğerine verme gibi bir yetkileri yoktu. Bu konuda yetkili mercii sancakbeyi ve beylerbeyidir. Herhangi bir vazifede yararlılık gösteren alaybeyinin maaşına terakki buyurulması da yine beylerbeyinin arzı ile olurdu¹¹³.

Alaybeyi sefer sırasında sancağındaki tımarlı sipahiler ile sancakbeyinin emrine girerdi. Alaybeyleri kendilerine bağlı olan sipahilerin yoklama ve müfredat defterlerini de tanzim eder ve bunları tasdik ederek ilgili birimlere teslim ederlerdi¹¹⁴.

Tımar tevcihlerinde alaybeylerinin tımar talebinde bulunan kimselerin sipâhi-zâde olduklarına dair şahitlikleri dikkate alındığı gibi, alaybeyleri bunlar hakkında “kılıca yarar kimseler” olduklarına dair bir rapor (i‘lâm) da takdim edebilirlerdi. Fakat tımar tevcihinde beylerbeyi veya sancakbeyinin rolü daha önemliydi¹¹⁵.

Cebele sancağının bu tarih de ki yani 1571-1572 yıllarındaki Alaybeyi Benân Hemdem idi¹¹⁶.

Çeribaşı, Osmanlı Devleti’nde müsellemlerin, tımarlı sipahilerin, çingene, yörük, tatar, evlâd-ı fâtiyhân, voynuk ve akıncı gibi eyalet askeri statüsündeki kuruluşların zâbitlerinden birisine verilen addır¹¹⁷.

Çeribaşılar sancağın bir nahiyelik bölgesinin âmîrîdirler. Cebelü denilen atlı askerlerle doğrudan münasebet halinde olan sipahi çeribaşılarının başlıca görevi hazarda bulunduğu yerin güvenliğini sağlamak, sefer zamanında gerekli askerleri çıkarmak ve bunları emrindeki çeri sürücülerini vasıtasıyla istenilen yere göndermek, savaştan sonrada gerekli muafiyetleri tahsil etmektir¹¹⁸.

---

¹¹³ Orhan Kılıç, *Ahlat ve Adilcevaz*, s.60; Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara, 1991, s.50; Enver Çakar, *Aynı eser*, s.78.

¹¹⁴ Orhan Kılıç, *Ahlat ve Adilcevaz*, s.59.

¹¹⁵ Enver Çakar, *Aynı eser*, s.78; Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı, (1518-1566)*, Ankara, 1989, s.46.

¹¹⁶ BA, *Aynı defter*, s.202.

¹¹⁷ Abdülkadir Özcan, “Çeribaşı”, *DİA*, İstanbul, 1993, s.270; M.Zeki Pakalın, *Aynı eser*, I, s.353.

¹¹⁸ Abdülkadir Özcan, *Aynı makale*, s.270; M.Zeki Pakalın, *Aynı eser*, I, s.353; Enver Çakar, *Aynı eser*, s.80.

Sancakta alaybeyinden sonra en yüksek rütbeli sipahi subayı olan çeribaşılar çok defa tımar, bazen de zeâmet tasarruf ederler ve topraklarının bulunduğu yerde otururlardı. Sancakbeyi, alaybeyi, subaşı ve çeri sürücüsü gibi serbest tımar tasarruf eden çeribaşılar bölgeleri içindeki arazi sahiplerinden resim, müsellemlerin koyun resmiyle bâd-i hevâ'larından hisse alırlardı. Aynı şekilde tımarlarında olan göçebe resimleri de çeribaşılara aitti. Sefer olsun olmasın subaşılar gibi çeribaşılarında yamaklarından belli gelirleri vardı. Çeribaşı tımar gelirlerinin bazısından sancakbeyleri de pay alırdı¹¹⁹.

Subaşı, Türkçe'de sü ve baş kelimelerinden meydana gelmekte ve "ordu kumandanı", "asker başı" demektir¹²⁰. Subaşı beylerbeyi ve sancakbeyinin kendi hüküm bölgesinde güvenliği sağlamakla görevlendirdiği kimse olup yönetimde özel bir yeri vardı. Subaşı, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından XV. yüzyılın sonlarına ve hatta XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar doğrudan doğruya merkezden atanan, askeri- idari görevler yüklenmiş, örf taifesinin önemli hizmetlerinden biri iken, daha sonra beylerbeyi veya sancakbeyine bağlı, onlar tarafından atanan bir hizmetli durumuna girmiştir¹²¹.

Subaşılık sadece şehre özgü bir kurum değildi. Sancak sınırları dahilinde kalan topraklar, iç içe bir bölünmeye tabi tutulmuş, bir yandan kaza daireleri yer alırken, diğer yandan sancak subaşılıklara ayrılmıştı. Sancakbeyi, sancak dahilindeki subaşılıklardan her birine kendi adamlarından birini atardı. En kalabalık yer olan şehrin içinde ayrı bir subaşı görevlendirilirdi. Subaşının tayin işlemi, sancakbeyinin durumu bir mektupla kadiya bildirmesinden ve bunun sicile kaydedilmesinden ibaretti¹²².

Subaşılar şehirdeki nizam ve asayişten mesûl valiler durumunda ve aynı zamanda başında buldukları vilayetlerin askeri kumandanı idiler. Sefer zamanında ordunun toplanma yerine giderek beylerbeyinin emrine girerlerdi¹²³.

Sancak merkezi olan kazalarda, subaşılardan düzeni sağlama yetkileri, kazanın merkezi olan şehir ile, o şehrin nahiyesini teşkil eden pek yakın birkaç köyden ötelere geçmemektedir. Kazanın merkezi olan şehir ile nahiyesi dışında kalan diğer köylerin

---

¹¹⁹ Abdülkadir Özcan, *Aynı makale*, s.270.

¹²⁰ J.H. Kramers, "Sübaşı", *İA*, (çev. İbrahim Kafesoğlu), C.11, İstanbul, 1987, s.79.

¹²¹ Yaşar Yücel, *Aynı makale*, s.666; Mücteba İlgürel, XVII. Yüzyıl Balıkesir Şer'iyeye Sicillerine Göre Subaşılık Müessesesi, *VIII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara, 11-15 Ekim 1976), C.2, Ankara, 1981, s. 1276.

¹²² Yaşar Yücel, *Aynı makale*, s.666-667.

¹²³ J.H. Kramers, *Aynı makale*, s.79.

güvenliğini dirlik sahiplerinin kendileri sağlamaktaydı. Serbest olmayan köylerin güvenliği ise sancakbeylerinin tayin ettiği sancak subaşı tarafından sağlanırdı. Sancakbeyleri her kazaya birer toprak subaşı, köylere ise köy subaşları gönderirlerdi. Bu sancakbeyi adamları asayiş ve düzeni sancakbeyi adına korumakla beraber, kazanın kadısı emrinde ve kontrolünde görev yapmak zorunda idiler. Sancak subaşı, toprak ve köy subaşlarının başında bulunmaktaydı¹²⁴.

Subaşların görevi başlıca iki noktada toplanmakta idi. Birincisi bâd-i hevâ adı altında toplanan cürm-ü cinayet, niyâbet, resm-i arûsâne vergilerinin toplanması gibi mali bir görevdi. İkincisi bu işe dayalı olarak kolluk görevi idi. Subaşlar tayin süreleri içinde topladıkları paraları ya aydan aya has sahibine teslim ediyorlardı, ya da mukataa usulüyle daha önce belli bir para ile göreve geliyorlardı¹²⁵.

Subaşlık görevine gelen kişiler kendilerine altı bölük halkından bir asesbaşı veya asesler kethüdası ile, onun emrinde yeteri kadar ases erleri ve her bölüğe birer ases bölükbaşı tayin ediyorlardı¹²⁶.

Dizdar, kale ile ilgili her hususun sorumlusu ve kale erlerinin başbuğudur. Dizdarlar genellikle kapıkulu askerleri arasından tayin edilmektedir. Bu makama getirilen kapıkulunun ulûfesi hazineye kalmakta ve kendisine bulunduğu bölgeden tımar tevcih edilmektedir¹²⁷. Dizdarlar merkezden beratla tayin edilirdi. Dizdarlar, merkezdeki kapıkulu ocaklarının yeniçeri, cebeci, sipahi gibi bölüklerine mensup olanlar arasından seçilirdi¹²⁸.

Dizdar, görevi gereği, beylerbeyi, sancakbeyi ve kadıya karşı sorumlu ve onların denetimi altındadır. Herhangi bir başarısızlığı, görevini kötüye kullanması halinde, bu yöneticilerin arzı ile azledilirdi¹²⁹.

Dizdar, kale muhafızlarının kumandanı durumunda olup, şehrin asayışı, kalede saklanan değerli eşyaların korunması, hapishaneden sorumlu olma gibi çok çeşitli vazifelerde yapmıştır. Sınır boylarındaki şehirlerin ve isyan çıkan yerlerdeki kalelerin savunması dizdarın başlıca göreviydi. Çeşitli yollardan kaleye getirilen cephaneye dizdara

---

¹²⁴ Mustafa Akdağ, *Aynı makale*, s.64.

¹²⁵ Yaşar Yücel, *Aynı makale*, s.667.

¹²⁶ Mustafa Akdağ, *Aynı makale*, s.66.

¹²⁷ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara, 1995, s.78.

¹²⁸ Yusuf Oğuzoğlu, "Dizdar", *DİA*, C.9, İstanbul, 1994, s.481.

¹²⁹ Özer Ergenç, *Aynı eser*, s.79; Yusuf Oğuzoğlu, *Aynı makale*, s.481.

emanet ediliyordu. Kendisine doğrudan doğruya merkezden emir gönderilmekle birlikte bazen çevredeki beylerbeyiler veya müfettiş paşalar emir vererek eşkiya ve âsilerin yakalanmasını veya kalede sıkı bir şekilde muhafaza edilmesini istemekteydiler¹³⁰.

Dizdar şehrin güvenliğinden sorumlu bir yönetici, tımar sahibi olması dolayısıyla bir askerdir. Sefer sırasında orduya katılmakla yükümlüdür. Bu niteliği ile bağlı bulunduğu makam beylerbeyi-sancakbeyidir. Görevi sırasındaki faaliyetlerinin şer'e uygunluğunun sağlanması bakımından da kadiya karşı sorumludur¹³¹.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren devletle halk arasındaki ilişkileri sağlamak amacıyla her şehirde birer *şehir kethüdası* bulunurdu. Şehir halkını hükümet nezdinde temsil eden şehir kethüdası, yerine getirdiği fonksiyon ve görevi itibariyle bugünkü belediye başkanına benzetilebilir¹³².

Şehir kethüdasının atanması, şehir ileri gelenlerinin ve halkın üzerine ittifak sağladığı bir kişinin hükümete teklif edilmesi ile olurdu. Halkın tercih ettiği bu kişi sancakbeyi tarafından merkeze arz edilir ve burası tarafından verilen bir berât-ı hümayûn ile atama işlemi tamamlanırdı. Seçilen kişinin halk tarafından sevilen ve sayılan birisi olmasına dikkat edilirdi. Şayet şehir halkı, kethüdasından memnun kalmazsa, sancakbeyi vasıtasıyla bu husus merkeze bildirilerek yerine bir başkasının atanması talep edilirdi¹³³.

Devletle halk arasında idari ve mali konularda aracılık yapan şehir kethüdasının değişik görevleri vardı. Şehre gelen mübaşir, ulak gibi resmi görevlilere hizmet etmek, barınma ve beslenme problemlerini çözmek, bir şehirden diğer şehre giden vali, mutasarrıf ve mütesellim gibi üst yöneticilerin yol boyunca masraflarını karşılamak, uğradıkları şehirlerde konaklayacakları sarayları tespit etmek, sefere çıkan veya bir yerden diğerine "sevk ve intikal" eden askeri birliklere ihtiyaçları olan zahireyi temin etmek gibi idari görevleri vardı. Bu idari görevleri dışında, mali açıdan vergilerin "tevzi ve taksim" edilmesi, mahallelerde "hal-ü vaktine" göre kimin ne kadar vergi vereceğini, kimin muaf olduğunun tespit edilmesi gibi görevleri de yapmakta idiler¹³⁴.

---

¹³⁰ Yusuf Oğuzoğlu, *Aynı makale*, s.480-481.

¹³¹ Özer Ergenç, *Aynı eser*, s.79.

¹³² Enver Çakar, *Aynı eser*, s.89.

¹³³ Enver Çakar, *Aynı eser*, s.90; Mehmet Ali Ünal, *Aynı eser*, s.49.

¹³⁴ Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara, 1998, s.157-158.

Şehir kethüdasının yanı sıra her mahallenin de bir kethüdası bulunmaktaydı. *Mahalle kethüdalarının* başlıca görevi mahallenin dirlik ve düzenini sağlamaktı. Mahalle kethüdarları, şehir kethüdalarına bağlı olarak çalışırlar ve güvenliğin sağlanmasında mahalle bekçileri ile iş birliği yaparlardı¹³⁵.

Osmanlı Devleti'nde önemli işlevi olan devlet memurlarından biriside *muhtesib*'tir. Kadının emrinde olan muhtesipler, genel olarak çarşı ve pazardaki hayatın intizamını sağlamak, zorunlu ihtiyaç maddelerinin halkın eline ucuz ve uygun bir şekilde gelmesini temin etmek, iş yeri açma ruhsatı vermek ve vergi toplamak gibi pek çok görevle mükellef kılınmışlardı¹³⁶.

Muhtesib, ihtisâb işleriyle meşgul olan baş görevli idi ve *ihtisâb ağası*, *ihtisâb emîri* gibi isimleri de vardı. Bu müessesenin başında bulunan muhtesib, İslam dininin hoş karşılamayıp, çirkin gördüğü her türlü kötülüğü yani münkeri, ortadan kaldırmaya çalışırdı. Dolayısıyla ihtisâb müessesesi bir bakıma şeriata uygun hareket edilmesini sağlardı¹³⁷.

Muhtesib, ihtisâb vergisini topladığı için bu yönüyle maliyeyi ilgilendirirken, aynı zamanda sanat ve ticaret hayatını düzenleyen bir görevli idi. Ayrıca Osmanlı şehirciliğinin beledî mevzuatını uygulayan bir görevli olan muhtesib, otorite ve yetkisini kadıdan alırdı. Muhtesibin iktisadi görevleri kalite ve hammadde kontrolü, narh(fiyat) tespiti ve esnafın teftişi idi¹³⁸.

Muhtesib'in görevleri arasında vergi toplamakta vardı. Bu görevi emrindeki memurları vasıtasıyla yerine getiriyordu. Bu vergilerden bir kısmı sanatkar ve tüccarın şahsı üzerine, bir kısmı da mallar üzerine idi ki, bunlar sadece tüketilen üzerine değil, aynı zamanda ihraç edilene de idi. Muhtesib bu toplam vergilerin büyük bir kısmını, hazine adına hak sahibi olan kimselere bir nevi emekli maaşı olarak veriyor, bir kısmını da, emrinde çalışanlar ile diğer masraflara harcıyordu¹³⁹.

3.2. Ulemâ (Ehl-i İlim)

---

¹³⁵ Mehmet Ali Ünal, *Aynı eser*, s.50.

¹³⁶ İbrahim Erdoğan, "Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisâb Müessesesi ve Muhtesiblik Üzerine Bir Deneme", *OTAM*, S.11, Ankara, 2000, s.131-132; Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda İhtisâb", *Osmanlı*, C.3, Ankara, 1999, s.119.

¹³⁷ İbrahim Erdoğan, *Aynı makale*, s.133.

¹³⁸ İbrahim Erdoğan, *Aynı makale*, s.134-135.

¹³⁹ Ziya Kazıcı, *Aynı makale*, s.120.

Osmanlılarda ulemâ, *öğretim* (tedris), *fetvâ* (iftâ) ve *yargı* (kazâ) gibi üç önemli alanda önemli görevler üstlenmiştir¹⁴⁰.

Her kazanın başında en büyük sivil ve adli âmir olarak kadı bulunuyordu. Osmanlı merkezîyetçi idaresinin esasını, birer kazayı idare eden bütün kadıların hiçbir vasıta olmadan doğrudan doğruya Divan'a bağlı olmaları ve oradan emir almaları teşkil etmektedir. Seferber haldeki ordu ve askeri müesseselerin personel muamelâtı hariç, devletin bütün müesseselerinin işleyişinin kadıların murakabe ve nezâretleri altında olması, kadılığın Osmanlı idaresindeki birinci planda gelen ehemmiyetini izah eder¹⁴¹.

Kadı, insanlar arasında vuku bulan dava ve tartışmalı konuları yasal hükümlere göre çözen, bu nedenle padişah tarafından atanmış kişidir. Osmanlı'da kadı doğrudan merkeze sorumlu ve ona muhataptır. Osmanlı Devleti'nde yargı kuvvetinin en önemli birimi kadıdır¹⁴². İslami kanunların tatbiki kadılara tevdi edilmiştir. Kadılar esas itibarıyla dini mevzuatı temsil ettiklerinden, örfî kanunlarda bunlara dayandığından, hiç olmazsa, bunlara aykırı olmaması gerektiğinden, bütün bu mevzuatın tatbikat, icra ve kontrolü kadılara tevdi edilmiş durumdadır¹⁴³.

Kadı olabilmek için sahn medreselerinden çıktıktan sonra dânişmendlerden idare hayatına girmek isteyenler bir seçim işlemi ile imparatorluk içinde, adları fermanla tespit olunmuş büyük vilayet merkezlerindeki İstanbul, Konya, Sivas, Bağdat gibi kadıların yanına en az beşer kişi olmak üzere "*dânişmed-stajer*" olarak atanıyorlardı. Yanlarına dânişmend verildikleri bu molla kadıların yanında 3-5 yıl, belki daha fazla süre hizmet gören kimseler, dânişmendliklerini bitirdikten sonra, İstanbul'a gelerek, bir sene kadar da "mülazemet" süresi dolduruyorlar, ancak ondan sonra bir yerin kadılığına bağımsız olarak yollanıyorlardı¹⁴⁴. İstanbul, Bursa ve Ankara'daki yüksek medreselerde müderrislik edenler arasından da arzu edenlere kadılık veriliyordu. Fakat, büyük şehirlere kadı olabilmek için ilmiye sınıfında yüksek kademelere çıkmış olmak lazımdı¹⁴⁵.

---

¹⁴⁰ Rifat Özdemir, *Aynı eser*, s.177.

¹⁴¹ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar", s.48.

¹⁴² Hasan Tahsin Fendoğlu, "Osmanlı'da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı", *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1999, s.453.

¹⁴³ Şinasi Altundağ, "Osmanlılarda Kadıların Salâhiyet ve Vazifeleri Hakkında", *VI. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 20-26 Ekim 1961 Kongreye Sunulan Bildiriler), Ankara, 1967, s.344.

¹⁴⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, II, s.69-70.

¹⁴⁵ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar", s.48.

Osmanlı imparatorluğunda kadı olarak atanabilmek, bir takım niteliklere sahip olmak kadar, belirli bir tahsil düzenini ve hiyerarşik geçiş işlemine dayanmaktadır. Osmanlı kadıları'nın bu hiyerarşi içinde mutlaka gerekli medrese eğitimini görmeleri ve hukuki bilgi sahibi olmaları gerekiyordu. Ancak bundan sonra hiyerarşiye girebilirdi. Ancak ilmiye mensupları arasında “yatay bir hareketlilik” her zaman için mevcut bulunuyordu. Gerekli ön şartlara sahip olan ve bekleme süresini dolduran kadılar en aşağı derecedeki bir yerin kadılığına tayin edilirdi¹⁴⁶.

Kadılıklar, eyalet- sancak, büyük ve küçük kazalar olmak üzere başlıca iki sınıfı. Kaza kadısı tayinleri divan-ı hümâyun içtimalarının haftada dört gün devamı esnasında ve arz günü denilen günde kazaskerlerin padişaha arzı ile olurdu. Yani tayin edilecek, Anadolu kadılarından ise onu Anadolu kazaskeri, Rumeli'den ise Rumeli kazaskeri elindeki defter mucibince arz ile iradesini alırdı¹⁴⁷. Kaza kadılarının görev süreleri 20 ay olup, bu süreyi dolduran kadı mâzul olarak İstanbul'a gider ve her çarşamba günü kazaasker dairesine mülazemet edip tekrar atanmak için sırasını beklerdi¹⁴⁸.

İlmiye mensubu kadının atanma, azil, yer değiştirme gibi özlük işlerini takip eden daire, merkezdeki kadıaskerlik makamı idi. Yaptıkları işlemler karşılığı olarak ahaliden aldıkları para ile geçimlerini sağlayan kadılar adalet dağıtan yargıç olmanın yanında, yüklendikleri yönetim sorumlulukları ile Osmanlıların en önemli görevlilerinden biridir¹⁴⁹.

Kadıların yetki ve sorumlulukları oldukça geniş olup, bunları hukuki, askeri, ve beledi olmak üzere üç bölümde incelemek mümkündür. Esas itibarıyla Beylerbeyilik düzeni içinde yer almış bulunan ehl-i örf taifesi, kadının denetimi altındadır. Kaza dahilindeki görevli bütün askerleri denetlemesi yanında, kadının özellikle ilmiye mensubu görevlilerin tayin ve azilleri, ayrıca seyyid ve diğer dini şahsiyetlerin devlet gelirlerinden ödenek almaları hususunda arz yetkisi de vardı. Yani onların âmîrî durumunda idi¹⁵⁰.

Kadının hukuki vazifesi hakim olarak bütün davalara bakar ve adli işleri görürdü. Kadılar yerlerinde bulunmadıkları zaman, kendilerine vekalet etmek veya köyleri

---

¹⁴⁶ Feda Şamil Arık, “Osmanlılar'da Kadılık Müessesesi”, *OTAM*, S.8, Ankara, 1997, s.5.

¹⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara, 1984, s.105.

¹⁴⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s.94.

¹⁴⁹ Yaşar Yücel, *Aynı makale*, s.667.

¹⁵⁰ Yaşar Yücel, *Aynı makale*, s.667.

dolaşarak küçük davaları halkın ayağında halletmek üzere müteaddit naipleri bulunduğu gibi, her kaza merkezinde bulunan bir müftü, şerî hükümleri en iyi bilen ve davalar hakkında verilecek kararların hangi şerî esaslara istinad edeceğini tayin ederdi¹⁵¹.

Kadı, Osmanlı Divan hükümeti ile reâyâ (halk) arasında ki münasebetleri de temin ediyordu. Yani o aynı zamanda bir icra organı idi. Hükümet merkezinin bütün halktan istediği vergileri yani tekâlîf-i divaniye'yi hanelere tevzi ederek bizzat toplayan kadı idi. Halk hükümetten bir talepte bulunacağı veya şikayet edeceği zaman doğrudan doğruya kadı'ya müracaat eder ve istediklerini hükümet merkezine kadı bildirirdi¹⁵².

Kadı, büyük bir kasaba veya kaza merkezinin belediye reisliğini de yapmaktaydı. Bu hususta kendisine yardım edecek memurlar: *Muhtesip*, *Pazarbaşı*, *Esnaf Yiğitbaşuları*, *Çöp-Subaşı* ve *Mimarbaşı* idi. Narh tespiti suretiyle fiyatların keyfiliğini önlemek, satışları kontrol etmek ve her türlü ihtikârlara mani olmak, ticari kaideleri tatbik etmek ve hükümete ait kazanç vergilerini toplamak gibi işleri kadı hep muhtesip vasıtası ile idare ediyordu¹⁵³.

Kadı görevlerinin büyük bir bölümünü mahkemede yürütüyordu. Mahkemede kadının başlıca yardımcıları *naip*, *muhzırbaşı*, *muhzırlar* ve *kâtipler*di. Genellikle *müderris* ve *ma'zul kadılar* arasından seçilen naipler mahkeme dışındaki olayların soruşturmasında görev alıyorlardı ve geceleri mahkemede nöbetçi bulunuyorlardı. *Muhzırbaşı*, bir çeşit adliye polisliği yapan görevli olup, yanındaki muhzırlarla ya gerekli kişileri mahkemeye çağırırlar yada naip ile birlikte mahkeme dışında yapılan keşif ve soruşturmalarda hazır bulunurlardı. Kadı'nın emrinde bulunan bir başka görevli gurubu olan kâtipler ise güzel yazı yazan, dürüstlüğü ve bilgisi ile tanınan kişiler arasından kadı tarafından seçilirdi¹⁵⁴. Ayrıca *mukayyid*, *mahkeme imamı*, *kethüda*, *çukadar*, *feth-hân* gibi görevlilerde vardı¹⁵⁵.

Osmanlı kurumları içinde en dikkate şayan olanlardan biri *toprak kadılığı* denen seyyar kadılıklardı. Bunlar tahkiki gereken yolsuzlukları tahkik ve teftişle görevliyidiler. Toprak kadılarının bazen stratejik madde sayılan toprak mahsulatının kaçakçılığını önlemek için teftiş ve tedbirle görevlendirildikleri anlaşılmaktadır. Köylülerin

¹⁵¹ Mustafa Akdağ, *Aynı makale*, s.48-49.

¹⁵² Mustafa Akdağ, *Aynı makale*, s.49.

¹⁵³ Mustafa Akdağ, *Aynı makale*, s.51.

¹⁵⁴ Yusuf Oğuzoğlu, "XVII. Yüzyılda Türkiye Şehirlerindeki Başlıca Yöneticiler", *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.1, Samsun, 1986, s.151-152.

¹⁵⁵ Rifat Özdemir, *Aynı eser*, s.185-200.

sancakbeyi, alaybeyi, subaşı, zeâmet, tımar sahipleri taraflarından herhangi bir haksızlığa uğradıkları zaman eyalet ve sancak kadılarına ve Divan-ı hümayun'a şikâyetlerini tahkik edip icap ederse kendilerine verilen emirlerle davalara da bakarlardı¹⁵⁶.

Kadıların başka görevleri de vardı. Sefer-i hümayun sırasında geçilecek yol, köprü, çeşmelerin tamîrî ve erzak temininin başlıca sorumlusu kadıdır. Yangın ve zelzele zamanında ordu sevkıyatı, donanma inşası gibi olağanüstü durumlarda acilen inşaat, işçi ve kalfası ve ustası sevki, malzeme sağlanması için kadılara emir verilirdi. Avârız vergilerinin toplanması, sefer zamanında gerekli okçu, kürekçi, beygir temini, bunların nakli için iskelelerde at gemilerinin hazırlanması kadıların görevlerindedir. Şehrin kalesinin muhafazasındaki kale dizdarları ve dizdarbaşı, kadının sorumluluğu ve yönetimi altındadır. Bir yerin aranması ve baskın düzenlenmesi veya bazı şahısların tevkifi ancak kadı emriyle mümkündür¹⁵⁷.

---

¹⁵⁶ İlber Öltaylı, "Kadı", *DİA*, C.24, İstanbul, 2001, s.73; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, s.126.

¹⁵⁷ İlber Öltaylı, *Aynı makale*, s.72.

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS VE YERLEŞME

A. YERLEŞME

1. Cebele Şehri

Cebele şehir merkezi Lâzkiye'nin 20 kilometre kuzeydoğusunda, kuzeyde 35.21 genişlik ile doğuda 33.37 uzunluğa sahip olup, verimli ve mahsuldar bir ovanın sahil ile bitiştiği bir mahalledir ve havası güzeldir¹⁵⁸.

Şehrin en önemli yapılarından biri olan Cebele Kalesi denizden doğuya doğru dört yüz adım yukarıdadır. Doğuya doğru olan kapısı taştandır ve yirmi basamaktır. Kale daire şeklinde olup tamamı dört yüz adım olan aydınlık bir kaledir. İçi dut bahçeleri ile doludur. Kale içinde İbrahim Edhem hazretlerinin şeyhi olan Seyyid Efendi Camii vardır. Kalenin güney tarafı denize kadar varoştur. Cümlesi üç yüz kârgîr evden oluşmakta olup, asla ağaç evleri yoktur. Kireç sıvalı evlerdir. Eski Camii, Yeni Camii ve Sultan İbrahim Camii diğer meşhur yapılarıdır. Bir medrese ve üç ilkokul, 7 tekke, 2 hamam, 70 dükkân ve 3 han vardır. Çeşmeleri yoktur¹⁵⁹.

Fenikelilerin eserinden Kilâ beldesinin enkazı üzerine kurulmuş olan ve eskiden Ga Balum namıyla bilinen Cebele şehri Bizans imparatorlarından Justinianus zamanında Suriye'nin bir çok şehriyle beraber tahdîd edilmişti. Romalılar tarafından vaktiyle Cebele'nin kuzeyinde inşa olunan tiyatro binası Haçlılar zamanında ufak tadilata uğrayarak müstahkem bir hale getirilmişti. Haçlılar zamanında şehrin etrafına taşlardan ayrı bir sur inşa edilmişse de bunlar da zamanla tahrip olmuş, yine Haçlılar zamanında varolan küçük limanın yarısından fazlası da kum ile dolmuştur¹⁶⁰.

Cebele kasabasında ayrıca Sultan İbrâhim Edhem'in türbesi ve camii şerifi de vardır¹⁶¹. Asıl adı Ebû İshâk İbrâhim b. Edhem b. Mansûr'dur. Zâhid, sûfi ve muhaddistir¹⁶².

---

¹⁵⁸ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Beyrût Vilâyeti*, C.2, Vilayet Matbaası, Beyrut, 1333/1917, s.493.

¹⁵⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)*, (Hazırlayan M. Zilli İbn Derviş), C.9, İstanbul, 1995.

¹⁶⁰ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.493.

¹⁶¹ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.493.

Cebele sancağının arazisi Nasırıye dağlarının bir kısmı ile sahil boyunca uzanan ovalardan ibaret olup bitki örtüsü bakımından oldukça zengindir. Arazinin beşte üçü dağlık ve beşte ikisi toprak araziden oluşmaktadır. Kuzeyden güneye doğru uzanan Nasırıye dağlarının yüksekliği 500-600 ve en yüksek noktası olan Nuvasre dağlarında 1000 metreyi bulur. Buraya kış mevsiminde yağın karlar bazen 20 cm kalınlığında bir tabaka oluşturur. Ayrıca burada Cebele'yi Merkab'dan ayıran Sen nehrinden başka merkezin güneyinde Bergal ile Cûber ve kuzeyinde Remli ve Osmâniye çayları cereyan etmektedir¹⁶³.

Cebele şehri otlak bir alan üzerinde kurulmuş olup, ovası ve dağları 250.000 dönüm civarında olmasına ve oldukça bol suları olmasına rağmen ancak beşte ikisi ziraata müsaittir. Bunun nedenini arazinin keyfi istimlâkında aramak lazımdır. Cebele'de daha ziyade buğday, arpa, darı ve tütün yetiştirilmektedir¹⁶⁴.

Akdeniz'in doğu sahillerinde kuzeyden güneye doğru müstakil bir şekilde uzanan Cebele şehri kuzeyde bulunan bir kale bekâyası ile beraber düz bir arazi ve Seyyid İbrâhim namıyla marûf camii, bunun arkasında meyve bahçeleriyle beraber İbrâhim Edhem namındaki menbasıyla ve doğu tarafında ise Bânyâs'a kadar devam eden düz ve geniş arazi ile ve bahçelerle ve mezarla, batı tarafında ise denizle ve yine bahçelerle mahduttur¹⁶⁵.

Kuzeyden güneye kadar ancak bir ve batıdan doğuya kadar yarım kilometrelik bir alanda bulunan bu şehir, genişçe ve düz bir arazinin üzerinde bulunduğu için dört tarafında geniş manzaralar vardır. Nitekim doğu taraflarında uzanan Nasırıye dağları, kuzey tarafında Sahyûn dağları ve Cebele'l-Ekra' zirvesi, güney taraflarında uzaklarda Merkab Kalesi, daha uzak da Denye dağları ve kuzeybatı tarafında Lâzkiye kasabası görünmektedir¹⁶⁶.

XX. yüzyılın başlarında 1000'e yakın haneden müteşekkil bulunan Cebele kasabasının başlıca iki mahallesi olup, bunlar güneyde bulunan Mahâletü'l-Kıbliye veya Câmî ile kuzeyde bulunan Mahâletü'l-Şimâliye veya Salibiye adlı mahallelerdi¹⁶⁷.

---

¹⁶² Reşat Öngören, "İbrâhim b. Edhem", *DİA*, C.21, İstanbul, 2000, s.293.

¹⁶³ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.494.

¹⁶⁴ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.494.

¹⁶⁵ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.496.

¹⁶⁶ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, göst. yer.

¹⁶⁷ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, göst. yer.

Şehir de belli başlı olmak üzere Seyyid İbrâhim ve el-Mansûrî camileri vardır ki bunlardan ikincisi şehrin tam ortasında bulunmakta ve her iki mahalleyi birbirinden ayırmaktadır. Bunlardan başka Kantârî, Benî ‘Alî Edîb, el-Gazâlî, el-Ekrâd meşicleri de vardı¹⁶⁸.

Cebele’nin kiremitli ve yeni tarzda inşa olunan beş altı binasından başka hepsi eski tarzdadır. Bu binaların cümlesi taşandır. Damları adse tabir olunan ve küçük taşları kireç ve emsali malzeme ile karıştırmak ve sonra baskılarla dökmek suretiyle yapıldığı için bütün şehrin evleri beyaz bir manzara arzeder¹⁶⁹.

Şehrin en dikkati çeken kısmı hükümet binasının ve birkaç büyük evin bulunduğu kuzey taraflarıdır. Ayrıca, Cebele’de XX. yüzyılın başlarında yüze yakın dükkân mevcuttu ve bunların çoğu yine kuzey mahallesinde bulunmaktaydı. Küçük birer hücreden ibaret olan bu satış yerleri pekiyi bir halde bulunmamakta idiler¹⁷⁰.

Kasabanın kuzey taraflarında hükümet dairesinden itibaren kuzeye yönelen Lâzkiye, güney istikametinde bulunan Bânyâs ve şarka doğru yönelmiş olan Hamâ yolları Cebele’nin dışarıya bağlantısını sağlayan üç yolunu teşkil etmektedirler. Bunlardan başka, her ne kadar şehir dahilinde bir çok yollar mevcut ise de bir taraftan bu yollar dar, gayr-i muntazam olması ve diğer taraftan bütün bulaşık sularına bir mecra, kirler, pislikler için bir mekân ve hatta hayvanat için bir mekân teşkil etmesi açısından bunlara yol demek de caiz değildir. Halbuki kasaba buna mukabil gayet güzel bahçelere sahipti. Güney ve batı taraflarında bulunan bahçelerin adedi yirmiyi bulurdu. Bunların çoğu zarif ve hatta temizce idi¹⁷¹.

Şehrin suyunu iki kısma ayırmak gerekir. Bir kısmı câridir yani akarsudur. Bu meyanda olmak üzere Cebele’nin doğusunda ve on dakika mesafede bulunan Nebea’l-Fevâr, Nebea’l-Berke, Nebea’l-Cibâb adlarında üç menba sayılabilir. Bu üç menba kasaba yakınlarında birleşip kuzey taraflarındaki bahçelerden geçtikten sonra kısmen Sultan İbrâhim camisiyle kasabanın hamamına uğrayarak denize dökülür. Güney tarafında ise Nebea’l-Kâmû‘ ve ‘Ayn Ümm-i ‘İsa menbaaları vardır. Bunlarda bazı bahçeleri suladıktan sonra denize karışırlar. Bunlardan başka yine kuzey taraflarında kasabanın biraz uzağında Mebâ‘ el-Herhâr Mebâ‘ en-Nefea suları yine bahçeleri

¹⁶⁸ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.496.

¹⁶⁹ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.496.

¹⁷⁰ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.496-497.

¹⁷¹ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.497.

suladıktan sonra Cebele'nin bir çeyrek saat kuzeyinde bulunan Nehr er-Remili'ye dökülür. Velhasıl Cebele'de akan sular hep kasabanın haricinde kalıyor ve istifadeleri de bahçelerdeki birkaç üzüm bağları ve bostanlara münhasır oluyordu. Kasabanın ikinci nevi suyu ise cârî olmayandır yani akmayandır. Cebele'nin bütün su sarfiyâtı hep bu kısımdadır. On, on iki metre derinliğinde olan kuyular genellikle her evde bulunmaktadır. Bütün kuyuların suyu tatlı ve kullanıma uygundur. Bu itibarla Cebele kasabasını şanslı saymak gerekir¹⁷².

Cebele'nin bütün ahali Nusayrî olduğu için burayı bir Nusayrî müstemeresi telakki etmek gerekir¹⁷³.

2. Nahiyeler

XVI. yüzyılda Cebele sancağında köyler, “nahiye” olarak adlandırılan daha büyük idari ünitelere bağlı idiler. Nahiye kavramı “yan, kenar, taraf, cânib” manalarında kullanılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda coğrafi ve idari manada küçük veya büyük bir çevreyi ve bölgeyi bazen de, çok geniş bir mıntıkayı ifade etmekteydi. Bu kelime, XV. asırda liva (sancak)nın, muayyen bir şehir, kasaba veya büyükçe meskûn bir mahal ile bunlar etrafındaki bölgelerini işaret eden divan, cemâat, vilâyet tabirleri yerine veya müteradifi olarak kullanıldığı görülmektedir¹⁷⁴.

Bir kadının idari ve kazai bölgesi olan kazalara tabi köyler, bazen nahiyeler halinde gruplandırılarak, bunlara, adli ve idari işlerini mahallinde yürütmek üzere bu kazanın kadısı tarafından kendi adına naipler tayin olunmakta idi. Bu nahiyelere naipleri, o kazanın kadısı kendi başına yollamakta idi. Keza bu gibi hallerin sık sık meydana geldiği XVI. yüzyılın sonlarından itibaren, serbest yerlerde boş karyelerinin etrafında, kitle halinde serbest olmayan yerlerde de gruplar halinde toplanan köylerin teşkil ettikleri bu gibi nahiyelere, asayişlerini temin için, serbest ise dirliğin sahibi, değilse, sancakbeyi tarafından subaşılar gönderirdi ve bunlar kadının yolladığı naiplerin emrinde bulunurlardı¹⁷⁵.

---

¹⁷² Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.497.

¹⁷³ Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Aynı eser*, s.500.

¹⁷⁴ M. Tayyib Gökbilgin, “Nahiye”, *İA*, C.9, İstanbul, 1964, s.37.

¹⁷⁵ M. Tayyib Gökbilgin, *Aynı makale*, s.38; Mustafa Akdağ, “Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar”, *DTCFD*, XIII/1-2, Ankara, 1955, s.48-51.

Cebele sancağı, 1571-1572 yıllarında yani XVI. yüzyılın ikinci yarısında on bir nahiyeden oluşmaktaydı. Bunlar; *Cebele, Merkab, Hevâbî, Kehf, Kadmûs, Manîka, ‘Ulleyka, Balâtnîs, Lâzkiye, Sahyûn ve Berzîye*’dir.

Tablo-2
Cebele Sancağının Nahiyeleri (1571-1572)

1	Cebele
2	Merkab
3	Hevâbî
4	Kehf
5	Kadmûs
6	Manîka
7	‘ulleyka
8	Balâtnîs
9	Lâzkiye
10	Sahyûn
11	Berzîye

Tablo-3
Köy ve Mezraaların Nahiyelere Dağılımı (1571–1572)

<i>Nahiyeler</i>	<i>Köyler</i>	<i>Mezraalar</i>
Cebele	85	239
Merkab	37	132
Hevâbî	10	51
Kehf,	40	53
Kadmûs	24	50
Manîka	16	62
‘Ulleyka	22	62
Balâtnîs	49	100
Lâzkiye	43	80
Sahyûn	88	246
Berzîye	19	72
<i>Toplam</i>	<i>433</i>	<i>1147</i>

Tablo-3'ten de anlaşılacağı üzere Cebele sancağında 1571-1572 yıllarında Cebele, Merkab, Hevâbî, Kehf, Kadmûs, Manîka, 'Ulleyka, Balâtnîs, Lâzkiye, Sahyûn ve Berzîye nahiyelerine bağlı toplam 433 köy ve 1147 mezraa bulunmaktaydı. Köylerin 85'i yani toplam köy sayısının yaklaşık % 20'si Cebele nahiyesinde, 37'si yani toplam köy sayısının yaklaşık % 9'u Merkab nahiyesinde, 10'u yani toplam köy sayısının yaklaşık % 2'si Hevâbî nahiyesinde, 40'ı yani toplam köy sayısının yaklaşık % 9'u Kehf nahiyesinde, 24'ü yani toplam köy sayısının yaklaşık % 6'sı Kadmûs nahiyesinde, 16'sı yani toplam köy sayısının yaklaşık % 4'ü Manîka nahiyesinde, 22'si yani toplam köy sayısının % 5'i 'Ulleyka nahiyesinde, 49'u yani toplam köy sayısının yaklaşık % 11'i Balâtnîs nahiyesinde, 43'ü yani toplam köy sayısının yaklaşık % 10'u Lâzkiye nahiyesinde, 88'i yani toplam köy sayısının % 20'si Sahyûn nahiyesinde, 19'u yani toplam köy sayısının yaklaşık % 4'ü Berzîye nahiyesi sınırları içinde yer almaktaydı.

Köylerin ekinliğini teşkil eden mezraalar ile köy sayıları arasında aşağı yukarı bir paralellik vardır. Genellikle köy sayısı fazla olan nahiyelerin mezraa sayıları da fazladır. Fakat, istisnai olarak Kehf ve Kadmûs'ta yerleşim birimleri olan köylere nazaran mezraa sayısı biraz azdır. Tablo-3'te de görüleceği üzere, sancak dahilinde yer alan toplam 1147 mezraanın 239'u yani % 20'si Cebele nahiyesinde, 132'si yani % 11.5'i Merkab nahiyesinde, 51'i yani % 4.4'ü Hevâbî nahiyesinde, 53'ü yani % 4.6'sı Kehf nahiyesinde, 50'si yani % 4.3'ü Kadmûs nahiyesinde, 62'si yani % 5.4'ü Manîka nahiyesinde, 62'si yani % 5.4'ü 'Ulleyka nahiyesinde, 100'ü yani 8.7'si Balâtnîs nahiyesinde, 80'i yani 6.9'u Lâzkiye nahiyesinde, 246'sı yani % 21'i Sahyûn nahiyesinde, 72'si yani % 6.2'si Berzîye nahiyesinde yer almaktaydı.

1571–1572 yıllarında Cebele sancağının nahiyeleri ile bu nahiyelerin coğrafi durumu, köy ve mezraların toplam sayıları ile bu nahiyelerin coğrafi durumu, köy ve mezraların toplam sayıları ve bu nahiyelerin genel özellikleri aşağıda ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır.

2.1. Cebele Nahiyesi

Cebele nahiyesi Cebele şehrini kuşatıyordu. Dolayısıyla bu nahiyenin merkezi Cebele şehri idi. Cebele nahiyesinin kuzeyinde Balâtnîs nahiyesi, batısında Akdeniz, doğusunda Cebel-i Lübnan Dağları, güneyinde ise Manîka ve Merkab nahiyeleri yer alıyordu.

Cebele şehrinin XVI. yüzyılın ikinci yarısında beş mahallesi bulunmaktaydı. Bunlar, *Câmiü'l-Kebir*, *Bâbü't-Tâkâ*, *Zâviye*, *Kâl'a* ve *Müreyc* adlı mahalleler idi.

Bu mahallelerden en büyüğü *Bâbü't-Tâkâ* olup 85 hane, 2 mücerred ve 3 imam vergi nüfusu bulunmaktaydı. *Câmiü'l-Kebir* mahallesinde 73 hane, 3 mücerred ve 2 imam vergi nüfusu bulunuyordu ve ikinci büyük mahalle konumundaydı. *Zâviye* mahallesinde 48 hane, 1 mücerred ve 1 imam vergi nüfusu bulunuyordu. *Kâl'a* mahallesi en küçük mahalle olup, 12 hane ve 2 mücerred vergi nüfusu vardı. *Müreyc* mahallesinde toplam nüfus 85 idi. Ancak bu mahallede Hıristiyanlar da yaşamaktaydı ve bunların sayısı 27 idi.

Cebele sancağında köy ve mezraa gelirlerinin çoğu padişah ve beylerbeyi hassı olmakla birlikte zeâmet, timar ve vakıflara da tahsis edilmişti. Bundan dolayı Cebele nahiyesinde malikâne-divânî sisteminin uygulandığı da görülmektedir. Şehir gelirlerinin büyük çoğunluğunu padişah hassı oluşturmakla beraber az da olsa beylerbeyi hassı olanlar da vardı.

Cebele nahiyesinin nüfusunu Sünni Müslümanlar ve Nusayrîler oluşturmaktaydı. Hıristiyan nüfus ise sadece *Müreyc* mahallesinde bulunmaktaydı. Köylerde ise hiç Hıristiyan nüfus yoktu. Ayrıca yedi köy de meskûn değildi. Nusayrî nüfusa sahip olan köy sayısı Sünni Müslüman nüfusa sahip olan köy sayısından daha fazlaydı.

Cebele nahiyesi sancağın en kalabalık nüfuslu ikinci nahiyesi idi ve büyüklük bakımından Sahyûn'dan sonra ikinci sırada yer almaktaydı.

Cebele nahiyesi köylerinin başlıca mahsulâtı ise buğday, arpa, pamuk, zeytin ve üzümünden meydana geliyordu. Ayrıca çeşitli meyve ağaçları da yetiştiriliyordu.

2.2. Merkab Nahiyesi

Merkab nahiyesinin batısında Akdeniz, kuzeyinde Cebele, doğusunda 'Ulleyka ve Kadmûs nahiyeleri, güneyinde de Kehf nahiyesi yer almaktaydı.

Köy ve mezraa gelirlerinin büyük bir kısmını padişah hassı oluşturmakla birlikte beylerbeyi hassı, timar, zeâmet ve vakıflara da tahsis edilmişti.

Merkab nahiyesinin nüfusunu Sünni Müslümanlar, Nusayrîler ve Hıristiyanlar oluşturmaktaydı. Nahiyeler içinde Hıristiyan köyüne sahip olan dört nahiyeden biri de

Merkab nahiyesidir. Bu köy Harbetü'l-Nasârâ köyü¹⁷⁶ olup, ayrıca Merkiye köyünde de az sayıda Hıristiyan nüfus Müslümanlarla birlikte yaşamaktaydı¹⁷⁷. Bu nahiyede bulunan yedi köy de boş, yani nüfusu bulunmamaktaydı. Nahiyenin kasabası (Nefs-i Merkab) Sünni Müslüman nüfustan oluşmaktaydı ve nüfusu 68 neferden ibaretti.

Merkab nahiyesi köylerinde üretilen başlıca mahsuller ise, buğday, arpa, pamuk, zeytin ve üzüm idi. Ayrıca çeşitli meyve ağaçları da yetiştiriliyordu.

2.3. Hevâbî nahiyesi

Hevâbî nahiyesinin batısında Akdeniz, doğusunda Cebel-i Lübnan dağları, kuzeyinde Kehf nahiyesi, güneyinde ise Trablusşam sancağı yer almaktaydı.

Köy ve mezraan gelirlerinin büyük çoğunluğunu padişah hassı oluşturmakla birlikte zeâmet ve timar olarak ta tahsis edilmiştir. Hevâbî nahiyesinin başlıca mahsulâtını buğday, arpa, pamuk, zeytin ve üzüm oluşturuyordu. Ayrıca nahiyede çeşitli meyve ağaçları da yetiştiriliyordu.

Hevâbî nahiyesi, Cebele sancağının en küçük nahiyesidir. Nahiyenin nüfusunu Sünni Müslümanlar ve Nusayrîler oluşturmaktaydı. Nüfus bakımından sancağın en az nüfuslu ikinci nahiyesidir. Vergi gelirlerinden anlaşıldığına göre, sadece Ba'nû adlı köyü¹⁷⁸ Sünni Müslüman nüfustan oluşuyordu. Diğer köylerde sadece Nusayrîler yaşamaktaydı. Nahiyenin bütün köylerinde yerleşim vardı. Nahiyenin kasabasında (Nefs-i Hevâbî) 62 hane ve 1 mücerred vergi nüfusu bulunmaktaydı.

2.4. Kehf Nahiyesi

Kehf nahiyesinin batısında Akdeniz, kuzeyinde Kadmûs ve Merkab nahiyeleri, doğusunda Cebel-i Lübnan dağları, güneyinde ise Hevâbî nahiyesi yer alıyordu.

Nahiyenin kasabası olan Nefs-i Kehf'in yönlerle göre belirlenmiş olan Mahâlî-i Tahtânî ve Mahâlî-i Fevkânî adlı iki mahallesi vardı¹⁷⁹. Mahallelerde Müslüman nüfus yaşamaktaydı. Tahtânî mahallesinde 55 hane, Fevkânî mahallesinde ise 48 hane bulunmaktaydı.

---

¹⁷⁶ BA, TD, nr.512, s.215.

¹⁷⁷ BA, Aynı defter, s.55-57.

¹⁷⁸ BA, Aynı defter, s.65-66.

¹⁷⁹ BA, Aynı defter, s.67-68.

Köylerde üretilen başlıca mahsuller, buğday, arpa, pamuk, zeytin, üzüm ve çeşitli meyve ağaçları idi. Köy ve mezraa gelirlerinin büyük çoğunluğu padişah hassı olmakla birlikte zeâmet ve timar olanlar da vardı.

Kehf nahiyesinin nüfusunu Sünni Müslümanlar ve Nusayrîler oluşturmaktaydı. Kehf nahiyesinin bütün köyleri yerleşim alanı durumundaydı. Vergi gelirlerinden anlaşıldığına göre, Kehf nahiyesinin sadece beş köyünde Sünni Müslüman nüfus yaşamakta, diğer köyleri ise Nusayrî nüfustan oluşmaktaydı.

2.5. *Kadmûs Nahiyesi*

Kadmûs nahiyesinin doğusunda Cebel-i Lübnan Dağları, kuzeyinde ‘Ulleyka nahiyesi, batısında Merkab nahiyesi, güneyinde ise Kehf nahiyesi yer alıyordu.

Kadmûs nahiyesinin kasabasını teşkil eden Nefs-i Kadmûs’un *Tahtânî*, *Fevkânî*, *Cüvâniye* ve *Vüstânî* olmak üzere dört mahallesi vardı. Mahalleler Müslüman nüfustan oluşmaktaydı. Tahtânî mahallesinde 70 hane, Fevkânî mahallesinde 70 hane, Cüvâniye mahallesinde 65 hane, Vüstânî mahallesinde de 74 hane ve 1 imam vergi nüfusu bulunmaktaydı. Kasabanın gelirleri ise padişah hassı olarak tahsis edilmişti.

Kadmûs nahiyesinin nüfusunu Sünni Müslümanlar ve Nusayrîler oluşturmaktaydı. Ayrıca meskûn olmayan köylerinde fazla olduğu görülmektedir. Sadece Merşetî köyünde¹⁸⁰ Sünni Müslüman nüfus vardı, diğer köylerde Nusayrîler yaşamaktaydı.

2.6. *Manîka Nahiyesi*

Manîka nahiyesinin doğusunda Cebel-i Lübnan dağları, kuzeyinde ve batısında Cebele nahiyesi, güneyinde ise ‘Ulleyka nahiyesi yer alıyordu.

Köy ve mezraa gelirlerinin büyük çoğunluğu padişah hassı olmakla birlikte zeâmet ve timar olanlar da vardı. Manîka nahiyesinde üretilen başlıca mahsuller ise buğday, arpa ve çeşitli meyve ağaçlarından oluşmaktaydı.

Manîka nahiyesinin nüfusu Nusayrîlerden oluşmaktaydı. Hevâbî nahiyesinden sonra en küçük ikinci nahiyedir. Nüfus bakımından ise en küçük nüfuslu nahiyedir. Manîka nahiyesinin köylerinin hemen hemen yarısı meskûn durumda değildir.

---

¹⁸⁰ BA, *Aynı defter*, s.87.

Manîka nahiyesinin de kasabası vardı. Ancak kasaba nüfusunun ne kadar olduğu belirtilmemiştir¹⁸¹.

2.7. ‘Ulleyka Nahiyesi

‘Ulleyka nahiyesinin kuzeyinde Manîka nahiyesi, batısında Cebele ve Merkab nahiyeleri, güneyinde ise Kadmûs nahiyesi yer almaktaydı.

Köy ve mezraa gelirlerinin büyük çoğunluğunu padişah hassı oluşturmakla birlikte zeâmet, timar ve vakıf olarak tahsis edilenler de vardı. ‘Ulleyka nahiyesinde buğday, arpa, pamuk, zeytin ve üzüm köylerin mahsulleri arasında olup, ayrıca çeşitli meyve ağaçları da yetiştirilmekteydi.

‘Ulleyka nahiyesinin nüfusu sadece Nusayrîlerden oluşmaktaydı ve sadece bir köyü (Kala‘tü’l-Baklâ¹⁸²) meskûn değildi. ‘Ulleyka nahiyesi küçük ve az nüfuslu bir yerleşim bölgesidir. Kasabası olan Nefs-i ‘Ulleyka’nın nüfusu sadece Müslümanlardan oluşmaktaydı ve 3 hane, 1 mücerred vergi nüfusu bulunmaktaydı.

2.8. Balâtnîs Nahiyesi

Balâtnîs nahiyesinin güneyinde Cebele, kuzeyinde Lâzkiye ve Sahyûn nahiyeleri, batısında Akdeniz, doğusunda Cebel-i Lübnan dağları yer almaktaydı.

Köy ve mezraa gelirleri padişah hassı, beylerbeyi hassı, timar ve vakıf olarak tahsis edilmiştir. Balâtnîs nahiyesinin köylerinde üretilen başlıca mahsuller ise, buğday, arpa, pamuk, zeytin ve üzüm ile bostan mahsulleri ve çeşitli meyvelerden ibaretti.

Vergi kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Balâtnîs nahiyesinin nüfusu Sünni Müslümanlar ve Nusayrîlerden oluşmaktaydı. Altı köyde Sünni Müslümanlar, diğer köylerinde ise Nusayrîler oturmaktaydı. Diğer nahiyeler içinde meskûn olmayan köy sayısı en fazla olan nahiyeye Balâtnîs nahiyesidir.

Balâtnîs nahiyesinin kasabası da vardı ve burası bir kaleden müteşekkildi¹⁸³. Dolayısıyla kasaba halkı kale içinde oturuyordu ve nüfusu sadece Müslümanlardan ibaretti. Buna göre kasabada 78 hane, 2 mücerred ve 1 imam vergi nüfusu bulunmaktaydı.

---

¹⁸¹ BA, *Aynı defter*, s.96.

¹⁸² BA, *Aynı defter*, s.102.

¹⁸³ BA, *Aynı defter*, s.111.

2.9. Lâzkiye Nahiyesi

Lâzkiye nahiyesinin batısında Akdeniz, doğusunda ve kuzeyinde Sahyûn nahiyesi, güneyinde ise Balâtnîs nahiyesi yer almaktaydı.

Lâzkiye, Akdeniz kıyısındaki İbnihânî Burnu sayesinde şiddetli fırtınalardan korunan bir kesimde kurulmuş olup ilkçağlardan beri önemli bir liman şehri konumunda olmasından dolayı da bölgede meydana gelen ticari ve siyasi mücadelelere sahne olmuş bir liman şehridir¹⁸⁴. Lâzkiye limanı bu dönemde çok önemli işlevler üstlenmiştir.

Köy ve mezralarının gelirleri padişah hassı, beylerbeyi hassı, zeâmet, timar ve vakıf olarak tahsis edilmiştir.

Nahiyenin merkezi olan Lâzkiye kasabasının altı mahallesi bulunmaktaydı. Bunlar, *Saliba*, *Sebağa*, *İdris*, *Bâbü'l-Yahûd* ve *Nasârâ* adını taşıyan iki mahalledir. Hıristiyan mahallelerinden biri nüfus bakımından kasabanın en kalabalık olan mahallesi olup, nüfusu 224 neferden ibaretti. Bunların bir bölümü buraya Balâtnîs nahiyesinden gelmişti¹⁸⁵. Diğer Hıristiyan mahallesinde ise 36 nefer vergi nüfusu bulunmaktaydı. Saliba mahallesinde 100 nefer, Sebağa mahallesinde 112 nefer, İdris mahallesinde 67 nefer, Bâbü'l-Yahûd mahallesinde de 80 nefer vergi nüfusu vardı.

Nahiyede yetiştirilen mahsuller ise buğday, arpa, pamuk ve üzumdür. Ayrıca bostan mahsulleri ve çeşitli ağaçlar da yetiştiriliyordu.

Köylerin nüfusunu Sünni Müslümanlar ve Nusayrîler oluşturmaktaydı. Toplam köy sayısı fazla değildi ve bazı köyler de meskûn durumda değildir. Buna rağmen Lâzkiye nahiyesi Cebele sancağının en fazla nüfusa sahip olan nahiyesi durumundaydı. Vergi kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla bazı köylerde sadece Sünni Müslümanlar, bazılarında da Nusayrîler yaşıyordu. Nusayrîlerin yaşadığı köy sayısı Sünni Müslümanların yaşadığı köy sayısında daha fazlaydı. Ayrıca, Lâzkiye'de sadece bir tane Hıristiyan köyü vardı. Kalûfu'n-Nasârâ adını taşıyan bu köy 3 nefer vergi nüfusluydu.

Lâzkiye nahiyesi aynı zaman konar-göçer Türkmenlerin de uğrak yerlerindendi. Türkmenler, kış mevsiminde bu bölgede kışlamakta ve buna mukabil devlete kışlak resmi ödemekte idiler.

---

¹⁸⁴ Şit Tufan Buzpınar, "Lâzkiye", *DİA*, C.27, Ankara, 2003, s.117; E. Honigmann, "Lâzkiye", *İA*, C.7, İstanbul, 1972, s.22.

¹⁸⁵ BA, *TD*, nr.512, s.129.

2.10. Sahyûn Nahiyesi

Sahyûn nahiyesinin kuzeyinde Antakya, batısında Akdeniz, güneyinde Lâzkiye ve Balâtnîs nahiyeleri, doğusunda Cebel-i Lübnan dağları ve Berzîye nahiyesi yer almaktaydı.

Köy ve mezraa gelirleri padişah hassı, beylerbeyi hassı, zeâmet, timar ve vakıf olarak tahsis edilmişti. Sahyûn nahiyesinde üretilen başlıca mahsuller ise buğday, arpa, pamuk ve üzüm idi. Ayrıca çeşitli meyve ağaçları da yetiştiriliyordu.

Nahiyenin nüfusu Sünni Müslüman, Nusayrî ve Hıristiyanlardan oluşmaktaydı. Nusayrî nüfusa sahip olan köy sayısı Sünni Müslüman nüfusa sahip olan köy sayısından fazla idi. Sadece Ceblanâ adlı köyünde 2 nefer Hıristiyan oturmaktaydı¹⁸⁶.

Sahyûn nahiyesi Cebele sancağında en fazla köy ve mezraya sahip olan nahiyedir. Bazı köyleri meskûn durumda değildir. Nüfus bakımından ise Lâzkiye ve Cebele'den sonra üçüncü büyük nahiyedir.

Sahyûn nahiyesinin kasabası olan Nefs-i Sahyûn'un nüfusu 400 hane olup, sadece Müslümanlardan oluşmaktaydı.

2.11 Berzîye Nahiyesi

Berzîye nahiyesi Sahyûn nahiyesi tarafından çevrelenmiş durumda idi. Kuzeyinde, batısında ve güneyinde Sahyûn nahiyesi yer almakta idi. Batısında ise Cebel-i Lübnan dağları bulunuyordu.

Köy ve mezraa gelirleri padişah hassı, timar ve vakıf olarak tahsis edilmişti. Berzîye nahiyesinde yetiştirilen başlıca mahsuller ise, buğday, arpa ve üzüm ile çeşitli meyvelerden ibaretti.

Berzîye nahiyesinin nüfusunu Sünni Müslümanlar ve Hıristiyanlar oluşturmaktaydı. Ancak Müslüman nüfus çoğunlukta idi. Vergi kaydından anlaşıldığına göre, Berzîye nahiyesinde Nusayrî nüfus yoktu. Sadece A'nâmo adlı köyünde Hıristiyan 20 hane ve 2 mücerred Hıristiyan vergi nüfusu bulunmaktaydı¹⁸⁷.

---

¹⁸⁶ BA, *Aynı defter*, s.272.

¹⁸⁷ BA, *Aynı defter*, s.280-281.

Berzîye nahiyesi Cebele sancağının en küçük nahiyelerinden biridir. Nüfus bakımından da çok kalabalık nahiyelerden değildi. Sadece Ferikiye¹⁸⁸ ve Mezîn¹⁸⁹ adlı iki köyünde yerleşim yoktu. Diğer köyleri ise meskûn durumda idi.

3. Köy ve Mezraalar

“Karye”, köy veyahut küçük kasaba anlamındadır. Bu kelime, büyüklük ifade eden bir sıfat ile birlikte bulunmadıkça, büyük bir şehir manasında kullanılmazdı¹⁹⁰.

Kırsal yerlerde köyler, Osmanlı teşkilatının en alt idari ünitesi idi¹⁹¹. Nahiyeleri teşkil eden ve tahrir defterlerinde “karye” olarak ifade edilen köyler, hemen hemen bütün faaliyeti ziraat ve hayvancılığa dayanan ve kendilerini çevreleyen ziraat sahalarıyla birlikte (mezraa) nazar-ı itibara alınan iskân yerleri olup, istismar sahaları hudutlarla belli edilmiştir¹⁹².

Tablo-3'ten de anlaşılacağı üzere Cebele sancağında en fazla köye sahip olan nahiye Sahyûn, en az köyü olan nahiye ise Hevâbî nahiyesidir.

Tablo-4

Hane Sayılarına Göre Köy Gurupları (1571–1572)

<i>Nahiyeler</i>	<i>MOK</i>	<i>1–25</i>	<i>26–50</i>	<i>51–100</i>	<i>101–150</i>	<i>Toplam</i>
Cebele	7	68	8	2	–	85
Merkab	7	23	5	1	1	37
Hevâbî	-	9	1	-	-	10
Kehf	-	37	2	1	-	40
Kadmûs	7	13	4	-	-	24
Manîka	7	9	-	-	-	16
‘Ulleyka	1	18	3	-	-	22
Balâtnîs	12	29	7	1	-	49
Lâzkiye	5	26	7	5	-	43
Sahyûn	10	72	3	3	-	88
Berzîye	2	12	1	4	-	19
<i>Toplam</i>	<i>58</i>	<i>316</i>	<i>41</i>	<i>17</i>	<i>1</i>	<i>433</i>

MOK=Meskûn olmayan köyler

¹⁸⁸ BA, *Aynı defter*, s.187.

¹⁸⁹ BA, *Aynı defter*, s.189

¹⁹⁰ T.W.Haig, “Karye”, *İA*, C.6, İstanbul,1967,s.372

¹⁹¹ Süleyman Oğuz, *Osmanlı Vilâyet İdâresi ve Doğu Rumeli Vilayeti (1878–1885)*, Ankara, 1986, s.20.

¹⁹² Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı (1516–1566)*, Elazığ, 2003, s.55.

Cebele sancağındaki köyler, yukarıdaki Tablo-4'te nüfuslarına göre gruplara ayrılmıştır. Bu Tablodan da anlaşılacağı üzere, 1571–1572 yıllarında Cebele sancağında yer alan 433 köyden 316'sının yani % 72.97'sinin vergi nüfusu 1–25 hane arasında, 41'inin yani % 9.46'sının vergi nüfusu 26–50 hane arasında, 17'sinin yani % 3.92'sinin vergi nüfusu 51–100 hane arasında, 1'inin yani % 0.23'ünün vergi nüfusu 101–150 hane arasında değişmekte idi. Bu zamanda 58 köy ise meskûn olmayıp, bunların toplam köy sayısına oranı %13.39 idi. Cebele sancağında köylerin önemli bir kısmının meskûn durumda olmadığı görülmektedir. Cebele sancağındaki köyler genellikle 1–25 haneden oluşan iskân mahalleri olup, sadece bir köyün nüfusu 100 haneden fazla idi¹⁹³.

Cebele sancağı nahiyelerine bağlı olan köylerin isimleri, nüfusları ve hâsılları eserin sonunda yer alan Ekler kısmındaki Tablolarda belirtilmiştir. (bkz. Ek 2-3). Ekler kısmında bulunan bu Tablolara bakıldığında, birkaç köyün birden fazla isimle anıldığı görülmektedir. Bu tür yerler, tahrir defterlerinde “Karye-i x nam-ı diğer x” şeklinde iki isimle birlikte ifade edilmiştir. İncelemiş olduğumuz tahrir defterinde, Kehf nahiyesine bağlı bulunan Sağmâ köyü Sağmâ nâm-ı diğer Beşme‘â¹⁹⁴ ve Berzîye nahiyesine bağlı Kalimîs köyü Kalimîs nâm-ı diğer Karmen¹⁹⁵ şeklinde belirtilmiştir. Yine Tablolara bakıldığında bazı köylerin önünde “mezra” adının olduğu görülmektedir. Bu ifade köyün daha önceden mezraa olduğunu göstermektedir. Bu köyler defterde mezraa statüsündeki ismiyle birlikte verilmiştir.

Cebele sancağında bulunan köylerin gelirleri, diğer Osmanlı sancaklarında olduğu gibi padişah ve sancakbeyi hasları ile, zeâmet, timar, vakıf ve mülklere tahsis edilmiştir. Malikâne–Divânî sisteminin yaygın olarak uygulandığı yerlerde köy ve mezraaların vergileri hisseler halinde vakıf ve mülk sahipleri ile padişah hassı, timar ve zeâmet sahipleri arasında paylaşılmıştır. Bazı köyler ise “tamamen vakıf” olup, sadece rüsûm-u örfiyesi ve ikinci öşrü (öşr-i şer'i) mirîye ait bulunuyordu. Bazıları ise “serbest vakıf” olup, köyün bütün vergileri vakıf adına tahsil edilmekte idi. Mesela, Lâzkiye nahiyesinin Muşeyrefe ve Nâsriye¹⁹⁶ köyleri serbest vakıf olup, köyün bütün vergileri vakıf adına alınmakta idi. Yine Lâzkiye nahiyesinin Cenûber ve Zâğrîn¹⁹⁷ köyleri ise tamamen vakıf olup, sadece rüsûm-ı örfiyesi ve ikinci öşrü mirîye ait bulunuyordu.

¹⁹³ Nüfusu 100 haneden fazla olan bu köy Merkab nahiyesinde ki Merkiye köyüdür.

¹⁹⁴ BA, TD, nr.512, s.79.

¹⁹⁵ BA, Aynı defter, s.184.

¹⁹⁶ BA, Aynı defter, s.253-254.

¹⁹⁷ BA, Aynı defter, s.254-255.

Cebele nahiyesinin Kamîn, Düveyr-i Enderyâ, Bicârû, ‘Armetâ, Deyr-i Bahnâ, Katrabiyye, Asyânü’l-Cüvâniye, Haribetü’l-Hayyâk, Ruvesiyye, Battârâ, ‘Arabîn, Ma‘adiyye, Şellâ, Beccatânâ, Beşa‘târâ, Sekkeniye, Zerînce, Cekhû, Tell Bin Na‘mûd, Mahvertâ, Deyrûyân, Sellûrîn, Harrâniye, Hamâm, Kefer Zebîl, Besendyâna, Keferâl, Astâgû, Astanbo, Telrâs, Hekmâho, Bişrâgî köyleri; Merkab nahiyesinin Merkab, Tarâk, Dirtâ, Remzîn, Kamsû, ‘Arkûb, Kefrûn, Garât, Bemlikâ, Cürniye Ender, Ka‘bbiyye, ‘Anât, Halebiyâ, ‘Amrûniye, ‘Akabiye, Leton, Selûtiye, Me‘ûdiye, Behânâ, Rûba, Şâma köyleri; Hevâbî nahiyesinin, Bahtapet, Sa‘na, Ba‘melîh, Ba‘nû köyleri; Kehf nahiyesinin, Ba‘dzâ, Harbetü’l-Cibâb, Beccâ eş-Şarkiyye, ‘Asliye, Kefraya, Bûrmânü’l-Garbiye, Melîgân, Aztağliye, Beverde, Merîkab, Berisîn, Hamâm, Denbiye, Bâb Şahin, Zerîka, Bâğnû, Belgader, Kerîn, Kefr Delâhâ, Nemriye, Berkesü’l-Kıbliye, Verdene, Bâzrâr, ‘Amûdî, Sağmâ nâm-ı diğere Beşme‘â köyleri; Kadmûs nahiyesinin, Şa‘râ, Me‘âsa, Kînâ, Ma‘arbende, Hâziriye, Esfeble, Fanidakü’l-Kahhâr, Râm Ahîr, Kad‘asiye, Mukabbele, Tellâ, Bezbîdân, Harbetü’l-Mekerim, Havfîn, ‘Arîz, Bârbâhâ, Zâgmâ Begin el-Fevkâ ve’l-Suflâ Köyleri; Manîka nahiyesinin, Katlebiye, Selmiye, ‘Ayn Senya, Benîzlâ, Zuviyetü’l-Fevkâ, Tell ‘Avirü’l-Fevkâ, Besmânûh, Metrûna, Betuvâr, Birmâna, Tell ‘Avirü’l-Suflâ, Astalbûna, Fevârsân köyleri; ‘Uleykâ nahiyesinin, ‘Anânü’d-Dîs, Kala‘tü’l-Bakla, Besbâsa, Mirrâne, Na‘mo, Nahlü’l-Garbiye, Hadâdâ, Sadîn, Lebbûn, Düveyrü’l-Fevkâ, Nahlü’l-Cürd, Kefer Kağî, Râm-ı Nezre, Bâbü’t-Tûr, Masyâf, Harbet-i Buntif köyleri; Balâtnîs nahiyesinin, Sekînû, Bûbiye, Kallûriye, Sali‘a, Râzkülle Mâhû, Taberce, Basarrâmû, Deyr Kamâ, Bahtarmû el-Fevkâ, Sahnânâ, Bismicân, Humîm, Meksûyât, Harbet-i Benâk, Nefûrû, Elbeninâ, Bertâ, İskâfîn, Deyr-i Feriko, Ma‘rnîn, Ba‘lnûn, Kusiye, Harbet-i Zeyt, Lezniye, Hasâniye köyleri; Lâzkiye nahiyesinin, Senbânû, Zâhiriye, Fattiro, Farklû, Etkûn, Mûkerremiye, Kâmiliye, Sadâriye, Şâmiye, Efrîto, ‘Âmiriye, Ma‘rît, Kaddûmû, ‘Arkûn el-Fevkâ, Mâhûs, Bekiriye, Demm Harhû, Şa‘riye, Kamûdâ, Habâyâ, Askûbin, Besnâdâ, Deblenid köyleri; Sahyûn nahiyesinin Harbet-i Obîn, Bahırbâ, Harbâ, Ma‘besarât, Fedre, Düveyr-i Kerîm, Terbeniyetü’l-Merre, Ernebû, Mezrâ-i ‘Ayn Tine nâm-ı diğere Dânyâl, Bûsâ, Membû, Maslâ, Muşeyrefetü’l-Metn, Fidyö, Mezirğa, Sellûriye, Tûrunciye, Zeytûn, Beflâr, ‘Urûs, Merrâh, Bekmîn, Beşmânâ, Bâşbas, Bû‘in, Fergânî, Sâbâ, Behlûliye, Râştîn, Batarras, Belino, ‘Ayn Tine, Terbeniyetü’l-Halvâ, Tellâ, Cengin, Düveyr-i Ensir, Şehr-i Virân, Bânebâ, Misa, Dîğâ, Çukûrvîrân, Takâşiye, Fîflo, Kazâncık, Cudeyde Mencîlâ, Sehâmîye köyleri; Berzîye nahiyesinin Knedde,

Mârûniye, Ferîkiye, Selemî, Misnis nâm-ı diğeri Mezrâ-i Miskîn adlı köyleri tamamen padişah hassıdır.

Cebele nahiyesinin Zâmâ, Mirdâsimü'l-Fevkâ ve'l-Tahtâ, Düveyr-i Etnâ, Besmânâ, Metvar ve Harârdîn, Hasin, Hallid Gârâ, Hanbekko, 'Arkûb, Nânentâ, Bissîn, Merre Halbâ, Bela'lîn, Delbiyât, Cemîn, Bekkerrâmâ, 'Amûdâ, İstefâlîn, Reyhane, Feli'ât, Tâni, Deyr-i Mînâ, 'Avvâkiye köyleri; Merkab nahiyesinin Bilûzâ¹⁹⁸ köyü; Kadmûs nahiyesinin Muşeyrefetü'l-Şarkiye köyü; Balâtnîs nahiyesinin, Benhûn, Estamnâ, Ebsîn, Harbetü's-Şeyh, Ferzlâ, Mellûh, Nekû', Katma, Zenyû, Berbekaş, Besûn, Kalemûn, Kefirnûn, Ba'idos, Katlebiye, Mermebû köyleri; Lâzkiye nahiyesinin Katriye, Bassârû köyleri Mirlivâ (Sancakbeyi) hassı olarak verilmiştir.

Bunlardan başka Cebele sancağında geliri zeâmet ve timar olarak tevcih edilen köyler de bulunuyordu. Bunlardan zeâmet olanlar; Cebele nahiyesinde Besûtir ve Merdasu'l et-Tahtâ¹⁹⁹ köyleri; Hevâbî nahiyesinde Düveyr-i İncir, Bathaniye, Gadrâtâ köyleri; Kehf nahiyesinde Kenise²⁰⁰ köyü; Kadmûs nahiyesinde Safin köyü; 'Ulleyka nahiyesinde Ganslâ köyü; Lâzkiye nahiyesinde Serbâniye ve Bahvân köyleri; Sahyûn nahiyesinde Şifâtiye, Keferyâ, Rakîk, Meşkîta ve Ağcakâvur köyleri idi.

Timar olarak verilen köyler ise Cebele nahiyesinde Kaysiye, Karînâdiye, Tâni Sarâniye, 'Adiyye, Ebû Mirdâş, Deyr Meryem, Emyânûs, Sahhlâ; Merkab nahiyesinde Karkaftâ, 'Abbâ, Czellü, Zemmâr, Sellûriye, Kürdiye, Nâlîn, Beyzâ; Hevâbî nahiyesinde Zebrâtâ, Kevkeb, Sahlâ; Kehf nahiyesinde Soğrân el-Şarkî, Soğrân el-Garbî, Musli, Serihabü'l-Garbiye, Behhârâ, Kamsiye; Kadmûs nahiyesinde Basniyâ ve Harbetü'l-Hamrâ; Manîkâ nahiyesinde Beyti'ânâ ve Bilâ; Balâtnîs nahiyesinde Besinîn ve Merhû; 'ulleyka nahiyesinde Belfûnis ve Şâfirûh, Lâzkiye nahiyesinde Simsârû, Kersâtâ, Henâle, Serhamârho, Kalûfu'n-Nasârâ ve Mardecis; Sahyûn nahiyesinde Merdîdo, Obîn, Debbâ, Kasabiyetü'l-Garbiye, Kilisâcık, 'İsabeğlü, Belûtâ, Mârûniye eş-Şarkî ve'l-Garbî, Sertene, Ebû Mekkî, Esbâr, Dûdâniye, Kâbhîn, Bakarhâ, Karaburc, Çelik, Zidârû, Nasibîn, Hâcî Kendî, Meydân, Sağârû, Deyr Sâ, Şebellü, Ceblanâ, Kendâşiye ve Çimen Öranî; Berziye nahiyesinde Beşûfâ, Crbâniye, Hûretü'l-Mâ, A'râmo köyleri idi.

¹⁹⁸ Bilûzâ köyü Beyrut Mirlivâsı olan Mehmed Bey'e has olarak verilmiştir. BA, *Aynı defter*, s.213.

¹⁹⁹ Bu iki köy Cebele sancağının Alaybeyi olan Be-nâm Hemdem'e zeâmet olarak verilmiştir. BA, *TD*, nr. 512, s.202-203.

²⁰⁰ Bu köy Cebele sancağı Alaybeyi Be-nân Hemdem'e zeâmet olarak verilmiştir. BA, *Aynı defter*, s.225.

Cebele nahiyesinin Kamyâs, Kasâbîn, ‘Amâzî, Kefr Zebil, Düveyr-i Bilâ, Şîrâşîr ve Besisîn köyleri; Kehf nahiyesinin ‘Uyunü’l-Havz, Beytidârâ, Bâmlâhâ, Lenûn, Düveyr-i Kamsiye ve Cevîtâ köyleri; Kadmûs nahiyesinin Hattâbiye köyü; Manîka nahiyesinin Ba‘ide köyü; Balâtnîs nahiyesinin Galasto, Cüdeyde, Belğânû ve Mahidsa köyleri; ‘ulleyka nahiyesinin Bedûkâ, Basarmûn ve Harbet-i Tevâhin köyleri; Lâzkiye nahiyesinin Kancara, Beksâ, Muşeyrefe, Nâsiriye, Cenûber, Zağrîn köyleri; Sahyûn nahiyesinin Şela‘lû, Mezrâ-i Cemak, Kerkenek, Obîn el-Fevkâ, Kefer Dürre, ‘Ammâm ve Ma‘arra köyleri; Berzîye nahiyesinin Kefertâ, Errî, Süveydiye, Şilif, Micdel ve Ferşîye köyleri vakıf köy statüsünde idi.

Cebele sancağında bunlardan başka hem has hem zeâmet olan köyler de vardı. Merkab nahiyesinin Merkiye köyü ve Sahyûn nahiyesinin Şerîğa köyü hem has hemde zeâmet olarak tevcih edilmiştir. Ayrıca Merkab nahiyesinin Hasîn adlı köyü hem timar hem de zeâmet olarak, Sahyûn nahiyesinin Halâlî köyü ve Kehf nahiyesinin Mecîdel köyü de hem has hem timar olarak tevcih edilmiştir.

Malîkâne-Divânî sistemin yaygın olarak uygulandığı yerlerde köy ve mezraaların vergileri vakıf ve mülkler ile padişah hassı, timar ve zeâmet sahipleri arasında hisseler halinde paylaşılmıştı. Cebele nahiyesine bağlı Beni ‘İsa, Hüseyniye, Salâmiye, Hakemiye, Kardâha, Râsricâ, ‘Ammâriye, Belîtnes, Berî‘în, Beşkûh, Ferfenîkva köyleri; Merkab nahiyesine bağlı Hanbezberiyiye, Muşeyrefe, Deyr-i Merkab ve Tîro köyleri; Kehf nahiyesine bağlı Beytidârâ ve Cemâsiye köyleri; Kadmûs nahiyesine bağlı Kefh Şucâ‘ ve Merşetî köyleri, Balâtnîs nahiyesine bağlı Astâmû ve Düveyr-i İbrâhim köyleri; Lâzkiye nahiyesine bağlı Tercânû, Ilık, İrâknetâ ve Sehhâhâris köyleri, Sahyûn nahiyesine bağlı Ganâmiye, Mencîlâ köyleri, Berzîye nahiyesine bağlı Kalimîs nâm-ı diğer Karmen, Kinsebbâ ve Mezîn adlı köyler hem padişah hassı hem de vakıf olarak hisseler halinde paylaşılmıştı.

Ayrıca Merkab nahiyesinin Harbetü’l-Nasârâ ve Berzîye nahiyesinin ‘Ando adlı köyleri hem vakıflar arasında hem de timar sahipleri arasında, Cebele nahiyesinin Nakâşiyetü’l-Şimâliye köyü vakıf ve sancakbeyi arasında, Nezbediye adlı köyü ise hem timar hem vakıf hem de padişah hassı olarak hisseler halinde paylaşılmıştı.

Mîrlîvâ hassı olarak verilen köylerin bazıları Cebele sancağı dışındaki sancakbeylerine has olarak verilmişti. Mesela, Cebele nahiyesinde bulunan

‘Avvâkiye²⁰¹ köyü ile Kadmûs nahiyesinde bulunan Muşeyrefetü’l-Şarkiye²⁰² köyü Saydâ ve Beyrut mirlîvâsına has olarak verilmişti.

Tablo-5

İnanç Yapısına Göre Köy Grupları

<i>Nahiyeler</i>	<i>MOK</i>	<i>Sünni</i> <i>Müslüman</i>	<i>Nusayrî</i>	<i>Hıristiyan</i>	<i>Toplam</i>
Cebele	7	22	56	-	85
Merkab	7	9 ²⁰³	20	1	37
Hevâbî	-	1	9	-	10
Kehf	-	5	35	-	40
Kadmûs	7	1	16	-	24
Manîka	7	-	9	-	16
‘Ulleyka	1	-	21	-	22
Balâtnîs	12	6	31	-	49
Lâzkiye	5	16	21	1	43
Sahyûn	10	31	46	1	88
Berzîye	2	16	-	1	19
<i>Toplam</i>	<i>58</i>	<i>107</i>	<i>264</i>	<i>4</i>	<i>433</i>

MOK: Meskûn olmayan köyler

Cebele sancağında köylerin nüfusu Sünni Müslümanlar ile Nusayrîler ve az da olsa Hıristiyanlardan oluşmaktaydı. Cebele Kanunnâmesinde Nusayrî olanlardan “Dirhemü’r-ricâl” adıyla ayrı bir vergi alındığı ifade edilmektedir. Buna göre, yani Dirhemü’r-ricâl vergisi alınan köylere göre bir tasnif yaptığımızda sancak dahilindeki meskûn köylerin 107’sinin yani % 24.71’inin Sünni Müslüman, 264’ünün yani % 60.96 gibi büyük bir çoğunluğunun da Nusayrî olduğu görülmektedir. Nüfusun 4’ünü yani % 0.92’sini ise Hıristiyanlar teşkil etmekteydi. Manîkâ ve ‘Ulleyka nahiyelerinde hiç Sünni Müslümanların yaşamadığı, Kadmûs ve Hevâbî nahiyelerinde ise sadece birer köyde Müslümanların yaşadığı görülmektedir (bkz. Tablo-5). Gayri Müslim nüfusa sahip olan köy sayısı sadece dört tane idi ve gayri Müslim nüfusun büyük bir çoğunluğu bu köylerden ziyade Lâzkiye’ye tabi iki Hıristiyan mahallesinde yaşamaktaydı. Hıristiyanların yaşadığı bu köyler; Merkab nahiyesinde Harbetü’n-Nasârâ köyü,

²⁰¹ BA, TD, nr.512, s.202.

²⁰² BA, Aynı defter, s.230.

²⁰³ Merkiye köyü Hıristiyan nüfus az olmakla beraber (34 hane) Hıristiyan ve Müslüman (110 hane) nüfusun birlikte yaşadığı bir köydür.

Lâzkiye nahiyesinde Kalûfu'n-Nasârâ köyü, Sahyûn nahiyesinde Ceblanâ köyü ve Berzîye nahiyesinde ise A'nâmo köyü idi.

Cebele sancağının bazı köylerinde çeşitli Arap cemaatlerinin yaşadığı da görülmektedir. Bunlar konar-göçer olarak yaşamaktan çıkmış yerleşme durumuna geçmiş olan cemaatlerdir. Lâzkiye nahiyesinin Şâmiye köyünde bulunan *Arab-ı Kâsire* cemaati bunlardan biridir. Bu cemaat 15 hane ve 2 mücerred vergi nüfusundan oluşuyordu²⁰⁴. Yine Lâzkiye nahiyesinin Bekiriye köyünde yaşayan *Arab-ı Malûniye* cemaati de zamanla yerleşme durumuna geçmiş olan cemaatlere aittir. Bu cemaat 66 hane vergi nüfusuna sahipti²⁰⁵.

Köylerde yaşayan reâyanın asıl geçim kaynağını tarım ve hayvancılık teşkil ediyordu. Bazı köylerde ise değirmen (tahûn) gibi çeşitli kazanç vasıtaları bulunuyordu. Dolayısıyla reâyanın bir kısmı kazançlarının tamamını veya bir bölümünü buralardan temin ediyordu.

Köylerde bulunan ve bazı önemli görevler ifa eden kişiler bu görevlerine binaen, âvârız-ı divânîye ve tekâlif-i örfiyeden muaf sayılmışlardır. Mesela Berzîye nahiyesine bağlı Ferşîye köyü derbendci bir köy olduğu için âvârız-ı divânîye ve tekâlif-i örfiyeden muaf sayılmışlardır²⁰⁶. Derbend, Osmanlı Devleti'nde yolların ve seyahat emniyetinin sağlanması için küçük bir kale şeklinde kurulmuş karakollara verilen addır²⁰⁷. Derbendler önemli geçiş noktalarında bulunmakta idiler. Bugünkü anlamda polis ve jandarma kuvveti olmadığından yolların ve geçitlerin emniyeti derbedciler tarafından temin ediliyordu. Derbendler daha ziyade iskân noktalarının az olduğu ıssız yerlerde tesis ediliyordu. Bu, bir köyün yakınında bulunduğu gibi, köyden uzak yerlerde olabilir. Derbendler etrafı kontrol edebilecek yerlerde buldukları için aynı zamanda askeri önemde sahiptiler. Bu yerin civarında bulunan bir köy, Derbend hizmetine tayin edilirdi²⁰⁸. Eyalet ve kaza kadıları Derbend olması gereken yerleri merkeze bildirirlerdi. Vilayet muharrirlerinin tahkikatı olumlu sonuç verirse o zaman âvârız-ı

---

²⁰⁴ BA, TD, nr. 512, s.136.

²⁰⁵ BA, Aynı defter, s.140-141.

²⁰⁶ “Kârîye-i mezbûra derbendci olup 10 haneye değin mu'âf olmak için defter-i 'atikde mukayyed olub defter-i cedîde dâhi 10 haneye değin âvârız-ı divânîye ve tekâlif-i örfiyeden mu'âf ve müsellemler olmak üzere kayd olundu”, BA, Aynı defter, s.281.

²⁰⁷ Yusuf Halaçoğlu, “Derbend”, DİA, C.9, İstanbul, 1994, s.162.

²⁰⁸ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul, 1967, s.8-9.

divânîye ve tekâlif-i örfiye vergilerinden muafiyetleri kabul edilerek Mevkufat kalemindeki deftere kaydedilmekte idi²⁰⁹.

Mezraalara gelince, mezra ziraata tahsis edilmiş olan yer manasına gelen bir tabirdir²¹⁰. Mezraalar köylülerin tarım yapıp işledikleri yerlerdir. Bu yerler genellikle, köy alanı içinde olup, köylere ait olan asıl tarlalardan ayrı olarak tepeler arasında yayılmış sürülebilir küçük alanlardır²¹¹. Buralar doğrudan bir yerleşme olmayıp, bir köyün veya kasabanın ekinliği olan ayrı bir yöredir. Ancak zamanla orada küçük bir iskânda görülebiliyor, hatta gelişip mezraa adlı köylerde ortaya çıkmaktadır²¹². Önceden mezraa olan fakat iskân olması sebebiyle köy statüsüne geçen bu yerlerin isimlerinin, bundan sonraki dönemlerde mezraa tabiriyle birlikte anılmaya devam edildiği görülmektedir. Sahyûn nahiyesine bağlı Mezraa-i Cemak²¹³ köyünü buna örnek olarak gösterebiliriz. Tahrir defterlerinde mezraaların yerleri ve hangi köylere ait oldukları iyice tayin edilirdi. Nitekim incelediğimiz defterde de mezraalar “Mezraa-i x der-nezd-i karye-i x” şeklinde ifade edilerek hangi köyün yanında bulunduğu gösterilmiştir²¹⁴.

1571-1572 yıllarında Cebele sancağındaki toplam mezraa sayısı 1147 olup, bunların 239’u Cebele nahiyesinde, 132’si Merkab nahiyesinde, 51’i Hevâbî nahiyesinde, 53’ü Kehf nahiyesinde, 50’si Kadmûs nahiyesinde, 62’si Manîka nahiyesinde, 62’si ‘Ulleyka nahiyesinde, 100’ü Balâtnîs nahiyesinde, 80’i Lâzkiye nahiyesinde, 246’sı Sahyûn nahiyesinde, 72’si de Berzîye nahiyesinde yer almaktaydı.

Mezraalarda çiftlik bulunmamaktaydı. Bunlar, genellikle reâyâ tarafından “maktû” yani önceden belirlenmiş bir vergi karşılığında işletilmektedir ki, buna “hâsıl” denir. Cebele sancağında bulunan hâsıllar, padişah hassı, ümerâ hassı, zeâmet, tımâr, vakıf veya mülk olarak verilmiştir.

B. NÜFUS

Osmanlı demografî araştırmalarında 1830’dan önceki dönem için önemli veriler hane rakamlarıdır. Zira Osmanlı Devleti’nin tahrir sırasındaki hedefi bir yerde toplam

---

²⁰⁹ Cengiz Orhonlu, *Aynı eser*, s.10-11.

²¹⁰ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul, 1993, s.529.

²¹¹ Enver Çakar, *Aynı eser*, s.64.

²¹² Tuncer Baykara, *Aynı eser*, s.42.

²¹³ BA, TD, nr. 512, s.161.

²¹⁴ BA, *Aynı defter*, s.97, 146, 176.

ne kadar insanın yaşadığını tespit etmek değildir. Tahrir sırasındaki hane veya nefer rakamları tespit edilirken sadece vergi verecek nüfus esas alınır²¹⁵.

Tahrir defterlerinde, şehir ve köylerde oturan vergi nüfusu ile konar-göçer halkın vergi nüfusu, “hane”, “mücerred” ve “bennâk” olarak ifade edilmiş olup, bunlardan “hane” deyimini evli olanları, “mücerred” deyimini bekar olanları, “bennâk” deyimini de elinde yarım çiftlikten az miktarda toprak bulunan evli vergi nüfusunu göstermektedir. Defterde imam, hatib, şerîf, â‘mâ, pîr-i fânî ve mecnûn gibi vergiden muaf sayılan fertler ve sipâhi-zâde’ler fert fert belirttikleri gibi, köylerde meskûn bulunan ve aslında konar-göçer olan unsurlar da ayrıca işaret edilmişlerdir²¹⁶.

Tahrir defterlerinde bir hanede kaç kişinin bulunduğu ve hanedeki fertlerin isimleri tek tek ifade edilmediği için, bu defterlerdeki bilgilere dayanarak bir yerin nüfusunu kesin olarak tespit edebilmek mümkün değildir. Fakat, gerçek nüfusu bulmak için bugün bazı metotlar uygulanmakta ve hane sayısı muayyen bir katsayı ile çarpılmaktadır. Ömer Lütfi Barkan’ın XVI. yüzyıldaki bir kısım büyük şehirlerin nüfusunu hesaplarken “hane” karşılığı olarak kabul ettiği 5 katsayısı pek çok araştırmacı tarafından benimsenmiş görünmektedir. Bununla beraber, bu rakamı az bularak 7 katsayısını kullananlar olduğu gibi, daha az olması kanısında olan bilim adamları da vardır²¹⁷.

Defterlerde vergi mükellefi olarak gösterilen isim listelerinde bir baba yanında “mücerred” yani bekar oğlu veya vergi mükellefi kardeşi, ayrı ayrı yazılmakla beraber, aynı çatı altında oturmaktadırlar. Dolayısıyla “mücerred” nüfusu herhangi bir katsayı ile çarpmaya gerek yoktur. Ayrıca “bennâk” olarak ifade edilen nüfus aslında evli nüfusu gösterdiği için bunları da “hane” olarak kabul etmek gerekir²¹⁸.

1. Şehir ve Kasabalar

Şehir mefhumu öncelikle yerleşmeyi ve yerleşik hayatı esas alır. Yerleşme, en geniş anlamda dünyanın en ilkel ev kümelerinden, en yüce yapılara kadar bütün binaların tamamıdır. Bir bölgede insanların toplanması ve şehirlerin meydana

---

²¹⁵ Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*, Ankara, 1999, s.136.

²¹⁶ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*, Elazığ, 2003, s.139.

²¹⁷ Nejat Göyünç, “Hane Deyimi Hakkında”, *İÜEFİD*, S.32, İstanbul, 1979, s. 332.

²¹⁸ Enver Çakar, *Aynı eser*, s.140-141.

getirilmesi, çevrede bir topluluğun geçimini sağlayabilecek kadar bol gıda maddeleri üretimine geçilmesi ve üretimin, ihtiyacın üzerine çıkarılması ile mümkündür²¹⁹.

Osmanlılarda şehir ve kasabalarda yaşayanlar, kır iskân birimleri olan köylerde geçimlerini tarımla sağlayan çiftçi-köylülere göre devlet nazarında farklı bir statüde bulunuyorlardı. Bu statü devlete karşı olan mükellefiyetler çerçevesinde şekillenmişti; ancak onların sosyal kademeleşmedeki yerini tayin edici bir özellik taşıyordu. Şehirliler toprak sahibi olmadıkça bir takım şahsi vergi ve mükellefiyetlerden muaf bulunurlardı. Ancak avâriz denilen ve genellikle fevkalade durumlarda alınan vergileri devlete verirlerdi²²⁰.

Şehirlerde yaşayan insan toplulukları, genellikle değişik gruplardan meydana gelmektedir. Eski çağlardan beri, bu kural hemen hemen hiç değişmeyerek, Osmanlılarda da aynen devam etmiştir. Osmanlı şehirlerindeki insan toplulukları analiz edildiği zaman şu grupları görmek mümkündür.

a. Genellikle asker kökenli olup, sultan tarafından atanan ve gittikleri yerde devleti temsil eden Ehl-i örf zümresi,

b. Genellikle medrese kökenli olup, Ehl-i örf zümresine yardımcı durumda olan Ehl-i ilim zümresi,

c. Bu iki yönetici zümre ile halk arasında aracı durumda olan â'yân, eşraf ve vücuh-ı ahâli denilen sivil kesim,

d. Bu grupların dışında kalan şehir halkı²²¹.

Cebele şehri için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Cebele şehrinin diğer Osmanlı şehirlerine bakıldığında nüfus açısından çok küçük olduğu görülmektedir. Bu nedenle Cebele'ye şehirden ziyade kasaba demek daha doğru olacaktır. Cebele şehrinin beş mahallesi bulunmaktaydı. Bunlar *Câmiü'l-Kebir*, *Bâbü't-Tâkâ*, *Zâviye*, *Kâl'a* ve *Müreyc* mahalleleri idi.

Osmanlı şehirlerinde mahallelerin çok önemli yeri vardı. Bir yere inmek, konmak, yerleşmek anlamına gelen hall kökünden türetilmiş bir mekân ismi olan mahalle

---

²¹⁹ Mehmet Karagöz, "Osmanlıda Şehir ve Şehirli Mekân-İnsan-Beşerî Münasebetler (XV-XVIII. Yüzyıl)", *Osmanlı*, C.4, Ankara, 1999, s.103.

²²⁰ Feridun M. Emecen, "Osmanlılar'da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler", *Osmanlı*, C.4, Ankara, 1999, s. 92.

²²¹ Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara, 1998, s.133.

kelimesi devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade etmekteydi²²². Osmanlı şehrinde mahalle, birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir²²³. Mahalleler temel yönetim birimi olması açısından da çok önemlidir. Vergi yükümlülerinin tam anlamıyla saptanması, merkezi otoritenin ve genel güvenliğin istenilen biçimde gerçekleştirilebilmesi mahalleleri temel yönetim birimi durumuna getirmiştir²²⁴.

Cebele şehrinin mahallelerinden en büyüğü Bâbü't-Tâkâ mahallesi olup 85 hane, 2 mücerred ve 3 imam vergi nüfusu bulunmaktaydı. Câmiü'l-Kebir mahallesinde 73 hane, 3 mücerred ve 2 imam vergi nüfusu bulunuyordu ve ikinci büyük mahalle konumundaydı. Zâviye mahallesinde 48 hane, 1 mücerred ve 1 imam vergi nüfusu bulunuyordu. Kâl'a mahallesi en küçük mahalle olup, 12 hane ve 2 mücerred vergi nüfusu vardı. Müreyc mahallesinde toplam nüfus 85 idi. Ancak bu mahallede Hıristiyan nüfus da yaşamaktaydı ve toplam nüfusu 27 nefer idi. Osmanlı Devletinde dinsel ve etnik gruplar şehirlerde birbirlerine tamamen kapalı, ayrı cemaatler halinde yaşamıyorlardı²²⁵. Müreyc mahallesinde de Hıristiyan ve Müslüman nüfus birlikte yaşıyordu.

Tablo-6

Cebele Şehrinin Vergi Nüfusunun Mahallelere Dağılımı

<i>Mahalle Adı</i>	<i>Hane</i>		<i>Mücerred</i>		<i>İmam</i>	<i>Toplam</i>
	<i>M</i>	<i>H</i>	<i>M</i>	<i>H</i>		
Câmiü'l-Kebir	73	-	3	-	2	78
Bâbü't-Tâkâ	85	-	2	-	3	90
Zâviye	48	-	1	-	1	50
Kâl'a	12	-	2	-	-	14
Müreyc	58	27	-	-	-	85
<i>Toplam</i>	<i>276</i>	<i>27</i>	<i>8</i>	<i>-</i>	<i>6</i>	<i>317</i>

M: Müslüman   H: Hıristiyan

²²² Ali Murat Yel, Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mahalle", *DİA*, C.27, Ankara, 2003, s.323.

²²³ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul, 1984, s.69.

²²⁴ Özer Ergenç, *Aynı makale*, s.70-71.

²²⁵ Özer Ergenç, *Aynı makale*, s.71.

Cebele şehrinin nüfusunu Müslümanlar ve Hıristiyanlar oluşturuyordu. Tablo-6'dan da anlaşılacağı üzere XVI. yüzyılda Cebele şehrinin nüfusunun büyük bir bölümünü Müslümanlar oluşturuyordu. Cebele şehrinde toplam 303 hane, 8 mücerred ve 6 imam vergi nüfusu bulunuyordu. Bunlardan 276 hane, 8 mücerred ve 6 imam vergi nüfusu Müslümanlardan oluşuyordu.

Cebele şehrinde bulunan gayr-i Müslim nüfus sadece Hıristiyanlardan oluşuyordu. Cebele şehrinde bulunan toplam 303 hane vergi nüfusu içinde 27 hane Hıristiyan vergi nüfusu bulunuyordu. Hıristiyan nüfus sadece Müreyc mahallesinde yaşıyordu.

Kasaba aslında bir memleketin veya bir şehrin iç kısmına delâlet eder²²⁶. Genel olarak köyden büyük, şehirden küçük yerleşmeler için kullanılır. İnsan topluluklarının ikameti bakımından benzerlik gösteren kasaba ile şehir kavramları nitelik yönünden farklı özelliklere sahiptir. Kasaba şehrin sahip olduğu özelliklerden bir kısmını ihtiva etmemektedir. Osmanlı devrinde kasaba sosyal ve hukuki bakımdan belirli özellikler taşıyan bir iskân yeridir. Osmanlı dönemindeki kasabanın başlıca özellikleri birkaç mahalleden oluşması, mutlaka her hafta pazar kurulması ve cuma namazı kılınabilir bir veya birden fazla mescidinin bulunmasıdır. Ayrıca bu özellikleriyle köyden ayrılmakta, şehir gibi kabul edilmektedir²²⁷.

Kasaba olma vasfı genellikle nüfusa, kalabalık bir yerleşme yeri olmaya bağlıdır. İlk olarak kasaba kalabalık bir iskân yeridir. Köyden kesinlikle daha büyük ve idari merkez (şehir) olmayan iskân yeridir²²⁸.

Cebele sancağının nahiyelerinin hemen hemen hepsinin kasabası bulunuyordu. Sadece Berzîye nahiyesinin kasabası yoktu. Diğer nahiyelerin kasabaları bulunuyordu. Bu kasabaların nüfusu hakkında bilgi aşağıda verilecektir.

Merkab kasabasının nüfusu nefer olarak verilmiştir ve 68'dir. Kasabanın nüfusu Müslümanlardan oluşmaktaydı. Merkab kasabası nüfusu az olan kasabalar arasındaydı.

Hevâbî kasabasının nüfusu 62 hane ve 1 mücerred vergi nüfusu idi. Kasabanın nüfusu Müslümanlardan oluşuyordu. Hevâbî kasabası da nüfus bakımından küçük olan kasabalar arasındaydı.

---

²²⁶ T.W. Haig, "Kasaba", *İA*, C.6, İstanbul, 1967,s.373.

²²⁷ Tuncer Baykara, "Kasaba", *DİA*, C.24, İstanbul, 2001,s.525.

²²⁸ Tuncer Baykara, *Aynı makale*, s.525.

Kehf kasabası iki mahalleden oluşmaktaydı. Bunlar yönlere göre belirlenmiş olan Mahâlî-i Tahtânî ve Mahâlî-i Fevkânî'dir. Tahtânî mahallesinde 55 hane vergi nüfusu, Fevkânî mahallesinde 48 hane vergi nüfusu bulunmaktaydı. Mahallenin nüfusu Müslümanlardan oluşmaktaydı. Kehf kasabası da nüfus açısından çok büyük olmayan kasabalar arasındadır.

Kadmûs kasabasının dört mahallesi bulunmaktaydı. bunlar Mahâlî-i Tahtânî, Mahâlî-i Fevkânî, Mahâlî-i Cüvâniye, Mahâlî-i Vüstânî'dir. Tahtânî mahallesinde 70 hane, Fevkânî mahallesinde 70 hane, Cüvâniye mahallesinde 65 hane, Vüstânî mahallesinde 74 hane 1 imam vergi nüfusu bulunmaktaydı. Vüstânî mahallesi nüfus açısından kasabanın en kalabalık nüfuslu mahallesi konumundaydı. Kasabanın nüfusu Müslümanlardan oluşmaktaydı. Kadmûs kasabası nüfus bakımından Lâzkiye ve Sahyûn'dan sonra en kalabalık nüfusa sahip olan üçüncü kasabadır.

Manîka nahiyesinin de kasabası bulunuyordu. Ancak kasaba nüfusunun ne kadar olduğu belirtilmemiştir²²⁹.

'Ulleyka kasabasının mahallesi yoktur. 'Ulleyka kasabasının nüfusu 35 hane 1 mücerred ve vergi nüfusu idi. Kasaba nüfusu Müslümanlardan oluşmaktaydı. 'Ulleyka kasabası nüfus açısından sancağın en az nüfusa sahip olan kasabası konumundaydı.

Balâtnîs kasabasının da mahallesi yoktu. Balâtnîs kasabasında nüfusu 78 hane, 2 mücerred ve 1 imam vergi nüfusu bulunmaktaydı. Kasaba nüfusu Müslümanlardan oluşmaktaydı. Balâtnîs kasabası az nüfuslu kasabalar arasındadır. Ayrıca Balâtnîs kasabası kaleden mütemekkin idi²³⁰.

Lâzkiye kasabasının altı mahallesi bulunmaktaydı. Bunlar, Saliba, Sebağa, İdris, Bâbü'l-Yahûd, Nasârâ ve (diğer) Nasârâ mahalleleriydi. Saliba mahallesinde 100 nefer, Sebağa mahallesinde 112 nefer, İdris mahallesinde 67 nefer, Bâbü'l-Yahûd mahallesinde 80 nefer vergi nüfusu vardı. Nahiyenin iki Hıristiyan mahallesi vardı ve bu iki mahallede Nasârâ adını taşımaktaydı. Bu mahallelerden biri nüfus bakımından en kalabalık olan mahalle idi ve Balâtnîs nahiyesinden gelen Hıristiyanlarla birlikte 224 nefer idi²³¹. Diğer Hıristiyan mahallesinde 36 nefer vergi nüfusu bulunmaktaydı. Bu iki mahalle dışındaki mahallelerde Sünni Müslüman nüfus yaşamaktaydı. Lâzkiye kasabası

---

²²⁹ Bkz. BA, TD, nr. 512, s.96.

²³⁰ BA, Aynı defter, s.111.

²³¹ BA, Aynı defter, s.129.

Tablo-7’den de anlaşılacağı üzere 639 nefer vergi nüfusu ile kasabalar arasında en kalabalık nüfuslu kasaba durumundaydı. Ayrıca Lâzkiye kasabası kasabalar arasında Hıristiyan mahallesine sahip olan tek kasaba durumundaydı. Hıristiyan nüfusun en fazla olduğu kasabada Lâzkiye kasabasıdır.

Sahyûn kasabasının mahallesi yoktur. Kasabanın nüfusu 400 hane vergi nüfusu idi. Sahyûn kasabasının nüfusunu Müslümanlar oluşturmaktaydı. Sahyûn kasabası nüfus bakımından Lâzkiye kasabasından sonra ikinci büyük kasaba konumundaydı.

Ayrıca Sahyûn kasabasında yerleşme durumuna geçmekte olan bir cemaatin de yaşadığı görülmektedir. Bu cemaat Bekâs cemaati olup 12 hane vergi nüfusuna sahip idi²³².

Tablo-7

Kasabaların Nüfus Dağılımı

<i>Kasabalar</i>	<i>Hane</i>	<i>Mücerred</i>	<i>İmam</i>	<i>Nefer</i>		<i>Toplam</i>
				<i>Müslüman</i>	<i>Hıristiyan</i>	
Merkab	-	-	-	68	-	68
Hevâbî	62	1	-	-	-	63
Kehf	103	-	-	-	-	103
Kadmûs	279	-	1	-	-	280
‘Ulleyka	35	1	-	-	-	36
Balâtnîs	78	2	1	-	-	81
Lâzkiye	-	-	-	359	280	639
Sahyûn	412	-	-	-	-	412
<i>Toplam</i>	<i>969</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>427</i>	<i>280</i>	<i>1682</i>

Tablo-7’de de görüldüğü gibi en fazla nüfusa sahip olan kasaba 639 nefer vergi nüfusuna sahip olan Lâzkiye kasabasıdır. Lâzkiye den sonra 412 hane vergi nüfusu ile Sahyûn kasabası ikinci sıradadır. Kadmûs kasabası 279 hane ve 1 mücerred vergi nüfusu ile üçüncü sıradadır. ‘Ulleyka kasabası 35 hane ve 1 mücerred vergi nüfusu ile en az nüfuslu kasaba durumundadır.

2. Nahiyelerdeki Nüfus

²³² BA, *Aynı defter*, s.157.

Cebele sancağında, diğer Osmanlı sancaklarında olduğu gibi, nüfusun büyük bir kısmını kasaba ve köylerde yaşayan reaya oluşturmaktaydı. Buralardaki vergi nüfusu Sünni Müslümanlar, Nusayrîler ve Hıristiyanlardan meydana gelmekteydi.

Daha öncede bahsedildiği üzere 1571-1572 tarihlerinde Cebele sancağının Cebele, Merkab, Hevâbî, Kehf, Kadmûs, Manîka, ‘Ulleyka, Balâtnîs, Lâzkiye, Sahyûn ve Berzîye olmak üzere 11 nahiyesi bulunuyordu. Tablo-8’de Cebele sancağına bağlı nahiyelerin vergi nüfusu gösterilmiştir. Bu Tablodan da anlaşılacağı üzere Cebele nahiyesi nüfus bakımından en kalabalık nahiye olma özelliğini gösteriyordu. Tabloda da görüldüğü gibi Cebele sancağında nüfus verilirken çoğu yerde nefer olarak verilmiştir. Hane ve mücerred sayıları ayrı olarak verilmediği için nüfus hakkındaki tahminimizde yanılmalar olabilir.

Tablo-8

Nahiyelerin Vergi Nüfusu Dağılımı

Nahiyeler	Hane		Mücerred				Nefer		İmam	Toplam	
	Sünni Müslüman	Nusayrî	Hıristiyan	Sünni Müslüman	Nusayrî	Hıristiyan	Sünni Müslüman	Nusayrî			Hıristiyan
Cebele	329	564	-	7	13	-	46	138	-	-	1097
Merkab	150	270	59	7	6	-	110	16	-	-	618
Hevâbî	-	93	-	-	2	-	20	-	-	-	115
Kehf	36	390	-	-	-	-	-	-	-	-	426
Kadmûs	15	271	-	-	-	-	-	12	-	-	298
Manîka	-	100	-	-	-	-	-	-	-	-	100
‘ulleyka	-	277	-	-	2	-	-	-	-	-	279
Balâtnîs	111	447	-	7	5	-	2	17	-	-	589
Lâzkiye	266	509	-	5	23	-	51	41	3	1	899
Sahyûn	87	106	-	7	4	-	219	535	2	1	961
Berzîye	380	-	20	89	-	2	10	-	-	1	502
<i>Toplam</i>	<i>1374</i>	<i>3027</i>	<i>79</i>	<i>122</i>	<i>55</i>	<i>2</i>	<i>458</i>	<i>759</i>	<i>5</i>	<i>3</i>	<i>5884</i>

Cebele sancağında 1571-1572 yıllarında nahiyelerin toplam vergi nüfusu 4480 hane, 179 mücerred, 1222 nefer ve 3 imamdandır oluşuyordu. Nahiyelerdeki vergi nüfusunu (hane, imam ve nefer sayısını) “7” katsayısı ile çarptığımız zaman, kaza ve nahiyelerin tahmini toplam gerçek nüfusu 39.935 idi.

Cebele sancağının nüfusunu daha önceden de belirtildiği üzere Sünni Müslümanlar, Nusayrîler ve Hıristiyanlar oluşturuyordu. 1572-1572 yıllarında

nahiyelerde oturan Sünni Müslümanların toplam vergi nüfusu 1374 hane, 122 mücerred, 458 nefer ve 3 imam idi. Nusayrîlerin vergi nüfusu 3027 hane, 55 mücerred ve 759 nefer idi. Hıristiyan vergi nüfusu 79 hane, 2 mücerred ve 5 nefer idi. Buna göre nahiyelerin nüfusu hane sayısına göre % 30.66'sını Sünni Müslümanlar, % 67.56'sını Nusayrîler, % 1.76'sını Hıristiyanlar meydana getiriyordu. Bu sayılara toplam 1222 olan neferleri de eklersek % 32.12'si Sünni Müslüman, % 66.39'u Nusayrî, %1.47'si Hıristiyan vergi nüfusu idi.

Cebele sancağın nahiyelerinde yaşayan Sünni Müslümanların sayısının az olduğu görülmektedir. Nahiyeler içinde en fazla Berzîye nahiyesinde Sünni Müslümanlar yaşıyordu. Berzîye nahiyesinden sonra sırasıyla Cebele, Lâzkiye, Sahyûn ve Merkab nahiyelerinde sayıları fazla idi. Sünni Müslüman nüfusun en az olduğu nahiyeye Kadmûs nahiyesi idi. Ayrıca, Manîka ve Ulleyka nahiyelerinde hiç Sünni Müslüman nüfus yaşamıyordu.

Cebele sancağı nahiyelerinde yaşayan Hıristiyan nüfus sayısı da az idi. Hıristiyan nüfus Merkab, Lâzkiye, Sahyûn ve Berzîye nahiyesinde yaşıyordu. Hıristiyan nüfusun en fazla olduğu nahiyeye Merkab nahiyesi idi.

Cebele sancağı nahiyelerinde yaşayan Nusayrî nüfus çok fazla idi. Nusayrîler esasen Müslüman olup, şianın aşırı kabul edilen bir fikrini meydana getirmektedirler²³³.

Fırkanın bütün süluk isnadları 957 yılında ölmüş olan Huseyn b. Hamdam el-Hâsibî'den başlayıp, aradaki halkaları teşkil eden Muhammed b. Cuded ve Muhammed el-Cennân el-Cunbulânî vasıtası ile İbn Nusayr'a varmaktadır²³⁴.

Nusayrî adı ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri Nusayrî adının Muhammed b. Nusayr'dan geldiğidir. Diğer bir görüşe göre Nusayrî adı Nusayrî dağından gelmektedir²³⁵.

Mezhebin kurucusu olan Muhammed b. Nusayr'dan sonra, ismi Muhammed b. Cuded olan kişi liderleri olmuştur. Bundan sonra mezhebin doktrinini hazırlamış olan Huseyn b. Hamdan el-Hâsibî ile bugünkü şeklini almıştır. El-Hâsibî, Nusayrîlerin kutsal kitabı Kitâb el-Mecmû' önce beş sure olarak el-Hâsibî tarafından yazılmış, daha

²³³ Louis Massignon, "Nusayrîler", *İA*, C.9, Eskişehir, 1997, s.365.

²³⁴ Abdulhamid Sinanoğlu, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı*, Konya, 1997, s.18.

²³⁵ Hasan Reşit Tankul, *Nusayrîler ve Nusayrîlik Hakkında*, Ankara, 1938, s.24.

sonra gelen her din önderleri ona bir şeyler ekleyerek bugünkü (16 sure) şeklini almıştır²³⁶.

XII. yüzyıldan itibaren bunların siyasi tarihi genellikle dış baskılara maruz kalmıştır. Haçlı seferleri sırasında Sultan Baybars memleketlerini camilerle doldurmuştu. Timur'un Dımaşk yağması, I.Selim'in tenkili ile, gerek aşiretlerin kendi aralarında, gerek Türkler ile anlaşmış olan Kadmus ve Masyaf'taki İsmâilî'lere karşı cereyan eden dahili mücadelelerde birtakım baskılar yaşamışlardır²³⁷.

Mezhepleri, el-Hâsibî zamanında, Fırat'ın ötesine, Suriye ve diğer komşu bölgelere yayıldığı gibi, mezhebin fikirleri özellikle el-Hâsibî'nin öğrencileri ile devam ettirilmiştir. Ayrıca onun kitapları, mezhebin temel kitapları olmuştur. 16 sureden müteşekkil olan Kitab el-Mecmû'u, Nusayrîye'nin kutsal kitabı yerindedir²³⁸.

Karmatiler'in Suriye'yi ele geçirmesi üzerine korkuya düşen Nusayrîlerden bir kısmı Suriye'de kalırken, bir kısmı Antakya ve dolaylarına çekilirler. Malazgirt savaşını takiben Selçuklu döneminde Antakya'yı ele geçirirler. Ancak daha sonra Frankların bölgeyi işgalleri üzerine bir süre onların hakimiyeti altında yaşarlar. Daha sonra Selahaddin Eyyubi 1188 yılında Nusayrîlerin yaşamakta olduğu bölgeleri ele geçirerek Nusayrîleri itaat altına alırsa da, ölümü üzerine Haçlılar bölgede yeniden nüfuz kazanırlar. Yavuz Sultan Selim 1517'de Suriye ve Mısır'ı Osmanlı topraklarına katınca, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar Osmanlı tebası olarak yaşamışlardır²³⁹.

Birinci Dünya savaşından sonra Fransız mandasını benimseyen Nusayrîler otonom bir idareye de kavuşmuşlardır. Fransızların emperyalist gayeleri gereği destekledikleri Nusayrî ve daha aşağıdaki Dürzi bölgeleri, 1941 yılına kadar Fransız idaresinde kalmış, 1946'da Suriye'nin hakimiyetine girmiştir. Antakya-Hatay ise 11 Temmuz 1939 tarihinde Türkiye Cumhuriyetine katıldığı için, burada yaşayan Nusayrîler de Türkiye sınırları içinde kaldılar²⁴⁰.

Nusayrîler bugün çoğunlukla Suriye'de yerleşmiş, Hatay, Tarsus, Adana, Fırat boyları ve Lübnan'a da yayılmıştır²⁴¹.

---

²³⁶ Abdulhamid Sinanoğlu, *Aynı eser*, s.19.

²³⁷ Abdulhamid Sinanoğlu, *Aynı eser*, s.22; Louis Massignon, *Aynı makale*, s.366.

²³⁸ Abdulhamid Sinanoğlu, *Aynı eser*, s.22-23; Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, Ankara, 1993, s.181.

²³⁹ Abdulhamid Sinanoğlu, *Aynı eser*, s.23.

²⁴⁰ Ethem Ruhi Fırlalı, *Aynı eser*, s.184.

²⁴¹ Abdulhamid Sinanoğlu, *Aynı eser*, s.24; Ethem Ruhi Fırlalı, *Aynı eser*, s.184.

Nusayrîlik kendi içinde çeşitli kollara ayrılmıştır. Kollar Hz. Ali'nin bulunduğu varsayılan yere göre ayrılık göstermiştir. Bugün iki kol halindedirler. 1.Şimaliyye (Haydariyye-Şemsiyye), 2. Kıbliyye (Kilaziyye-Kameriyye). Haydâriyer'e göre Ali göktedir. Gök bir semboldür ve Mânâ'nın bulunduğu yerdir. Güneş Muhammed'i, Ay'da Selmân'ı (el-Fârisi) temsil eder. Ali, aynı zamanda Muhammed'i temsil eden güneşte oturmaktadır. Bu yüzden Şemsiler de denir. İkinci kol olan Kilaziler ise, Muhammed b. Yûnus el-Kilazî'ye bağlıdırlar. Onlara göre ay, Ali'nin yeridir, güneş Muhammed, gök ise Selmân'dır. Bunlara kameriler de denir²⁴².

Osmanlı sancak kanunnâmelerinde; “Ve ba‘zı kurâda Nusayrî demekle meşhûr bir tâife olup savm u salât ve şeriât-i İslâmdan berî oldukları için...”²⁴³ demek suretiyle bunlar batıl bir inancın mensupları olarak gösterilmişlerdir. Bundan dolayı Nusayrî olanların her hanesinden 24 akçe, mücerred olanlarından 12 akçe *dirhemü 'r-ricâl*²⁴⁴ adıyla diğer Müslümanlardan alınmayan ayrı bir vergi alınmıştır.

Cebele sancağı nahiyelerinde yaşayan Nusayrî sayısı Sünni Müslümanlardan fazla idi. Nusayrîler, Cebele sancağı nahiyelerinde 3027 hane, 55 mücerred ve 759 nefer vergi nüfusuna sahip idi. Cebele sancağı nahiyelerinin toplam nüfusunun % 66.39 gibi büyük bir kısmı Nusayrîlere ait idi. Nusayrîler en fazla Cebele nahiyesinde yaşıyordu. Daha sonra sırasıyla Sahyûn, Lâzkiye ve Balâtnîs nahiyelerinde çoğunlukta idi. Nusayrîler sadece Berzîye nahiyesi yaşamıyorlardı.

3. Konar-Göçer nüfus

Osmanlı Devleti'nin nüfusunu oluşturan önemli unsurlardan birisi de aşiretler veya konar-göçer halk idi. Bunlar yaşadıkları hayat tarzı itibariyle mevsimine göre yaylak ve kışlak arasında daimi olarak hareket ediyorlardı. Hayvancılıkla geçimlerini sağlayan konar-göçerler, sürülerine otlak bulmak için zamanlarının önemli bir bölümünü değişik yerlerde geçirmek zorunda kalıyorlardı. Konar hale geçecekleri zaman çadırlarını yazın köyler, harabeler veya eski iskân bölgeleri yakınına kurarlar, kışın ise kasabaların civarında bulunurlardı²⁴⁵.

²⁴² Abdulhamid Sinanoğlu, *Aynı eser*, s.25-27.

²⁴³ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C.VII, İstanbul, 1994, s.792.

²⁴⁴ Ahmet Akgündüz, *Aynı eser*, s.792.

²⁴⁵ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul, 1987, s.12.

Göçebe hayat yaşayan konar-göçer unsurlar, yurd veya ev denilen çadırlarda yaşarlardı. Bu çadırlar, çabuk kurulup çabuk kaldırılacak türden olup, genellikle üç çeşitti. Bunların ilki keçi kılından el tezgâhında dokunarak birbirine dikilmiş dikenli kıl çadır, ikincisi pamuktan dokunmuş veya keçeden yapılmış yuvarlak (derimevî) çadır, üçüncüsü de koyun kılından döverek yapılan keçe çadırlardı. Çadırın hususi bir dahili taksimatı vardı ve bunlar sonradan yerleşik hayata geçtikleri zaman, bazılarının inşa ettikleri evler için bir model olmuştu²⁴⁶.

Konar-göçer unsurların hayatlarında mühim rol oynayan diğer vasıtalar at ve deve gibi binek vasıtası ve eşyalarını nakletmekte kullandıkları hayvanlardır. Konar-göçer halk genellikle kendi kendine yeten aşiret içinde kapalı bir iktisadi hayat sürerlerdi. Sahip oldukları hayvanlardan çeşitli şekillerde istifade ettikleri gibi çobanlık ve muhtelif sanatlar ile de uğraşmakta idiler²⁴⁷. Göçebelerin sınıai bakımdan ürettikleri malların başında iplik, halı ve kilim gelmekte idi²⁴⁸.

Göçebelerin sosyal ve idari yapılanmalarını ifade eden en yaygın birim cemaat idi. Bu birim hemen hemen bütün göçebelerin temel yapısı idi. Birbirleriyle uzaktan veya yakından akraba olan ve birbirlerini çok iyi tanıyan bu grup 10 ile 80 hane arasında ve hatta daha fazla haneden meydana gelmekteydi. Bir cemaatin idarecisi olan kimse, o cemaat içerisinde seçkinleşmiş olan bir ailenin reisi idi. Bu kimselere “kethuda” denilmekteydi²⁴⁹.

Osmanlı Devleti'nin vergi mükellefi olan reâyâ sınıfına mensup olan konar-göçerler, yaşantıları bakımından şehir ve köylülerden farklı idi. Konar-göçerler, yerleşik ahalinin mükellef olduğu vergileri ödemezlerdi. Ancak, bunlardan yaşam tarzlarına uygun olarak başta âdet-i ağnâm olmak üzere resm-i yaylak, resm-i kışlak, resm-i ağıl, bâd-i hevâ (niyâbet) ve diğer bazı vergiler alınırdı. Sürülerini mirî yaylaklarda veya timar sahibinin arazisinde otlatan konar-göçerler resm-i yaylak veya resm-i otlak adıyla bir vergi öderlerdi. Yaylak resmi yılda bir defa olmak üzere bazı yerlerde sürü başına, bazı yerlerde ise koyun başına alınmaktaydı²⁵⁰.

---

²⁴⁶ Enver Çakar, *Aynı eser*, s.161; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, s.13.

²⁴⁷ Cengiz Orhonlu, *Aynı eser*, s.14.

²⁴⁸ İlhan Şahin, “Göçebeler”, *Osmanlı*, C.4, Ankara, 1999, s.140.

²⁴⁹ İlhan Şahin, *Aynı makale*, s.137.

²⁵⁰ Latif Armağan, “Osmanlı Devleti'nde Konar-Göçerler”, *Osmanlı*, C.4, Ankara, 1999, s.147.

Cebele sancağında bulunan cemaatler Lâzkiye ve Sahyûn nahiyelerinde yaşıyorlardı. Ancak Cebele sancağında bulunan cemaatlerin farklı bir durum arz ettikleri görülmektedir. Sancakta yaşayan bu cemaatlerin zamanla yerleşik duruma geçtikleri görülmektedir. Lâzkiye nahiyesinin Şâmiye köyünde bulunan *Arab-ı Kâsire* cemaatı bunlardan biridir. Bu cemaat 15 hane ve 2 mücerred vergi nüfusundan oluşuyordu²⁵¹. Yine Lâzkiye nahiyesinin Bekiriye köyünde yaşayan *Arab-ı Malûniye* cemaati de zamanla yerleşik hayata geçmiş ve köyün nüfusu içinde yer almıştır. Bunlar da 66 hane vergi nüfusuna sahip idi²⁵². Sahyûn nahiyesi kasabasında yaşayan *Bekâs* cemaati 12 hane vergi nüfusuna sahip olup, bu cemaat de zamanla yerleşme durumuna geçmiştir²⁵³.

Cebele sancağında konar-göçer olarak yaşayan sadece bir cemaat vardı. Bu da Türkmen cemaatlerinden olan *Şarkliye* cemaati idi. Lâzkiye nahiyesinde yaşayan bu cemaat 7 hane vergi nüfusuna sahipti. Bunlar rüsûm ve bâd-i hevâ dahil 1000 akçe vergi veriyorlardı²⁵⁴.

4. Sancak Nüfusu

1571-1572 yıllarında Cebele sancağının şehir, kasaba, nahie ve köylerde ikamet eden toplam vergi nüfusu 5.759 hane, 191 mücerred, 1.929 nefer ve 11 imamdan oluşmaktaydı. Hanelerin 2.626'sı Sünni Müslüman (konar-göçerlerle birlikte), 3.027'si Nusayrî, 106'sı Hıristiyan; mücerredlerin 134'ü Sünni Müslüman, 55'i Nusayrî, 2'si Hıristiyan; neferlerin ise 885'i Sünni Müslüman, 759'u Nusayrî, 285'i de nefer idi (bkz. Tablo-9).

Tablo-9

Nüfusun İskân Yerlerine Göre Dağılımı

²⁵¹ BA, *Aynı defter*, s.136.

²⁵² BA, *Aynı defter*, s.140-141.

²⁵³ BA, *TD, nr. 512*, s.157.

²⁵⁴ “Cemâatı mezbûr defter-i ‘atikde 1000 akçeye maktû‘ olub lâkin parâkende olmağın mîrîye nesne hâsıl olmadığı ecilden hâliyâ defter-i cedîdde kasm kayd olundu bir mîrîye avdet ettiklerinde kânûn üzere rüsûm ve bâd-i hevâları zapt oluna”. BA, *Aynı defter*, s.148.

<i>İskân Yerleri</i>	<i>Müslüman</i>				<i>Nusayrî</i>			<i>Hıristiyan</i>		
	<i>H</i>	<i>M</i>	<i>N</i>	<i>İ</i>	<i>H</i>	<i>M</i>	<i>N</i>	<i>H</i>	<i>M</i>	<i>N</i>
Cebele Şehri	276	8	-	6	-	-	-	27	-	-
Kasabalar	969	4	427	2	-	-	-	-	-	280
Köyler	1374	122	458	3	3027	55	759	79	2	5
Konar-Göçerler	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Toplam</i>	<i>2626</i>	<i>134</i>	<i>885</i>	<i>11</i>	<i>3027</i>	<i>55</i>	<i>759</i>	<i>106</i>	<i>2</i>	<i>285</i>

H: Hane   M: Mücerred   N: Nefer   İ: İmam

Bu verilenlerden hareketle vergi nüfusunu “7” katsayısı ile çarptığımız takdirde sancağın tahmini gerçek nüfusunu tespit etmek mümkündür. Buna göre Tablo-10’da da görüleceği üzere, Cebele sancağının toplam tahmini nüfusu 1577-1572’de 53.893 kişiden ibaret olmaktadır.

Tablo-10

Cebele Sancağının Tahmini Nüfusu

<i>İskân Yerleri</i>	<i>Nüfusu (Hane x 7)</i>	<i>Oranı (%)</i>
Cebele Şehri	2.163	4,01
Kasabalar	11.746	21,79
Köyler	39.935	74,10
Konar-göçerler	49	0,09
<i>Toplam</i>	<i>53.893</i>	<i>100</i>

Tablo-10’da da görüldüğü gibi toplam nüfusun büyük bir bölümü kırsal kesimde yaşayan reâyadan oluşmaktaydı. Bunlar, sancak nüfusunun % 95,98’ini, şehirde yaşayan halk ise toplam sancak nüfusunun % 4,01’ini meydana getiriyordu.

Sancak nüfusunun % 48,68’ini Nusayrîler oluşturmaktaydı. Bundan sonra ikinci sırayı % 46,33’lük bir oranla Müslümanlar almaktaydı. Hıristiyanlar ise sancak nüfusunun % 4,98’ini meydana getiriyordu.

Müslümanlar sancağın şehir kısmı, bütün kasabalar ile Manîka ve‘Ulleyka nahiyeleri köyleri hariç bütün köylerde oturuyorlardı. Nusayrîler, sancağın Berzîye nahiyesi köyleri hariç bütün köylerinde oturuyorlardı. Hıristiyanlar ise sancağın şehir merkezi ile Lâzkiye nahiyesi kasabasında ve Merkab, Lâzkiye, Sahyûn ve Berzîye nahiyeleri köylerinde yaşıyorlardı.

Öte yandan, Cebele sancağının nüfusu bu bölgede yer alan Haleb sancağı nüfusu ile mukayese ettiğimizde sancak nüfusunun sadece Haleb şehrindeki nüfustan dahi az olduğu görülür. Zira, 1570 yılında Haleb şehir nüfusu takriben 64 bin civarındaydı. Sancak nüfusu ise 300 binden fazlaydı²⁵⁵. Bu mukayese bize Cebele sancağının Haleb ve Şam ile mukayese edilmeyecek kadar küçük olduğunu göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTİSADİ DURUM

---

²⁵⁵ Enver Çakar, *Aynı eser*, s. 141,159.

Genel anlamda ekonomik faaliyet, insanlar tarafından çeşitli tüketim malları üretilmesi ve bunların çeşitli tüketiciye dağıtım hizmetlerinin görülmesi şeklinde tanımlanabilir. Bir toplumun ekonomik bünyesi ve faaliyetleri, başlıca üç ana kesime ayrılır. Bunlar; tarım, sanayi ve ticarettir. Osmanlı Devleti’nde sanayi ve ticari faaliyetler şehirde, tarım ve hayvancılık ise kırsal kesimde toplanmıştı²⁵⁶.

A. TOPRAK İDARESİ

Türk ve İslâm memleketlerinde, idari-mali teşkilatı ve genel iktisadi vaziyetine göre değişmek mecburiyetinde bulunan toprak rejimleri, bu tür vaziyette daimi bir intibak kabiliyeti göstermiş ve İslami denilen aynı hukuki esaslara dayandırılarak devam ettirilmekle beraber, mahiyet ve şekil itibariyle birbirlerinden farklıdır²⁵⁷.

Osmanlı Devleti’nde arazi kanunları, çeşitli bölgelerin örf ve adetleri göz önünde bulundurularak muhtelif yerlerde değişik şekillerde tatbik edile gelmiştir. Bu amaçla, devlet her sancak için ayrı kanunlar vaz etmek gereğini duymuştur²⁵⁸.

Osmanlı Devleti’nde arazi üç şekilde tasarruf edilirdi. Bunlar, mülk, vakıf ve mîrî araziler idi. Mülk arazi, rekabesi yani çıplak mülkiyeti şahıslara ait olan arazilerdir. Vakıf arazilerde toprağın tasarrufu ve gelirlerinden faydalanma vakfedilen maksada aitti. Mîrî arazi ise mülkiyeti devlete ait olan topraklardı.

Osmanlı Devleti’nde uygulanan “mîrî toprak rejimi” ve “malikâne-divânî sistemi” ile “mülk” ve “vakıf” toprak rejimleri iktisadi hayatın daha iyi anlaşılabilmesi açısından aşağıda ana hatlarıyla ele alınacaktır.

1. Mîrî Toprak Rejimi

Osmanlı Devleti, İslam hukuku prensibine göre yeni fetholunan yerlerdeki bütün arazinin devletin mülkü addolunması şeklindeki zirai rejimi benimsemiş olup hususi şahıslara toprak mülkiyeti tanımamıştır. Bu kaidede yalnız insan emeğinin hiçbir payı

---

²⁵⁶ Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara, 1998, s.217.

²⁵⁷ Ö. Lütfi Barkan, “Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu’nda Aldığı Şekiller İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıfların Hususiyeti”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.249.

²⁵⁸ İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara, 1990, s.154.

olmayan topraklar mîrî olup, bağ, bahçe ve içine ev yapılmış olan çevrili yerler, yani imar görmüş arazi ferdin mülkü sayılmıştır²⁵⁹.

Osmanlı Devleti'nde bir yer fethedildiği zaman, devlet, oraya hemen bir tahrir memuru yollayarak, belli usul ve kaideler içerisinde oranın arazisini yazdırırdı. Osmanlı mali sözlüğünde “arazi tahriri” denilen bu işlem ile mîrî topraklar çiftlik adı verilen ve her biri müstakil bir köylü işletmesine yetecek büyüklükte olan parçalara bölünürdü. Çiftlikler, onları işleyebilecek durumda olan çiftçilere tapu bedeli denilen bir peşin kira alınıp, daimi ve irsi bir nevi kiracılık mukavelesiyle, bütün olarak terk edilirdi. Böylece devlet topraklarından ayrılan çiftliklerden biri veya yarısı kendisine verilmiş bulunan köylü bu toprakları işlemekle mükellef tutulurdu. Üzerine kayıtlı bulunana çiftliği işlemeyen köylünün elinden bu çiftlik geri alınarak başka birisine verilebildiği gibi, bu gibi çiftçiler, *çiftbozan resmi* veya *levendlik akçesi* adıyla, bu toprakların boş bırakılmasından doğan zararları ödeme mahiyetinde bir tazminat vermeye de mecbur tutulurlardı²⁶⁰.

Osmanlı devleti hudutları dahilinde mevcut bütün topraklar, her mıntıkanın, kanunnâmesinde zikredildiği şekilde, o eyalet ve sancak arazisinin verimine, su kenarı, az verimli veya kıraç olduğuna göre, â'lâ, evsat, edna, gayet edna itibariyle 60 dönümden 180 dönüme kadar tehalüf etmek üzere, otuz beşer zirai şer'i murabbaında olan dönümlerden müteşekkil çiftliklere ayrılmıştır²⁶¹.

Kanunnâmelerdeki resmi tarife göre; bütün çiftlik a'lâ yerden altmış dönüm ve evsat yerden seksen ve doksan dönüm ve ednâ yerden yüz ve yüz yirmi dönümdür. Fakat halk arasında meşhûr ve ma'rûf olan tanımına göre, bir çiftçinin nadasına ve ekimine yetecek miktardaki yere *çiftlik* denilmektedir²⁶². Bir dönüm birçok kanunnâmelerde boyu ve genişliği kırkar adım olan bir saha olarak tarif olunmuştur. Bugün dönüm ortalama 1000 metrekare olarak tarif olunmuştur²⁶³.

---

²⁵⁹ Mustafa Akdağ, “Osmanlı Müesseleri Hakkında Notlar”, *DTCFD*, XIII/1-2, Ankara, 1995, s.40-42.

²⁶⁰ Ö. Lütfi Barkan, “Çiftlik”, *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.789.

²⁶¹ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Reâyâ'nın Mîrî Arazide Toprak Tasarrufu ve İntikal Tarzları”, *IV. Türk Tarih Kongresi, 10-14 Kasım 1948, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara, 1952, s.426.

²⁶² Halil İnalçık, “Osmanlılarda Raiyyet Rusûmu”, *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, 1993, s.37.

²⁶³ Halil İnalçık, *Aynı makale*, s.37.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kırsal kesimde hakim olan düzen genellikle “çift-hane” sistemidir. Bu sistemde, bir çift öküz ve onun işleyebileceği kadar toprağı, tapu rejimi kuralları dairesinde tasarrufu altında bulunduran köylü ailesi, zirai rejimin ana ünitesi olarak sistemin temelini oluşturur. Bu ünite, imparatorluk bürokrasisi için aynı zamanda bir ana vergi ünitesidir. Bu ünite çift resmi denilen bir vergi sistemine bağlıdır. Çift-hane bütün sistemin temel ünitesi olduğundan kanunnâmelerde ve tahrir defterlerinde sırada daima ilkin çift resminden söz edilir. Çift-hane, defterlerde haneyi temsil eden vergi mükellefi aile reisi adına bir (ç) harfi ile tespit olunur ve bu çift-hane ünitesini ifade eder. Burada çift aslında bir çift öküz demektir. Bir çift öküzün işleyebildiği tarlaların tümüde çiftlik adı almaktadır²⁶⁴. Yaygın olan toprak sistemi böyle olmakla birlikte Cebele sancağında uygulamanın biraz farklı olduğu görülmektedir. Muhtemelen buradaki ekilebilir alanlar da çiftliklere ayrılmıştı. Fakat, raiyet yani köylüden çiftlik vergisi alınmadığı için tahrir defterinde çiftlik miktarları gösterilmemiştir. Çünkü, Cebele sancağında oturan reayanın çoğu Nusayri olduklarından çift ve mücerred resmi yerine bunlardan “dirhemü'r-ricâl” adıyla muayyen bir vergi alınıyordu. Buna göre evli olanlar 24, bekâr yani mücerred olanlar da 12 akçe “dirhemü'r-ricâl” vergisi ödüyorlardı.

Bu suretle, her köylünün üzerine yazılan tarlanın esas mülkiyeti gene devlette kalmakla beraber, tasarrufu hakkı çiftçiye devrolunmuş bulunuyordu. Ancak bu hak, yani tarlaya tasarruf keyfiyeti, mülkiyet demek olmadığından fertler arasında toprak alım ve satımı bahis mevzuu değildi. Yalnız, hükümet razı olmak şartıyla bir fert diğerine elindeki tarlaların tasarruf hakkını devredebilmekte idi²⁶⁵.

“Çift-hane” sisteminin diğer bir hususiyeti de çiftlik denen toprak ünitesinin parçalanmasını kabul etmeyişidir. Onun için, baba ölüp de tasarrufundaki tarla erkek çocuklarına intikal ettiği zaman, bu erkek kardeşler fiiliyatta tarlaları aralarında taksim etseler bile devlet resmen çiftlik esasına sadık kalıyor ve vergiyi bu esasa göre alıyordu. Çiftlikler ve onu tasarruf edenlerde mütemadiyen değişmeler görülmesi tabii olduğundan, her otuz üç senede bir bütün memleket arazisi yeni baştan yazılarak tapu defterleri yenileniyordu²⁶⁶.

---

²⁶⁴ Halil İnalçık, “Köy, Köylü ve İmparatorluk”, *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, 1993, s.6-7.

²⁶⁵ Mustafa Akdağ, *Aynı makale*, s.43.

²⁶⁶ Mustafa Akdağ, *Aynı makale*, s.43.

Yaygın olan toprak rejiminde, bir raiyet öldüğü zaman mirasçısı olarak birkaç oğlu kalsa, çiftliği defterde mücerred yazılmış oğlu üzerine kaydedip diğerleri bennâk yazılır, fakat babaları mülkünü ve tarlalarını müştereken tasarruf ederlerdi²⁶⁷.

Osmanlı arazi rejimi kız çocuklarına tarla mirası tanımamaktadır. Bu suretle, bir şahıs erkek evlad bırakmadan ölürse, kız evladı bulunsa dahi, tarlaları ona verilmeyerek müzayedeye çıkarılıyor ve tasarruf hakkı muayyen bir para mukabilinde köyden başka birisine devrolunuyordu. Ancak eğer kız evlad babasından kalan tarlaları kendisi almak isterse, bu arttırmada, başkalarının vermeye razı olduğu miktarı ödemek şartıyla bu arazi tercihen kız evlada bırakılıyordu²⁶⁸.

“Hâli” yani boş araziye terk edenden genellikle tapu resmi alınmazdı. Reâyâ böyle bir araziye timar sahibinin muvafakatiyle ihya eder, öşür ve rüsûmunu eda etmek suretiyle, tapu resmi vererek veya mirasla intikal etmiş bir arazi gibi tasarrufa devam ederdi²⁶⁹.

Defterlere çiftlikler halinde geçirilen mîrî topraklar, büyük çoğunlukla icara verilme suretiyle işletiliyordu. Yani mîrî arazi rejimi denildiği zaman önemle belirtilmesi gerekli olan bu son usuldeki işletmedir ki, tarihte “Osmanlı timar sistemi” diye ün alan kurulu düzen de budur²⁷⁰.

Tapu resmini ödeyerek çiftliği defterde üzerine geçirten ve bu durumu ile raiyet olan icarcının devlete vereceği icar “muaccele ve müeccele” olarak iki kısım olup, tapu resmi muaccele, işletilen arazinin ürününden verilen öşür ve yılda nakit ödenen “çift resmi muaccele”dir. Aslında icarcı olduğu belirtilen köylünün mülk sahibine bunun karşılığında ödeyeceği icarın tek miktar halinde ifade edilmiş olmayıp, çeşitli adlar altında vergiler biçimine sokulmuş bulunması yüzünden, çiftçinin devlet ile olan bu icarcılık alışverişi pek karışık hale gelmiştir. Bu yüzdendir ki, iki taraf arasındaki sözleşmeyi devlet, tek taraflı olarak, “kanunnâme” şekline koymuş bulunmakta idi ve burada, “raiyetlik” ile “sahib-i arz”lık şartlarını inceden inceye tespit etmiş bulunuyordu²⁷¹.

---

²⁶⁷ Neşet Çağatay, *Aynı makale*, s.430.

²⁶⁸ Mustafa Akdağ, *Aynı makale*, s.43.

²⁶⁹ Neşet Çağatay, *Aynı makale*, s.429-430.

²⁷⁰ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimâî Tarihi*, C.2, Ankara, 1999, s.192.

²⁷¹ Mustafa Akdağ, *Aynı eser*, s.193.

Mîrî topraklar, belli dönümde tarlalardan kurulan çiftlikler halinde kendilerine verilen köylüleri, bu yerleri ekip biçmeleri karşılığında çeşitli vergilere bağlıyordu. Mîrî sistem, mülk sahibini yani devleti de, kiracı raiyet karşısında, birtakım kayıtlar altına almakta idi. Mesela, tapu resmini alıp da tasarrufu devrettiği çiftliği çiftçiden istediği zaman geri almazdı. Eğer kiracı toprağı üç yıl üst üste engelsiz “boz bırakırsa”, ancak o zaman devlet böyle bir yeri geri alarak, başka birine tapu resmi karşılığı tasarrufunu vermeye hak kazanmış olurdu. Boz bırakılma üç yıldan az ise devlet veya onun dirlik sahibi mahsulün öşrünü alamamaktan gelen zarara karşı, böyle bir köylüden “çiftbozan akçesi” alırdı²⁷².

Köylerdeki tarlaların yani çiftliklerin haricinde reâyânın ziraat yaptığı başka yerler de vardı. Bunların en önemlisi, köylerin çevresinde yer alan ve yine köylünün ekinliği olan yerlerdir ki, bunlara “mezraa” deniliyordu. Bir diğer toprak çeşidi ise, köyler ve özellikle de kasabaların çevresinde bulunan küçük arazi parçaları olup, sayıları fazla olmayan bu gibi yerler, tahrir defterlerinde, “kıt’a arz” veya “arazi” olarak zikredilmektedir. Mezraa ve arazi gelirleri, köylerde olduğu gibi, dirlik, vakıf veya mülk sahipleri tarafından tasarruf edilmektedir²⁷³.

Mîrî toprak rejiminde toprak gelirlerine timar adı verilmektedir. Dirlik, has, zeâmet ve timar olmak üzere üç kısma ayrılmaktaydı. Yıllık geliri 19.999 akçeye kadar olan dirliklere timar denir. Yıllık geliri 20 bin akçeden 99.999 akçeye kadar olan dirliklere zeâmet denir. Yıllık geliri 100 bin akçeden fazla olan dirliklere ise has denir²⁷⁴. Bu dirlik kategorilerinin özellikleri ve Cebele sancağındaki durumları, ileride ayrıca ele alınacaktır.

2. Malikâne-Divânî Sistemi

Türkiye topraklarının “mîrî”lik düzeni Selçuklu ve Beylikler devirlerinin fetihleri sıralarında kurulmuş, oldukça durgun geçen uzun bir süreden sonra, Osmanlılar zamanında devlet, yeniden fetihçi karakter kazanması dolayısıyla askeri zorunluluk Anadolu’nun eski “iktâ-malikâne” ve “Divânî” şeklindeki vergilenme yapısı yeni şartlara uydurulmuştur²⁷⁵.

---

²⁷² Mustafa Akdağ, *Aynı eser*, s.194.

²⁷³ Enver Çakar, *Aynı eser*, s.224.

²⁷⁴ Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Konya, 1992, s.79.

²⁷⁵ Mustafa Akdağ, *Aynı eser*, s.211.

Malikâne-divânî sisteme göre, vakıf veya mülk olan şey, toprak üzerinde yaşayan köylüden alınan her türlü vergiler olmayıp, sadece toprağın kuru bir mülkiyet hakkıdır. Bu itibarla vakıf veya mülk sahipleri mülkiyeti kendilerine ait olan bu toprakları işleyen köylüden yalnız bir toprak kirası istemek hak ve selahiyetine haiz bulunmaktadır. Malikâne hissesi tabir edilen bu toprak kirası ise umumiyetle mahsulün beşte, yedide veya onda biri olarak kabul edilmiştir²⁷⁶.

Bunun haricinde, toprağın ve toprak üzerinde bulunan köylülerin devlete vermeye mecbur oldukları bütün diğer hak ve resimler, divânî namı altında doğrudan doğruya devlete, yani orada devleti temsil eden sipahi veya amile ait bulunmaktadır. Bu haklar arasında bittabi örf ve adetlere ve toprağın verim kabiliyetine göre değişen ve mahsulün onda birinden yarısına kadar yükselebilen toprak haracıyla; çift, bennâk, caba, tapu, gerdek, ağnâm resimleri vb. gibi şer'î ve örfî bütün vergiler de mevcuttur. Bu vaziyette, her köyün biri malikânesini, diğeri divânîsini tasarruf eden iki sahibi vardı ve köylü yetiştirdiği mahsulden bir veya iki onda bir malikâne hissesi olarak toprak sahibine verdiği gibi, ayrıca bir onda bir veya beşte bir de divânî hissesi diye sipahiye vermektedir²⁷⁷.

Malikâne sahiplerinin toprakları üzerinde haiz oldukları bu mülkiyet hakkı, satmak ve hibe veya vakfetmek, varisler arasında diğer menkul mülkler gibi ve şer'î hukuk kaidelerine göre taksim edilmek hususlarında mutlak bir mülkiyetin bütün şartlarına sahiptiler²⁷⁸. Fakat buradaki mülkiyet hakları tamamen mutlak değildi. Malikâne sahipleri mülkiyeti kendilerine ait bulunan bu toprakların hukuk-ı tasarrufiyesine sahip bulunmadıkları gibi, bu toprakları köylüye istedikleri şartlarla kiralamak hususunda da serbest görünmektedirler. Bu hususta her şey örf ve kanunlarla tayin edilmiş bulunmakta ve toprak sahipleri ile köylü arasındaki münasebetler, genellikle mîrî topraklar üzerindeki benzer bir şekilde yani daimi ve irsi kiracılık münasebetleri tarzında cereyan etmektedir²⁷⁹.

Mîrî topraklarda toprağı devlet namına kiraya veren sipahiyle köylü arasındaki kira mukavelesinde bir nevi peşin kira teşkil eden tapu resminin, malikâne-divânî toprak rejiminde, malikâne sahibi tarafından alınmayıp Divân'a ait diğer rüsûmla birlikte

---

²⁷⁶ Ö. Lütfi Barkan, "Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'nda Aldığı Şekiller Malikâne-divânî Sistemi", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.154.

²⁷⁷ Ö. Lütfi Barkan, "Malikâne-divânî Sistemi", s.154-155.

²⁷⁸ Ö. Lütfi Barkan, "Malikâne-divânî Sistemi", s.155.

²⁷⁹ Ö. Lütfi Barkan, "Malikâne-divânî Sistemi", s.156.

sipahiye tahsis edilmiş bulunması da, devletin bu husustaki kontrol hakkını kendi memurları vasıtasıyla icra etme arzusundan ileri gelmiş sayılabilir²⁸⁰. Bu durumda malikâne sahibi ile köylü birbirine bir kira mukavelesiyle değil, belki şekillerinin teferruatı devlet kanunlarıyla tayin edilmiş bir toprak kiracılığının mükellefiyetleriyle bağlı bulunmaktadır. Toprak, malikâne sahibinin mülkü addedildiği halde, onu çiftçiye kiralayanlar bu malikâne hisselerine sahip olan kimseler olmayıp devletin temsilcisi olan sipahilerdir²⁸¹.

Netice olarak, malikâne-divânî sistemi Osmanlı devletinin genellikle tesis ettiği bütün ve serbest vakıflardan tamamen ayrı bir toprak tasarrufu şeklini teşkil eder. Bu toprak nizamı daha ziyade eski İslam-Türk devletlerinden gelen ananelerin kuvvetle muhafaza edildiği ve oldukça sarsıntısız bir intikalle imparatorluğa ilhak edilmiş olduğu memleketlerde mevcut bulunmaktadır. Bu memleketler haricinde daha büyük bir şiddet kullanarak zapt ve istila edilen ve özellikle Hıristiyan devletlerden intikal eden bölgelerde malikâne-divânî sistemi mevcut bulunmamaktadır²⁸². Zira oşrî ve haracî mülk toprakların ve imamlar tarafından ikta‘ olarak temlik suretiyle veya Beytülmal tarafından satılarak mülk haline sokulmuş toprakların mevcut bulunduğu İslam-Türk devletlerinde malikâne-divânî sisteminin kolaylıkla teşekkül edebileceği açıktır²⁸³.

Cebele sancağında, bir köyün veya mezraanın malikâne ve divânî hisselerinin tespiti *kırât* esasına göre uygulanmakta idi. Buna göre, köy veya mezraanın vergi geliri toplamı olan “Hâsıl” 24 kırât olarak kabul edilmiş ve “hisse”ler bu 24 kırâtı tamamlayacak şekilde hak sahipleri arasında taksim edilmiştir²⁸⁴. Bununla birlikte, Cebele’ye bağlı Râsricâ köyünde *feddân* ve kırât birlikte kullanılmıştır²⁸⁵. Esasen Mısır alan ölçüsü birimi olan *feddân* 6.368 metrekarelik bir alanı göstermektedir²⁸⁶. Kırât ise *feddân*ın alt birimlerinden biri olup, 175,035 metrekarelik bir alanı gösteriyordu²⁸⁷. Fakat, Şam kanunnâmesinde kırât şu şekilde tarif edilmektedir: “*Kırât, bir kanun-ı*

---

²⁸⁰ Ö. Lütfi Barkan, “Malikâne-divânî Sistemi”, s.156.

²⁸¹ Ö. Lütfi Barkan, “Malikâne-divânî Sistemi”, s.157.

²⁸² Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516–1566)*, Elazığ, 2003, s.227.

²⁸³ Ö. Lütfi Barkan, “Malikâne-divânî Sistemi”, s.176.

²⁸⁴ Bkz. BA, *Aynı defter*, s.25, 28, 31, 51, 84, 114, 139, 184.

²⁸⁵ Bkz. BA, *Aynı defter*, s.27.

²⁸⁶ Walter Hinz, *İslâm’da Ölçü Sistemleri*, (çev. Acar Sevim), İstanbul, 1990, s.171.

²⁸⁷ Enver Çakar, *Aynı eser*, s.228.

mukarrerdir. Her nesneyi bir miskâl ki, yirmi dört kırâtdır, yirmi dört hisse farz edüp taksîm ederler”²⁸⁸.

Bu konu ile ilgili olarak 1571-1572 yıllarında 24 kırât toprağı ekilebilen *Ferfenîkva* köyünü örnek olarak verebiliriz. *Ferfenîkva* köyünün hasılı ve hasılın hak sahipleri arasındaki taksimatı şu şekildedir:

Karye-i Ferfenîkva

Hane: 5

Hasıl: kasm mine'l-hums 1200 (akçe)

Hınta: 2 (mekkûk) 480 (akçe), Şaîr: 2 (mekkûk) 280 (akçe)

Mâl-ı sâyfi ve harâc-ı eşcâr: 440 (akçe)

Hisse-i Vakf-ı Cemâleddîn Yusuf bin el-Hamavî 12 kırât 600

Hisse-i Vakf-ı Fahreddîn Osmân el- Hamavî 6 kırât 300

Hisse-i Vakf-ı 'İzzi ve Şucâeddîn veledân-ı Hüsâmeddîn 3 kırât 150

Hisse-i hâss-ı şâhî 3 kırât 150

Malikâne-divânî sistemi Cebele sancağının birçok nahiyesinde uygulanmakta idi. Sadece Hevâbî, Manîka ve 'Ulleyka nahiyelerinde uygulanmıyordu. En yaygın olan yer ise Cebele nahiyesi idi.

B. TARIM VE HAYVANCILIK

Osmanlı Devleti'nin ekonomik gücünü tarım ve hayvancılık oluşturmaktaydı. Diğer sancaklarda olduğu gibi, Cebele sancağında da özellikle nüfusun yoğun olduğu köyler ve mezraalarda ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı.

Cebele sancağında, buğday (hınta), arpa (şa'ir) ve pamuk (kutn) üretilen başlıca hububat çeşitleri idi. Ayrıca incelemiş olduğumuz defterde *duhn* adlı bir mahsule de rastlanmaktadır. *Duhn* mahiyeti tam olarak bilinmemekle birlikte, mısır veya bir çeşit darı olarak tarif edilmektedir²⁸⁹.

Tarımsal alanda, halkın temel gıda maddeleri olan ekmek, bulgur gibi yiyeceklerin karşılanmasında önemli bir yere sahip olması ve her türlü iklim

²⁸⁸ Ahmet Akgündüz, *Aynı eser*, VII, s.22.

²⁸⁹ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı*, s.230.

koşullarında yetiştirilebilmesi nedeniyle en fazla üretilen mahsul buğday (hınta) idi. Cebele sancağında 1571-1572 yıllarında buğdaydan elde edilen vergi miktarı aynı olarak 920 mekkûk idi. Ayrıca daha çok hayvan yemi olarak kullanılan arpa da buğdayla birlikte sancağın bütün köylerinde yetiştiriliyordu. Yıllık arpa üretimine bağlı olarak toplam 649,5 mekkûk arpa vergi alınmaktaydı. Fakat bazı köylerin hasılı “dîmos” olarak verildiği için bu rakamlar hububat üretiminin tamamını yansıtmamaktadır.

Tablo-11

Cebele Sancağında Buğday ve Arpadan Alınan Vergi Miktarları

Nahiyeler	Buğday (Mekkûk)	Arpa (Mekkûk)
Cebele	231	146
Merkab	25	22
Hevâbî	43	24
Kehf	70	31
Kadmûs	17	9
Manîka	3	1
‘Ulleyka	32	13
Balâtnîs	71	75
Lâzkiye	237	162,5
Sahyûn	129	126
Berzîye	62	40
Toplam	920	649,5

Meyve olarak üzüm, zeytin, dut ve çeşitli bostan ürünleri yetiştiriliyordu. Zeytin daha ziyade Cebele, Merkab ve Balâtnîs nahiyeleri ile az da olsa Hevâbî ve ‘Ulleyka nahiyelerinde yetiştiriliyordu. Üzüm bağlarına ise hemen hemen her nahiyede rastlanıyordu.

Hayvancılık alanında ise en çok küçük baş hayvanlardan koyun ve keçi besleniyordu. Ayrıca, arıcılık da önemli yer tutuyordu. Köylerde beslenen koyun ve

keçilerden *resm-i ma'ze* ve bal arılardan da *resm-i nahl* adı altında vergi alınmaktaydı. Ancak genellikle *resm-i ma'ze* ve *resm-i nahl* birlikte verildiği için koyun ve keçi sayıları ile kovan sayılarını ayrı ayrı tespit etmek mümkün değildir. Ayrıca Cebele sancağında manda (camûs) besiciliği de yapılmaktaydı. Vergi gelirlerinden hareketle, 1571-1572 yıllarında Merkab nahiyesi köylerinde 249, Hevâbî nahiyesi köylerinde 50, Kehf nahiyesi köylerinde 50, Balâtnîs nahiyesi köylerinde 99, Lâzkiye nahiyesi köylerinde 300, Sahyûn nahiyesi köylerinde 136 olmak üzere, sancak dahilinde toplam olarak tahminen 884 manda bulunmaktaydı. Ancak birkaç yerde camûs resmi, *resm-i ma'ze* ve *resm-i nahl* ile birlikte verildiği için manda miktarını da tam olarak hesaplamak mümkün olmamaktadır²⁹⁰.

C. TİCARET VE SANAYİ

Cebele şehri ticari bakımdan pek gelişmiş bir şehir değildi. Ancak Cebele ve özellikle de Lâzkiye limanları Akdeniz ticaretinde büyük önem taşıyorlardı. İpek ve baharat ticaretinde önemli mevkie sahip olan Halep'in Akdeniz'e açılan en önemli kapılarından biri de Lâzkiye idi. Doğudan batıya giden ticaret yolları Haleb'e oradan da iki kola ayrılarak bir yandan Antakya'da öte yandan Lâzkiye'de Akdeniz'e ulaşırdı. Suriye'nin en güzel limanlarından biri olan Lâzkiye'ye o zamanlar her çeşit gemi girebilirdi ve burası iyice tahkim edilmişti. Fırat'tan gelen malların bir kısmı Cebele'nin küçük limanına da iniyordu²⁹¹. Bu zamanda Lâzkiye, Haleb ve Fırat yolu aracılığı ile doğu ile çok geniş ilişkilerde bulunuluyordu ve batı tacirleri baharat ve diğer kıymetli maddeleri almak için hep oraya geliyorlardı²⁹². Bu yerleri ticari bakımdan avantajlı hale getiren en önemli sebeplerden biri de Fırat nehri idi²⁹³.

Cebele sancağında ekonomisinde ipek ve ipekli kumaş üretiminin önemli bir yeri vardı. Sancak dahilinde hemen her köyde dut ağacı yetiştirilmekte ve buna bağlı olarak ipek böcekçiliği yapılmakta idi. Hemen her mahalle ve köyde ipek tezgâhları bulunmakta ve bunlardan devlet adına muayyen bir vergi toplanmaktaydı. Uluslar arası ticarete önemli bir noktada bulunduğundan Cebele bölgesi bu ticarete daha çok bir aracı rolünü üstlenmişti. Ayrıca, bu bölgede kumaş yapımı ve ticareti de önemli bir yere

²⁹⁰ Bkz. BA, TD, nr.512, s.72,139,142,170,186,247,280.

²⁹¹ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya Karal), Ankara, 2000, 183-184.

²⁹² W. Heyd, *Aynı eser*, s.395-396.

²⁹³ Cengiz Orhonlu-Turgut Işıksal, "Osmanlı Devrinde Nehir Nakliyatı Hakkında Araştırmalar Dicle ve Fırat Nehirlerinde Nakliyat", *İÜFTD*, C13, S.17, İstanbul, 1963, s.78.

sahipti. Zira, kumaş ticaretinden Kadmûs nahiyesi kasabasında 2.000 akçe vergi alınmaktaydı.

Ticari faaliyetlerden alınan ve muhtesip tarafından toplanan ihtisap vergisi, Cebele kasabasında 20.000 akçe, Lâzkiye kasabasında 28.000 akçe idi. Ancak ihtisap vergisi Kadmûs nahiyesi kasabasında mâl-ı dîmos (1.300) ve Sahyûn nahiyesi kasabasında boyahane ile birlikte verildiği için (2.400) tam olarak tespit etmek mümkün değildir.

Cebele sancağında iskele gelirleri de önemli bir yer tutmaktaydı. Cebele kasabasında, Cebele ve Bânyâs iskelesinden 20.000 akçe alınıyordu. Yine, Lâzkiye iskelesinin de yıllık geliri 20.000 akçe idi. Bu rakamlar bize XVI. yüzyılın ikinci yarısında Cebele ve Banyas iskeleleri ile Lâzkiye iskelesinin aşağı yukarı aynı iş potansiyeline sahip olduğunu da göstermektedir.

D. VERGİLER

Osmanlı sancaklarında toplanan vergilerin cinsi, oranı ve miktarı o bölgenin siyasi ve iktisadi durumu ile yakından ilgilidir. Zirai üretim kaleminden alınan vergiler o bölgede yetişen ürünlerin çeşidine göre farklılıklar göstermektedir²⁹⁴.

Osmanlılar, imparatorluğun tamamına yönelik bir vergi politikası tespit etmemiş, her bölgenin ırk, kültür, iklim ve diğer bazı iktisadî ve içtimâî şartlarını nazar-ı itibara alarak, ayrı ayrı vergi kanunnâmeleri tertip etmek yoluna gitmiştir. Ülkenin her tarafında câri olan ve sipahi zümresi ile reâyâ arasındaki münasebetleri tanzim eden kanunnâmeler tertip edilmiş olduğu gibi, eyaletlerin, sancakların, nahiyelerin ve hatta bazı sosyal zümrelerin özellikleri dikkate alınarak, ayrıca kanunnâmeler de düzenlenmiştir. Bu kanunnâmelerde çiftçi sınıfların hak ve sorumlulukları, hangi üründen ne nispette vergi verecekleri gibi hususlarla, sanayi ve ticari faaliyetlerin nasıl vergilendirilecekleri ve ehl-i örf tabir edilen devlet memurlarının reâyâyâ karşı olan davranışları tek tek konu edilmiştir²⁹⁵.

Osmanlı Devleti'nde vergi sadece şehir ve köylerde oturan reâyâdan alınıyor, askerî sınıf mensupları reâyânın ödediği her türlü vergiden muaf tutuluyordu. Öncelikle ulûfe ve timar alan bütün hizmet sahipleri, saray halkı, ümerâ ve ulemâ raiyet

²⁹⁴ Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*, Ankara, 1999, s.207.

²⁹⁵ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, Ankara, 1989, s.117.

rüsûmundan muafı. Kapıkulu ve devlet erkânı ile timarlı sipahiler, kadılar, müderrisler, yüksek medreselerdeki talebeler ve mezunları hep askerî sınıfın mensupları idiler. Ayrıca, onların akrabaları ve kulları da askerî sayıldıkları için raiyet rüsûmundan muaf tutulurlardı. Fakat mazuliyet hali uzun zaman devam edenlerden iş ve kazanç hayatına atılanların askerîlik durumları kalkardı²⁹⁶.

Osmanlı Devletinde bütün devlet gelirlerini ve masraflarını tek bir merkezden idare etmeyi gerektiren bugünkü anlamıyla bir devlet bütçesi ve bu masrafların muayyen bir takım prensiplere göre halka tevzi ve taksim edilmesi şeklinde ortaya çıkan bir vergi telakkisi de yoktu. Devlet, zamanın teşkilat ve maliye sisteminin icaplarına uyarak, vergi toplamak hakkını büyük ölçüde dirlik sahiplerine ve vakıflara bırakmıştı. Bu vaziyette, padişah da dahil, genellikle herkes, kendisine tahsis edilmiş olan arazi ve reâyânın sahibi sıfatı ile tayin ve tahsil usulleri, çeşitleri ve miktarları bütün teferruatı ile kanunlar tarafından tespit edilmiş bulunan şer'î ve örfî bir çok resimleri kendi nam ve hesaplarına toplarlar ve onların gelirleri ile memuriyetlerine ait vazifelerin ifasını temin ederlerdi²⁹⁷.

Şüphesiz bunun en büyük sebebi, vergilerin tahsilinde ve maaşların ödenmesinde karşılaşılabilecek olan güçlüklerdir. Merkezden binlerce kilometre uzaktaki sancaklarda, madenî para olarak vergi toplamak, ulaşım ve güvenlik açısından imkansız olduğu gibi, bunları daha sonra tekrar dirlik sahiplerine ve diğer devlet görevlilerine dağıtmakta hayli zordu. Bir de, birçok verginin mahsûlden aynî olarak alınması zarureti de başlı başına bir mesele teşkil ederdi. Bundan dolayı devlet, önceki Türk-İslam devletlerinde tatbik edilmiş olan mîrî arazi rejimini yeni bir düzenlemeye tabi tutarak bu hususta mükemmel bir sistem geliştirmişti²⁹⁸.

Türk-İslam devletlerinde esas kabul edilen vergi sistemi Osmanlı Devletinde de uygulanmıştır. Kur'ân-ı Kerim ve sünnete dayanılarak şer'î hükümlerle miktarı ve nispeti tayin edilen vergilere “şer'î vergi”, Ulü'l-emr'in yetkisiyle ve içtihadî hükümlerle tespit edilenlere ise “örfî vergi” denilmiştir. Dolayısıyla, reâyâdan şer'î ve örfî olmak üzere iki tür vergi alınmıştır. Ayrıca, sefer, deprem, kıtlık vb. gibi olağanüstü hallerde geçici olmak kaydıyla hane başına peşin ve nakit olarak alınan vergiler de alınıyordu ki, bu vergiye de “avâriz-ı divâniye” adı verilmiştir.

---

²⁹⁶ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı*, s.236.

²⁹⁷ Ö. Lütü Barkan, “Avâriz”, *İA*, C.2, İstanbul, 1970, s.14.

²⁹⁸ Mehmet Ali Ünal, *Aynı eser*, s.117.

Tahrir defterlerinde, avarız vergisi hariç olmak üzere, reâyâdan alınan tüm vergilerin çeşit ve miktarları belirtildikten sonra “Hasıl” adı altında genel toplamı da verilmektedir. Hasıl kelime manası itibariyle husule gelen, çıkan demektir ki, bu miktar, bir köyden veya başka bir gelir kaynağından tahsil edilen toplam vergi miktarını göstermektedir. 1571-1572 tarihli Cebele tahrir defterinde, toprak mahsullerinden alınan verginin toplamını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Defterde bazen hasıl tek başına yazılırken bazen de “maa rüsûm” denilmek suretiyle, hasıl adı altında verilen miktarın bir köy ya da kasabanın bütün vergi geliri toplamını ifade ettiği vurgulanmak istenmiştir²⁹⁹. Bunun daha iyi anlaşılması için aşağıda bir köyün vergilendirme metodu örnek olarak gösterilmiştir.

“Karye-i Astâmû

Hane: 41 Mücerred:2 Nefer: 43

Hasıl: 3000 mâl-ı dîmos

Hisse-i vakf-ı Ebû Na‘lic Yesârî 4 kırât: 500

Hisse-i vakf-ı Mehmed Yesârî 15 kırât: 1875

Hisse-i hâss-ı şâhî 5 kırât: 625

El-öşür mâl-ı vakf: 237

Dirhemü’r-ricâl: 1032 Resm-i ma‘ze ve nahl:300 Resm-i camûs: 200

Resm-i dolâb-ı hârir 2 bab: 60 Bâd-i hevâ ve Resm-i arûs: 400

Yekûn hisse-i hâssa ma‘a el-öşür ve rüsûm: 2854³⁰⁰»

1. Toprak Mahsullerinden Alınan Vergiler

1.1. Öşür

Öşür, kelime olarak onda bir manasında olup, türlü toprak mahsullerinden devlet nam ve hesabına alınmakta olan vergilerdir. Ancak bu öşür Osmanlı imparatorluğunda fıkıh kitaplarında bahsedilen şer‘î öşürden farklıdır. Şer‘î öşür Mekke, Medine, Hicaz ve Yemen gibi bazı Arap memleketlerinde görülen öşri toprakların Müslüman sahipleri tarafından ve nispetinin de toprağın sulama şekline göre, onda bir onda yarım arasında

²⁹⁹ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı*, s.238.

³⁰⁰ BA, *Aynı defter*, s.113-114.

olması icap eden vergidir. Halbuki Osmanlı imparatorluğunda tarihi, içtimai veya iktisadi sebeplerle sahiplerinin mülkü olan öşri toprakların miktarı çok az kalmıştı. Bu İslam cemaati menfaatine vakfedilerek, devletin idaresine verilmiş veya zamanla sahipsiz kalarak, beytülmale intikal etmiş topraklarla teşekkül ettiği kabul edilen mîrî arazi idare tarzı hemen hemen bütün memleket topraklarına teşmil edilmiş bulunuyordu³⁰¹. Mîrî toprak rejiminde çiftçiler devlete ait toprakların daimi ve irsi bir kiracısı durumunda bulduklarından, öşür adına her sene mahsulden bir hisse şeklinde devlet nam ve hesabına alınmakta olan vergilerin hukuki mahiyeti, ancak toprak kirası (icare) veya bir paylaşma haracı (harac-ı mukaseme) faraziyesiyle izah edilmektedir. Nitekim aynı toprağın mutasarrıfının her sene çift akçesi namı altında, maktu bir şekilde ve nakden ödemesi lazım gelen, belirli bir toprak haracı olan harac-ı muvazzaf'dır. Bu suretle mîrî topraklar üzerinde mahsulün toprak sahibi devletle, muayyen nispetlere göre paylaşılması tarzında alınan toprak kirasının, toprağın verim kabiliyetine göre, mahsulün yarısıyla onda biri arasında değişen yüksek nispetler arz etmesi ve genellikle Müslüman Hıristiyan ayrımı yapılmaksızın, bütün kiracılarını aynı şartlarla mükellef tutması mümkün olmaktadır³⁰².

Öşürün senelik mahsule nazaran nispeti, toprağın verim kabiliyetine göre büyük değişiklikler arz etmekte, bazen her kaza ve hatta her köy için ayrı ayrı tayin edilmiş bulunmaktadır³⁰³.

Öşür, çok nadir durumlarda onda bir olarak uygulanmıştır. Çoğunlukla 1/8, 1/6 ve 1/5 olmak üzere alınmıştır. Bazı hallerde ise ürünün yarısını almak şeklinde tatbik edilmiştir. Nisbetlerin değişik olmasının sebebi, arazinin verimliliği, sulama şartları, ziraat yapılan hububatın çeşidi ve mahalli örf ve adetlerin dikkate alınmış olmasıdır³⁰⁴.

Devlet adına tahsil edilen öşür gelirleri has, zeâmet ve timar sahiplerine tevcih edildiği gibi, vakıflara devredilebiliyor veya maktu' olarak belirlenmeleri durumunda iltizama da verilebiliyordu³⁰⁵.

Öşür, aynî ve nakdî olmak üzere iki türlü tahsil edilirdi. Arpa, buğday gibi uzun süre durabilen hububat çeşidinden umumiyetle aynî olarak alınması kanundu.

---

³⁰¹ Ö. Lütü Barkan, "Öşür", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.799.

³⁰² Ö. Lütü Barkan, "Öşür", s.799-800.

³⁰³ Ö. Lütü Barkan, "Öşür", s.800.

³⁰⁴ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, s.119.

³⁰⁵ Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat*, s.209.

Hububatın dışındaki bağ, bahçe ve bostan mahsullerinin öşür'ünü aynî olarak almak sipahilerin aleyhine olacağı için pek benimsenmemiştir. Çünkü meyve ve sebze türündeki bu mahsuller uzun süre bekleyemeyeceği gibi, hemen satılması da mümkün değildir. Bundan dolayı reâyâ bu mahsullerin öşür'ünü önceden belirlenmiş olan narh üzerinden sipahiye nakdî olarak ödemek mecburiyetinde idi³⁰⁶.

Tablo-12

Cebele Sancağındaki Öşür Oranlarının Nahiyelere Dağılımı

Nahiyeler	Köy Sayısı			
	1/5	1/6	1/7	1/8
Cebele	22	-	-	-
Merkab	1	3	-	18
Hevâbî	1	-	-	6
Kehf	-	-	-	10
Kadmûs	-	-	-	7
Manîka	-	-	-	4
'Ulleyka	-	1	1	5
Balâtnîs	9	-	-	-
Lâzkiye	-	23	-	-
Sahyûn	-	48	-	-
Berzîye	-	10	-	-
Toplam	11	85	2	50

Cebele sancağı nahiyelerinde, 1571-1572 yılları tahririne göre, tarım ürünlerinden tahsil edilen öşrün oranları, Cebele nahiyesinde 1/5, Merkab nahiyesinde 1/5, 1/6 ve 1/8, Hevâbî nahiyesinde 1/5 ve 1/8, Kehf nahiyesinde 1/8, Kadmûs nahiyesinde 1/8, Manîka nahiyesinde 1/8, 'Ulleyka nahiyesinde 1/6, 1/7 ve 1/8, Balâtnîs nahiyesinde 1/5, Lâzkiye nahiyesinde 1/6, Sahyûn nahiyesinde 1/6, Berzîye nahiyesinde 1/6 oranında idi. (Bkz. Tablo-12).

³⁰⁶ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, s.119-120.

“Kasm” metodunun uygulandığı 148 köyün 11’inde (yani % 7,43’ünde) 1/5, 85’inde (yani % 57.43’ünde) 1/6, 2’sinde (yani % 1.35’inde) 1/7, 50’sinde (yani % 33.78’inde) 1/8 oranında öşür alınmıştır.

Cebele sancağında öşür iki şekilde tahsil ediliyordu. Bunlardan biri “kasm”, ikincisi ise “dimos” usulü idi. *Kasm* metodunda önce mahsul ölçülür, sonra belirlenen oranda öşrü alınır. Bundan dolayı bu metod için “ölçüm” tabiri de kullanılmıştır. “*Dimos*” ise, Suriye bölgesinde Bizans Döneminden beri uygulanmakta olan bir usül olup, önceden belirlenmiş (maktû‘) öşür miktarını ifade etmekteydi ve aynî ya da nakdî olarak alınıyordu³⁰⁷.

Dimosun miktarı “kırât”a göre belirleniyordu. Bir köyün ekilen arazisi kaç kırât ise her kırât için maktû‘ bir miktar belirleniyor ve buna göre toplam dimosu o köyün hasılı olarak yazılıyordu. Mesela, Kehf nahiyesinin *Cemâsiye* adlı köyü 24 kırât olup, 1571-1572 yıllarında her kırâtı 125 akçeye dimos edilmişti ki, toplam dimosu 3000 akçe idi³⁰⁸.

Cebele sancağında hububat ve bakliyat öşrünün tahsili hususunda kullanılan ölçü birimi *mekkûk* idi. Fakat, aşağıdaki Tablo-13’te de görüleceği üzere Cebele, Merkab, Sahyûn ve Berziye nahiyelerinde kullanılan mekkûk ile Hevâbî, Kehf, Kadmûs, Manîka ve ‘Ulleyka nahiyelerinde kullanılan mekkûk miktar olarak aynı değerde değildi. Bunlardan ikincisi birinci tip mekkûkün yarısı kadar bir değere sahipti. Zira, Cebele nahiyesinde 1 mekkûk buğday 240 akçe iken Kehf’de 120 akçe idi.

Trablusşam kanunnâmesinden anlaşıldığına göre, Cebele, Merkab, Sahyûn ve Berziye yörelerinde kullanılan mekkûk 20 İstanbul kilesi yani 513,160 kg, Hevâbî, Kehf, Kadmûs, Manîka ve ‘Ulleyka yörelerinde kullanılan mekkûk de 10 İstanbul kilesi yani 256,580 kg ağırlığında idi³⁰⁹.

Netice itibariyle Osmanlı yönetimi, diğer bölgelerde olduğu gibi örf ve adetlere sadık kalarak, Cebele sancağında da daha önce kullanılmakta olan ölçü ve tartı birimlerini olduğu gibi benimsemiş ve bunun sonucunda bu bölgede kullanılmakta olan kırât adlı alan ölçüsü ile mekkûk adlı hacim ölçüsünün kullanımına müsaade etmiştir.

³⁰⁷ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı*, s.240-241.

³⁰⁸ BA, *Aynı defter*, s.72-73.

³⁰⁹ Ünal Taşkın, *Osmanlı Devletinde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005, s. 86-87.

Tablo-13

Mekkûke Göre Nahiyelerdeki Buğday ve Arpa Fiyatları

Nahiyeler	Buğday (Akçe)	Arpa (Akçe)
Cebele	240	140
Merkab	240	140
Hevâbî	120	70,140
Kehf	120	70
Kadmûs	120	70
Manîka	120	70
‘Ulleyka	120	70
Balâtnîs	120,240	70,140
Lâzkiye	120, 240	140
Sahyûn	240	140
Berzîye	240	140

Cebele sancağında, hububat ve bakliyattan başka, meyve ağaçlarından, bağlardan (*harâcü’l-kürûm*), bostan mahsûllerinden (*resm-i bostan*) ve yaz sebzelerinden (*mâl-ı sayfî*) de öşür alınıyordu. Bu vergilendirmeden elde edilen gelir, toplam sancak hasılatı içerisinde önemli bir yekûn tutuyordu.

Meyve ağaçlarından vergi alınması için ağaçların meyve verecek durumda olması gerekiyordu. Bağlardan, *harâcü’l-kürûm* adıyla yüz bağ çubuğundan 5 akçe, her ceviz ağacından (*harâcü’l-cevz*) 2 akçe, dut ağacının (*harâcü’t-tût*) ikisinden 1 akçe vergi alınmaktaydı. Ayrıca çeşitli meyve ağaçlarından da dört ağaçtan 1 akçe vergi alınmaktaydı³¹⁰.

Köy ve mezraalardan tahsil edilen öşür gelirleri genellikle dîmos veya maktû‘ cinsinden ve tek kalemde belirtildiği için, sancakta yetiştirilen toprak ürünlerinin miktarlarını ve bunlardan alınan öşrûn akçe olarak toplamını, her ürün çeşidi için ayrı ayrı tespit etmek mümkün değildir.

³¹⁰ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C.VII, İstanbul, 1994, s.792.

Cebele sancağında malikâne-divânî uygulamasının olduğu köy ve mezraalarda vakıf ve mülk sahiplerinden “öşür-i şer‘î” adıyla ikinci bir öşür daha alınmaktaydı³¹¹. Bu öşür, mahsûlü teşkil eden ürünlerin ayrı ayrı ölçümlerinden alındığı gibi, “humsân” yani 2/5 oranında da alınmaktaydı.

2. Şahsa Bağlı Vergiler

Osmanlı devletinde mîrî arazi rejiminin uygulandığı yerlerde kişilerin sosyal ve iktisadî durumlarına göre devlete bir takım vergiler ödüyorlardı. Bu vergiler şahsın ekip biçtiği toprağın büyüklüğüne göre değişebildiği gibi, evli veya bekâr olup olmamasına veya mensup olduğu dine göre artıp azalabiliyordu. Vergi oranlarının belirlenmesinde ilgili bölgenin iktisadî durumu, örf ve adetler, toprağın verimliliği, jeopolitik konumu ve iklim şartları da göz önünde bulundurularak her sancak ve hatta daha küçük idarî birimler için bile ayrı ayrı vergi kanunnâmeleri düzenlenmiştir³¹².

Cebele sancağında, şahsa bağlı olarak Nusayrîlerden *dirhemü‘r-ricâl*, gayr-i müslimlerden ise *cizye*’den ibaret olan şahsi vergiler alınıyordu. Ayrıca, konar-göçer olanlardan da *duhan resmi* alınmaktaydı.

2.1. Cizye

Cizye, İslâm devletlerindeki gayr-i müslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisidir³¹³. Osmanlı imparatorluğunda cizye, gayr-i müslim halk içinde belli bir takım şartları taşıyan kimselerden kişi başına alınan vergi idi. Şartlar, belli bir yaşta bulunmak (14-75), hasta, sakat ve işsiz olmamak, ehl-i zimmet olmaktı. Bu nitelikleri üzerinde taşıyan her zimmî cizye ödemekle yükümlü idi³¹⁴. Ayrıca kadın, çocuk, ihtiyar ve daimi hastalar bu vergiden hariç tutulmuş, yalnız tam sıhhatte olan erkekler yani eli silah tutan erkekler mecbur tutulmuşlardır³¹⁵. Bu vergiyi verenlerin vücut ve akılca da sağlam olmaları gerekmektedir³¹⁶.

---

³¹¹ Bu öşürün mahiyeti hakkında daha fazla bilgi için bkz. Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı*, s. 226-227.

³¹² Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat*, s.213.

³¹³ Mehmet Erkal, “Cizye”, *DİA*, İstanbul, 1993, s.42.

³¹⁴ Yavuz Ercan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar”, *Belleten*, C.55, S.213, Ankara, 1991, s.371.

³¹⁵ Boris Christoff Nedkoff, “Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş vergisi)”, *Belleten*, C.VIII, S.32, Ankara, 1944, s.610.

³¹⁶ Boris Christoff Nedkoff, *Aynı makale*, s.621.

Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıla kadar bu vergiyi ifade etmek üzere genellikle haraç kelimesi kullanılmış, daha sonra cizye veya cizye-i şer'î yaygınlaşmıştır. Ayrıca bazı belgelerde arazi haracından ayırt etmek için cizye yerine “baş haracı” tabirine de rastlanır. Bu vergiyi toplayanlara önceleri harâcî veya haraçcı, sonraları ise cizyedar denilmiştir³¹⁷.

Osmanlı imparatorluğunda toplanan cizyenin miktarı da fıkhıdaki cizye hükümlerine uydurulmaya çalışılmıştır. Ancak paranın biriminin ve değerinin değişmesi nedeniyle, benzerlik yalnız katsayı veya sınıflarda kalmıştır. Yani cizye veren zimmîler “A'lâ, Evsat, Edna” diye üç sınıfa ayrılmış ve genellikle “A'lâ”dan 48, “Evsat”dan 24, “Edna”dan 12 akçe cizye alınmıştır. A'lâ sınıfa *Zahîrû'l-gına muksîr*, evsat sınıfa *Mutavassıtü'l-hal*, edna sınıfa ise *Fâkir-i mu'temel* veya *Fâkir-i kâsib* denmiştir. Bunların tayini ise kazanca göre yapılmıştır. Kazancın miktarı da yere ve zamana değişmiştir³¹⁸.

Cizye miktarı devirlere göre değişiklikler gösterir. Mesela Kanuni zamanında 60 ile 75 akçe arasında iken, IV. Murad'ın saltanatının sonunda 333 akçeye yükselmiştir³¹⁹. 1571-1572 yıllarında Cebele sancağında kişi başına 115 akçe cizye alınmaktaydı³²⁰.

Nüfus bölümünde de bahsedildiği üzere, Cebele sancağında Hıristiyanlar, Cebele şehrinde, Merkab nahiyesinde, Lâzkiye nahiyesinde, Sahyûn nahiyesinde ve Berzîye nahiyesinde yaşamaktaydı. Cebele şehrinde Müreyc mahallesinde, Merkab nahiyesinde Merkiye ve Harbetü'n-Nasârâ köylerinde, Lâzkiye nahiyesinde Nasârâ mahallelerinde ve Kalûfu'n-Nasârâ köyünde, Sahyûn nahiyesinde Ceblanâ köyünde ve Berzîye nahiyesinde A'râmo köyünde cizye alınmaktaydı³²¹.

2.2. Dirhemü'r-ricâl

Cebele sancağının nahiyelerinde *dirhemü'r-ricâl* denilen bir vergi alınıyordu. Her haneden 24 akçe ve her mücerreden 12 akçe vergi alınıyordu. 969 tarihli Cebele sancağı kanunnâmesinde belirtildiği üzere bu vergi Nusayrî olarak bilinen taifeden alınmaktaydı³²².

³¹⁷ Halil İnalçık, “Cizye”, DİA, İstanbul, 1993, s.45.

³¹⁸ Yavuz Ercan, *Aynı makale*, s.373.

³¹⁹ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, s.133.

³²⁰ BA, *Aynı defter*, s.15, 56, 129, 131, 215, 251, 272, 280.

³²¹ Hıristiyan köyleri için bkz. Ek-2

³²² Ve ba'zı kurâda *Nusayrî* demekle meşhûr bir tâife olup savm u salât ve şerâit-i İslâmdan berî oldukları için dirhem'ür-ricâl mukayyed olup sene dâhil oldukda her hânedan yirmi dört akçe ve

Bu verginin yıllık miktarı, Cebele köylerinde 7.204 akçe, Merkab nahiyesinde 6.508 akçe, Hevâbî nahiyesinde 964 akçe, Kehf nahiyesinde 4.080 akçe, Kadmûs nahiyesinde 1.272 akçe, Manîka nahiyesinde 948 akçe, ‘Ulleyka nahiyesinde 1.704 akçe, Balâtnîs nahiyesinde 9.250 akçe, Lâzkiye nahiyesinde 5.756 akçe, Sahyûn nahiyesinde de 4.752 akçe idi.

Cebele sancağında bulunan birçok köyde dirhemü‘r-ricâl vergisi, mâl-ı dîmos, harâc-ı kürûm, resm-i ma‘ze, , resm-i ma‘sara ve resm-i dolâb ile birlikte verildiği için, Cebele sancağı köylerinden toplanan dirhemü‘r-ricâl vergisinin toplam miktarını sağlıklı bir şekilde tespit etmek mümkün olmamaktadır.

2.3. Duhan Resmi

Cebele sancağında ziraat etmeyenlerden hane başına duhan resmi adlı bir vergi alınmaktaydı. Bu vergi besledikleri çok sayıda küçük ve büyük baş hayvanlarına yiyecek bulmak amacıyla mevsimden mevsime yer değiştirmek zorunda kalan konar-göçerler, bir sancağa dışarıdan gelip orada kışlamak maksadıyla kalırlarsa onların her hanesinden “duhan resmi” adı altında, yılda bir defa olmak üzere 12’şer akçe alınır³²³.

Cebele şehrine kışlamaya gelen Zulkâdiriye adlı Türkmen tâifesinden her sürüden bir koyun ve her haneden 12’şer akçe resm-i duhan alınmaktaydı³²⁴.

3. Hayvanlardan Alınan Vergiler

Osmanlı Devletinde reâyânın beslediği hayvanlardan da belirli miktarlarda vergi alınmaktaydı. Bu vergi miktarları, tablo-14’te belirtildiği üzere, her iki koyun ve keçi için (resm-i ağnâm veya resm-i ma‘ze) oğlağıyla ve kuzusuyla birlikte bir akçe, sağılır mandadan (resm-i camûs) üçer para yani altışar akçe alınır. Balarısı kovanlarının her birinden de birer akçe vergi (resm-i nahl) alınır.

Öte yandan, sürülerini başka dirlik sahiplerinin bölgelerinde otlatan veya yaylatan sürü sahipleri, göçebeler veya yörüklerden yılda bir defa olmak üzere yaylak ve kışlak

---

mücerredden on ikişer akçe alınugelmeğın mahallinde yazılmışdır; ana göre alın. (979 (1571-1572) Tarihli Cebele Kanunnâmesi, Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII, s.792.) Bkz. Ek-1

³²³ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı*, s.249.

³²⁴ Resm-i kışlâk tâife-i Zulkâdiriye vilâyet-i mezbûreye kışlamaya gelen Türkmen tâifesinden her sürüden bir koyun ve her hânedan 12 şer akçe resm-i duhân alınır. BA, *Aynı defter*, s.16.

resmi adlı bir vergi alınır. Bu vergi sürü başına -ki bir sürü 300 koyun demektir- bir koyundur³²⁵. Lâzkiye nahiyesinde kışlak resmi toplamı 2.550 akçe idi³²⁶.

Tablo-14

Hayvanlardan Alınan Vergiler

Verginin Çeşidi	Verginin Miktarı
Koyun ve Keçi resmi (resm-i ma'ze)	Her ikisi için 1 akçe (oğlağıyla ve kuzusuyla)
Manda resmi (resm-i camûs)	Her ikisi için üç para yani 6 akçe
Kovan resmi (resm-i nahl)	Her kovana 1 akçe
Kışlak, otlak resmi	Her sürüden birer koyun

4. Niyâbet Rûsûmu

Niyâbet, şehir ve köylerdeki cürm-i cinâyet, resm-i arûs ve bâd-i hevâ resimlerine verilen isimdir. Niyâbet resmine kısaca “bâd-i hevâ” da denilmektedir³²⁷.

Cebele sancağı kanunnâmesinde resm-i arûsun ne şekilde alınacağı açıkça ifade edilmiştir. Buna göre, cerime hususunda Kanun-ı Osmanî'ye müracaat edilerek, işledikleri mahalde haklarından gelinip fazlasının alınmaması üzerinde durulmuştur³²⁸. Resm-i arûs, kızıdan 60 akçe, bîve yani dul kadından 30 akçe alınırdı³²⁹.

1571-1572 yıllarında Cebele sancağı tahrir defterinde genellikle “resm-i arûs ve bâd-i hevâ” başlığı altında verilen cürm-i cinâyet, resm-i arûs ve bâd-i hevâ resimlerinin toplamı Cebele nahiyesinde 20.523 akçe, Merkab nahiyesinde 5.476 akçe, Hevâbî nahiyesinde 2.180 akçe, Kehf nahiyesinde 4.004 akçe, Kadmûs nahiyesinde 5.970 akçe, Manîka nahiyesinde 1.260 akçe, ‘Ulleyka nahiyesinde 2.465 akçe, Balâtnîs nahiyesinde 7.175 akçe, Lâzkiye nahiyesinde 7.568 akçe, Sahyûn nahiyesinde 8.914 akçe, Berzîye nahiyesinde 2.866 akçedir. Cebele sancağında toplam takriben 68.401 akçe resm-i arûs ve bâd-i hevâ vergisi alınmaktaydı. Ancak bazı yerlerde resm-i arûs ve bâd-i hevâ

³²⁵ Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat*, s.221.

³²⁶ BA, *Aynı defter*, s.145-146.

³²⁷ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı*, s.251.

³²⁸ “Ve sâir cerâim husûslarında Kanûn-ı Osmanîye mürâca‘at olunub ziyâde alınmaya. Ve salbe ve siyâsete müstahak olanlardan bedel-i siyâset deyü akçeleri alınmayub istihkaklarına göre günâh eyledükleri mahalde siyâset olunub haklarından geline.” (979 (1571-1572) Tarihli Cebele Kanunnâmesi, Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII, s.792.)

³²⁹ Bkz. 979 (1571-1572) Tarihli Cebele Kanunnâmesi, Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII, s.792.

vergisi diğer vergilerle birlikte toplam olarak verildiği için sayıyı tam olarak hesaplamak mümkün olmamıştır³³⁰.

Haleb sancağında resm-i arûs ve bâd-i hevâ, şehirde sancakbeyine, köylerde ise yarısı sancakbeyine yarısı da sipahilere tahsis edilmiştir. Serbest olan yani has, zeâmet veya serbest timar olan köylerde niyâbet rûsûmu buraların gelirini tasarruf eden dirlik sahiplerine aitti. Timarlarla müşterek olmayan yani tamamen evkaf ve emlak olan köylerde ise bu resimler padişah haslarına dahil edilmiştir³³¹. Cebele’de ise farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Kanunnâmesinden anlaşıldığına göre serbest olan yerlerin rûsûm ve bâd-i hevâsına sübaşlar müdahale edemediği gibi, sipahi timarlarında vaki olan bâd-i hevada ise sipahiye hak verilmeyip tamamı sancakbeyine verilmiştir³³².

5. Değirmen Resmi

Osmanlı Devletinde hububatın un haline gelmesini sağlayan su veya yel ile dönen değirmenlerden alınan vergiye *resm-i asiyâb* veya *resm-i tahûn* deniliyordu. Değirmenler çalıştıkları süre zarfına göre vergilendiriliyorlardı. Bunlardan tam yıl çalışan bir değirmenin her taşı (hacer veya bâb) için 60 akçe, yarım yıl (nîm-sâle) çalışan değirmenin her taşı için ise 30 akçe vergi alınıyordu³³³.

Cebele sancağında 1571-1572 yıllarında faaliyette olan değirmenlerin nahiyelere göre dağılımı aşağıdaki Tablo-15’te gösterilmiştir. Bu tabloda da görüleceği üzere, Cebele sancağında 1571-1572 yıllarında 19 değirmen mevcuttu. Ancak bu değirmenlerin taş sayısı belirtilmediği için birçoğunun tam yıl ya da yarım yıl çalışıp çalışmadığı tespit edilememiştir.

Kehf nahiyesi kasabasında bulunan değirmen iki taşa sahipti ve bunlar yarım yıl çalışmaktaydı³³⁴. Kadmûs nahiyesi kasabasında bulunan değirmen beş taşa sahip olup bunlar tam yıl çalışmaktaydı³³⁵. ‘Ulleyka nahiyesi kasabasındaki değirmenin bir taşı vardı ve yarım yıl çalışmaktaydı³³⁶. Sahyûn nahiyesi kasabasındaki değirmen iki taşa

³³⁰ BA, *Aynı defter*, s.31, 49, 76, 88, 163, 187.

³³¹ Enver Çakar, *Aynı eser*, s.251.

³³² Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII, s.792

³³³ Bkz. 979 (1571-1572) Tarihli Cebele Kanunnâmesi, Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII, göst. yer.

³³⁴ BA, *Aynı defter*, s.68.

³³⁵ BA, *Aynı defter*, s.84.

³³⁶ BA, *Aynı defter*, s.101.

sahipti ve bunlar tam yıl çalışmaktaydı³³⁷. Sahyûn nahiyesi Hâcî Kendi köyünde bulunan değirmen bir taşla sahipti ve yarım gün çalışmaktaydı³³⁸. Berzîye nahiyesi Kalimîs nâm-ı diğer Karmen köyünde bulunan değirmen iki taşla sahip olup yarım yıl çalışmaktaydı³³⁹.

Cebele sancağında bulunan değirmenlerden 1571-1572 yıllarında toplam olarak 1.350 akçe vergi alınmaktaydı.

Tablo-15

Değirmenlerin Nahiyelere Dağılımı

Nahiyeler	Değirmen Sayısı
Cebele	1
Merkab	2
Hevâbî	1
Kehf	2
Kadmûs	2
Manîka	-
‘Ulleyka	3
Balâtnîs	1
Lâzkiye	1
Sahyûn	4
Berzîye	2
Toplam	19

6. Ma‘sara Resmi

³³⁷ BA, *Aynı defter*, s.157.

³³⁸ BA, *Aynı defter*, s.268-269.

³³⁹ BA, *Aynı defter*, s.184-185.

Ma'sara, üzüm, susam, zeytin vb. ürünlerin sıkıldığı atelyelere verilen isimdir³⁴⁰. Zeytin sıkılan ma'saraların her birinden yıllık 30 akçe alınırken, üzüm sıkılan ma'saraların her birinden yıllık 12 akçe vergi alınıyordu³⁴¹. 1571-1572 yıllarında Cebele sancağında toplam 113 adet (bâb) ma'sara vardı.

Tablo-16

Ma'saraların Nahiyelere Dağılımı

Nahiyeler	Sayısı	%
Cebele	21	18,58
Merkab	17	15,04
Hevâbî	6	5,30
Kehf	15	13,27
Kadmûs	12	10,61
Manîka	1	0,88
'Ulleyka	3	2,65
Balâtnîs	9	7,96
Lâzkiye	6	5,30
Sahyûn	12	10,61
Berzîye	11	9,73
Toplam	113	100

Tablo-16'da da görüleceği üzere 1571-1572 yıllarında Cebele sancağında toplam 113 ma'sara vardı. Bunların 21'i Cebele nahiyesinde, 17'si Merkab nahiyesinde, 6'sı Hevâbî nahiyesinde, 15'i Kehf nahiyesinde, 12'si Kadmûs nahiyesinde, 1'i Manîka nahiyesinde, 3'ü 'Ulleyka nahiyesinde, 9'u Balâtnîs nahiyesinde, 6'sı Lâzkiye nahiyesinde, 12'si Sahyûn nahiyesinde, 11'i Berzîye nahiyesinde yer almaktaydı.

Cebele sancağında bulunan bu ma'saraların geliri şöyle idi: Cebele nahiyesinde 396 akçe, Merkab nahiyesinde 306 akçe, Hevâbî nahiyesinde 90 akçe, Kehf nahiyesinde

³⁴⁰ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı*, s.254.

³⁴¹ "ma'sara-i zeyte otuzar akçe ve ma'sara-i mebe on iki akçe resm alına" 979 (1571-1572) Tarihli Cebele Kanunnâmesi, Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII, s.792.

216 akçe, Kadmûs nahiyesinde 144 akçe, Manîka nahiyesinde 12 akçe, ‘Ulleyka nahiyesinde 36 akçe, Balâtnîs nahiyesinde 198 akçe, Lâzkiye nahiyesinde 123 akçe, Sahyûn nahiyesinde 144 akçe, Berzîye nahiyesinde 132 akçedir.

7. İpek Dolabı Resmi

Cebele sancağı nahiyelerinde bulunan ipek dolaplarının her birinden (bâb) 30 akçe vergi (resm-i dolab-ı harîr) alınmaktaydı³⁴².

1571-1572 yıllarında Cebele sancağında, Cebele nahiyesinde 13, Merkab nahiyesinde 14, Hevâbî nahiyesinde 2, Kehf nahiyesinde 22, Kadmûs nahiyesinde 10, ‘Ulleyka nahiyesinde 2, Balâtnîs nahiyesinde 14, Lâzkiye nahiyesinde 12, Sahyûn nahiyesinde 1 adet (bâb) olmak üzere, toplam 90 adet ipek tezgahı vardı.

Tablo-17

İpek Dolabının Nahiyelere Dağılımı

Nahiyeler	Sayısı	Geliri (Akçe)
Cebele	13	390
Merkab	14	420
Hevâbî	2	60
Kehf	22	660
Kadmûs	10	450
Manîka	-	-
‘Ulleyka	2	60
Balâtnîs	14	420
Lâzkiye	12	360
Sahyûn	1	30
Berzîye	-	-
Toplam	90	2.850

³⁴² 979 (1571-1572) Tarihli Cebele Kanunnâmesi, Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII, s.792.

Tablo-17’den de anlaşılacağı üzere Cebele sancağında sadece Manıka ve Berzîye nahiyelerinde ipek dolabı tezgahı yoktu, diğer bütün nahiyelerde vardı. Cebele sancağındaki ipek tezgahının toplamı 90 olup, 2.850 akçe vergi alınmaktaydı.

8. Mahsuller

Cebele sancağında “mahsûl” adıyla alınan vergiler –ki muhtemelen bunlar mukataa yoluyla toplanan vergilerdi- sadece Cebele ve Lâzkiye kasabalarında yer almaktaydı. Bunların çeşit ve miktarları aşağıda ayrı başlıklar altında incelenecektir.

8.1. Cebele Kasabası

Cebele kasabasında ihtisab gelirlerinden 20.000 akçe elde edilmekteydi. Cebele sancağının Akdeniz’e kıyısı bulunmasından dolayı iskele gelirleri de önemli idi. Cebele iskelesi ile Bânyâs iskelelerinden yıllık 20.000 akçe gelir elde edilmekteydi. Kasabhâne gelirlerinden senede 2.000 akçe elde edilmekteydi. Boyahâne mahsulünden elde edilen gelir senede 1.200 akçe idi. Beytü’l- mâl ve mâl-ı mefkûd gelirlerinden 10.000 akçe elde edilmekteydi.

Resm-i kışlâk’dan senede 5.000 akçe gelir elde edilmekteydi. Ayrıca mukataa gelirinden 20.000 akçe elde edilmekteydi. Resm-i arûs ve bâd-i hevâ’dan elde edilen gelir 7.000 akçe idi. Ümera hisseleri ve, zeâmet ve timar hisseleri için resm-i arûs ve bâd-i hevâ’dan elde edilen gelir 32.000 akçe idi.

8.2. Lâzkiye Kasabası

Lâzkiye kasabasında ihtisâb ve kapân gelirleri 28.000 akçe idi. Kasabhâne gelirleri 3.000 akçe idi. Boyahâne gelirleri 1.400 akçe idi. Resm-i arûs ve bâd-i hevâ gelirleri 4.000 akçe idi. Bâc-ı hamır gelirleri 1.000 akçe idi.

E. TAHRİR DEFTERİNE GÖRE NARH FİYATLARI

1571–1572 tarihli Cebele sancağı tahriri defterindeki bilgilerden yola çıkarak, bu tarihte Cebele’deki bazı malların fiyatlarını tespit etmek mümkündür. 1 mekkûk buğdayın fiyatı Cebele, Merkab, Sahyûn ve Berzîye nahiyelerinde 240 akçe, Hevâbî, Kehf, Kadmûs, Manıka ve ‘Ulleyka nahiyelerinde 120 akçe, Balâtnîs nahiyesinde 120 ve 240 akçe, Lâzkiye nahiyesinde de 120 ve 240 akçe idi.

Mekkûk ile ölçülen arpa fiyatları ise, Merkab nahiyesinde 140 akçe, Hevâbî nahiyesinde 70 ve 140 akçe, Kehf, Kadmûs, Manîka ve ‘Ulleyka nahiyelerinde 70 akçe, Balâtnîs nahiyesinde 70 ve 140 akçe, Cebele, Lâzkiye, Sahyûn ve Berzîye nahiyelerinde de 140 akçe idi.

Tablo-18

Cebele Sancağında Bazı Gıda Mahsullerinin Fiyatları

Ürünün Adı	Ölçü Birimi	Akçe
Buğday	mekkûk	120, 240
Arpa	mekkûk	70, 140

F. SANCAK GELİRİ VE BÖLÜŞÜMÜ

1. Sancak Geliri

Cebele sancağı vergi gelirlerinin toplamı ve bu gelirlerin nasıl bölüştüğü aşağıdaki Tablo-19’da gösterilmiştir. Bu tablodan anlaşılacağı üzere, 1571-1572 yıllarında Cebele sancağının vergi gelirleri toplamı 2.673.244 akçe olmaktadır. İncelediğimiz Mufassal Tahrir Defteri’nin baş kısımlarında defterde yer alan mîrî gelirlerinin yani padişah ve ümerâ hasları ile zeâmet ve timarların toplam gelir miktarları “icmâl” olarak verilmiştir³⁴³. Fakat bu paylaşımda vakıf ve mülklerden bahsedilmemiştir. Bundan dolayı, defterde yer alan vakıf ve mülk gelirleri tarafımızdan her vakıf ve mülk için ayrı ayrı tespit edilip toplandıktan sonra elde edilmiştir. Dolayısıyla, hesap hatalarının olabileceği ihtimal dâhilindedir.

2. Sancak Gelirinin Bölüşümü

Cebele sancak gelirleri, padişah hasları, ümerâ hasları, zeâmet ve timârlar ile vakıf ve mülkler arasında paylaşılmıştır.

Tablo-19’dan anlaşılacağı üzere, sancak gelirlerinden en fazla pay % 64.05’lik oranla padişah haslarına ayrılmıştır. % 8.08’lik oran ümerâ hasları aittir. Bu gelirin, % 4.15’i zeâmet idi. Tezkireli timarlar % 6.13, tezkiresiz timarlar % 8.14, vakf ve mülkler ise % 9.45’lik orana sahipti.

³⁴³ Bkz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII, s. 794

Tablo-19

Sancak Gelirinin Bölüşümü (1571-1572)

Gelir Çeşidi	Geliri	%
Padişah Hasları	1.712.119	64,05
Ümerâ hasları	216.100	8,08
Zeâmet	110.900	4,15
Timarlar (tezkireli)	163.750	6,13
Timarlar (tezkiresiz)	217.721	8,14
Vakıf ve Mülkler	252.654	9,45
Toplam	2.673.244	100

2.1. Haslar

2.1.1. Padişah Hasları

İncelemiş olduğumuz tahrir defterinde “hâsshâ-i pâdişâh-ı ‘âlem-penâh”, “hâss-ı şâhî” olarak geçen padişah hasları, doğrudan doğruya devlet hazinesine alınan gelir kaynaklarıdır.

Tablo-20

Padişah Haslarının Nahiyelere Dağılımı

Nahiyeler	Geliri	%
Mukataa ve Cizye Gelirleri	184.395	10,77
Nahiyelerden sağlanan gelirler	1.527.720	89,23
Toplam	1.712.115	100

Padişah hasları, şehirdeki mahsûller yani mukataa ve cizye gelirleri ile kasaba, köy ve mezraalardan elde edilen hasıl, öşr-i şer‘î, hayvan vergileri, şahsi vergiler, dalyan, değirmen ve ma‘sara resimlerinden oluşmaktaydı.

Tablo-20’de de görüleceği üzere toplam 1.712.115 akçe olan padişah haslarının % 10,77’sini teşkil eden 184.395 akçesi mukataa ve cizye gelirlerinden, % 89,23’ünü teşkil eden 1.527.720 akçesi de nahiyelerde yer alan çeşitli gelir kaynaklarından temin edilmişti.

2.1.2. Sancakbeyi Hasları

Sancakları idare eden sancakbeyleri (mîrlivâ) de has tasarruf etmekte idi. Sancak gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan sancakbeyi gelirleri, kıdem ve istihkaka göre belirlenmiştir.

Cebele sancağı gelirlerinden Cebele sancakbeyi istifade ettiği gibi, sancağın bir kısım gelirleri de Saydâ ve Beyrût sancakbeyine tahsis edilmişti. İncelediğimiz defterin icmal kısmında bu sancakbeylerinin toplam geliri 216.100 akçe olarak gösterilmiştir. Fakat, bizim yaptığımız hesaba göre ise bu miktar 207.318 akçe olmaktadır (bkz. Tablo-21).

Sancakbeyi haslarının toplamı, bizim yaptığımız hesaba göre, 207.318 akçe idi. Bu gelirin, 42.000 akçesi (gelirin % 20.24’ü) Cebele kabasından, 81.913 akçesi Cebele nahiyesinden (gelirin % 39.36’sı) 4.600 akçesi (gelirin % 2.21’i) Kadmûs nahiyesinden, 21.305 akçesi (gelirin % 10.2’si) Balâtnîs nahiyesinden, 51.200 akçesi (gelirin % 24.67’si) Lâzkiye nahiyesinden sağlanmıştır.

Tablo-21

Cebele Sancakbeyi Hasları (1571–1572)

Gelir Kaynakları	Geliri	%
Mahûl-ı bâd-i hevâ ve resm-i arûs der nefis-i mim fi sene	7.000	3.37
Mahsûl-ı beytü’l-mâl ve mâl-ı mefkûd ve yavâ ve kâçkûn on bine varınca	3.000	1.44
Mahsûl-ı bâd-i hevâ ve resm-i arûs livâ-i mezbûr gayr-i ez hâvâs-ı hümâyûn ve zeâmethâ-i züemâ ve timârâ-i serbest	32.000	15.43
Mahsûl-ı bâc-ı hamır der nefis-i Lâzkiye Yahûdâ ve Nasârâ kendü nefisleri için getürdükleri hamırdan bâc alınır.	1.000	0.48
Mahsûl-ı bihevâ ve res-i arûs der nefis-i Lâzkiye	4.000	1.92
<i>Yekûn</i>	<i>47.000</i>	
<i>Cebele Nahiyesi</i>		
Kârye-i Zâmâ	5.000	2.41
Kârye-i Mirdâsimü’l-Fevkâ ve’l-Tahtâ	6.500	3.13

Kârye-i Düveyr-i Etnâ	8.600	4.14
Kârye-i Besmânâ	4.000	1.92
Kârye-i Metvar ve Harârdîn	5.000	2.41
Kârye-i Hasin	6.000	2.89
Kârye-i Hallid Gârâ	2.500	1.20
Kârye-i Hanbekko	1.500	0.72
Kârye-i ‘Arkûb	4.000	1.92
Kârye-i Nânentâ	2.900	1.39
Kârye-i Bissîn	2.400	1.15
Kârye-i Merre Halbâ	2.500	1.20
Kârye-i Bela‘lîn	350	0.16
Kârye-i Delbiyât	250	0.12
Kârye-i Cemîn	300	0.14
Kârye-i Bekkerrâmâ	2.300	1.10
Kârye-i ‘Âmûdâ	600	0.28
Kârye-i İstefâlîn	1.200	0.57
Kârye-i Reyhâne	200	0.09
Kârye-i Feli‘ât	800	0.38
Kârye-i Tâni	1.200	0.57
Kârye-i Deyr-i Mînâ	12.000	5.78
Kârye-i Nakâşitetü’l-Şimâliye ³⁴⁴	4.313	2.08
Kârye-i ‘Avvâkiye ³⁴⁵	3.000	1.44
Mezraalar ³⁴⁶	4.500	2.17
<i>Yekûn</i>	<i>81.913</i>	
<i>Merkab Nahiyesi</i>		
Kârye-i Bilûzâ ³⁴⁷	3.000	1.44
Mezraalar ³⁴⁸	3.300	1.59
<i>Yekûn</i>	<i>6.300</i>	
<i>Kadmûs Nahiyesi</i>		
Kârye-i Muşeyrefetü’l-Şarkiye ³⁴⁹	2.800	1.35
Mezraalar ³⁵⁰	1.800	0.86

³⁴⁴ Saydâ ve Beyrût Mîrlivâsı’na aittir (bkz. BA, TD, nr. 512, s.201).

³⁴⁵ Saydâ ve Beyrût Mîrlivâsı’na aittir (bkz. BA, Aynı Defter, s.202).

³⁴⁶ Mezraa gelirlerinin 3.600’ü Saydâ ve Beyrût Mîrlivâsı’na aittir (bkz. BA, Aynı Defter, s.201-202).

³⁴⁷ Beyrût Mîrlivâsı Mehmed Bey’e aittir (bkz. BA, Aynı Defter, s.213).

³⁴⁸ Beyrût Mîrlivâsı Mehmed Bey’e aittir (bkz. BA, Aynı Defter, s.213).

³⁴⁹ Saydâ ve Beyrût Mîrlivâsı’na aittir (bkz. BA, TD, nr. 512, s.230).

<i>Yekûn</i>	4.600	
<i>Balâtnîs Nahiyesi</i>		
Kârye-i Benhûn	1.000	0.48
Kârye-i Estamnâ	1.500	0.72
Kârye-i Ebsîn	1.000	0.48
Kârye-i Harbetü'ş-Şeyh	300	0.14
Kârye-i Ferzlâ	445	0.21
Kârye-i Mellûh	1.215	0.58
Kârye-i Nekû'	400	0.19
Kârye-i Katma	400	0.19
Kârye-i Zenyû	500	0.24
Kârye-i Berbeleş	100	0.04
Kârye-i Besûn	150	0.07
Kârye-i Kalemûn	2.320	1.11
Kârye-i Kefrnûn	3.315	1.59
Kârye-i Ba'idos	1.940	0.93
Kârye-i Katlebiye	1.520	0.73
Kârye-i Mermebû	1.500	0.72
Mezraalar ³⁵¹	3.700	1.78
<i>Yekûn</i>	21.305	
<i>Lâzkiye Nahiyesi</i>		
Kârye-i Katriye	6.000	2.89
Kârye-i Bassûrû	25.000	12.05
Mezraalar	15.200	7.33
<i>Yekûn</i>	46.200	
Genel Toplam	207.318	100

2.2. Zeâmetler

Osmanlı timar sisteminde, geliri 20 bin akçe ile 100 bin akçe arasında olan dirliklere zeâmet denilmekte ve bunlar zâim adı verilen kişiler tarafından tasarruf edilmekteydi.

Tablo-22

Cebele Sancağında Bulunan Zeâmetler

³⁵⁰ Saydâ ve Beyrût Mîrlivâsı'na aittir (bkz. BA, *Aynı Defter*, s.230).

³⁵¹ Mezraa gelirleri Beyrût Mîrlivâsı Mehmed Bey'e aittir (bkz. BA, *Aynı Defter*, s.241).

Zâimin Adı

Be-nâm Hemdem, Mîralây-ı Livâ-i Cebele

Mehmed bin Ferhâd, Merdüm-i Hâzret-i Vezir Mustafa Paşa

Kâtib Ali

Be-nâm Hasan Güzelce

Be-nâm Hâcî Kâsım

Toplam

Cebele sancağında toplam olarak 5 adet zeâmet bulunmaktaydı. Bunlar Cebele Alaybeyi Hemdem ile Vezir Mustafa Paşa'nın adamlarından olan Mehmed bin Ferhad, Kâtiblik yapan Ali, Güzelce lakaplı Hasan ve Hacı Kasım adlı zaimlere tahsis edilmişti.

Sancak dahilinde yer alan zeâmetlerin toplam geliri 110.900 akçe olup, bunların gelirinin tamamı kırsal kesimlerden sağlanmıştı. Zeâmet gelirleri sancak gelirleri toplamının % 4,15'ini meydana getirmekteydi.

2.3. Timârlar

Osmanlı imparatorluğunun zirâî, hukukî ve içtimâî nizâmı büyük ölçüde, timar sistemi üzerine kurulmuştur. Timar, Osmanlı devletinde geçimlerine ve hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara muayyen hizmet mukabilinde muayyen bölgelerden tahsis edilmiş olan askeri dirliklere verilen isimdir³⁵².

Senelik geliri 20 bin akçeye kadar olan timârın, gelir miktarı ve tasarruf sahibinin icra ettiği hizmetin cinsine göre çeşitli şekilleri vardı. Köyler veya köylerdeki hisselerden oluşan bir timar ünitesi, timarlı sipahi denilen şahıslara tahsis edilmiştir. Sahib-i arz veya sahibi raiyet olarak da adlandırılan timarlı sipahiler, aslında ne kendilerine tahsis edilen toprağın mülkiyetine sahipti ne de timarı dahilindeki köylerin efendisi konumundaydı. Devletin toprakla ilgili politikasının esasını teşkil eden mîrî toprak sistemi ve reaya ile ilgili kanunları uygulamakla yetkili olması nedeniyle sipahilere bu adlar altında atıflarda bulunuluyordu³⁵³.

---

³⁵² Ömer Lütfî Barkan, "Timar", *İA*, XII/I, İstanbul, 1986, s.286; İlhan Şahin, "Timar Sistemi Hakkında Bir Risâle", *İÜFTD*, S.32, İstanbul, 1979, s.905.

³⁵³ Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulanması", *Türkler*, C.9, Ankara, 2002, s.902-903.

Gelir miktarına göre timârlar *tezkireli* ve *tezkiresiz* olmak üzere iki gruba ayrılır. Tezkireli timar, mahlûl olduğu zaman yeniden tevcihi ancak padişah berâtıyla mümkün olan, yani beylerbeyilerin vermeye muktedir olmadıkları timârlardır. Tezkiresiz timârlar ise, mahlûl olduğu zaman beylerbeyi berâtıyla tevcih edilebilen timârlardır ve bu tür timârlara beylerbeyi kendi tuğrasıyla müstakil berât verebilirdi³⁵⁴.

Bir timar arazisi “kılıç” denen ve hiçbir zaman bölünmeyen, timarın başlangıcını teşkil eden çekirdek kısmından ve “terakki” denen terfiler yoluyla sonradan eklenen kısımdan oluşuyordu³⁵⁵.

Timârlar idarî ve malî bakımdan da *serbest timârlar* ve *serbest olmayan timârlar* olmak üzere iki kısma ayrılırdı. Padişah hasları ile sultan ve vezir vakıflarından başka, vezir, beylerbeyi, nişancı, defterdâr, divân kâtipleri, çavuşlar, çeribaşları, subaşlar ve dizdârlar gibi yüksek rütbeli idare âmirleri ile diğer memur ve askerin has, zeâmet ve timârları idarî ve malî bakımdan “serbest timârlar” sayılmışlardır³⁵⁶.

Serbest timar sahipleri, şer’î vergilerin yanı sıra asayişle ilgili olan, *bâd-i hevâ* ve *niyâbet* isimleri ile kaydedilmiş vergileri de tasarruf ediyorlardı. Fakat, serbest olmayan timârlarda, dirlik sahipleri bu resimleri, bağlı buldukları serbest timârları tasarruf edenlerle paylaşmak zorundaydılar. Diğer taraftan serbest timar tasarruf eden dirlik sahipleri, kendileri bizzat sefere gitmekle yükümlü olmayıp, yerlerine *cebelü* gönderirlerdi. Bunu yaptıkları takdirde sadece dirliklerinin bir yıllık geliri müsadere edilmekle iktifa olunurdu. Fakat serbest olmayan timar sahipleri mutlaka sefere gitmek zorundaydılar. Aksi takdirde timârları ellerinden alınır ve daha ağır bir cezaya çarptırılabilirlerdi³⁵⁷.

Timârların gelirleri, köy ve mezralardaki zirâî faaliyetlerden alınan oşur, hayvanlardan alınan resimler ile bazı şahsi vergilerden oluşmaktaydı.

Cebele sancağında 1571-1572 yıllarında toplam olarak 79 timar bulunmaktaydı. Bu timarların 21 adedi yani toplam timar sayısının yaklaşık olarak % 27’si tezkireli, 58 adedi yani timarların % 73’ü de tezkiresiz timar olup, yukarıda da bahsettiğimiz üzere tezkireli timarlar Divan tarafından, tezkiresiz olanlar ise beylerbeyi tarafından verilirdi.

---

³⁵⁴ İlhan Şahin, “Timar Sistemi Hakkında Bir Risâle”, s.932.

³⁵⁵ Fatma Acun, *Aynı makale*, s.903.

³⁵⁶ Ömer Lütfi Barkan, “Timar”, s.310.

³⁵⁷ Ömer Lütfi Barkan, “Timar”, s.310.

Tablo-23

Timarların Nahiyelere Dağılımı (1571-1572)

Nahiyeler	Adet	%
Cebele	15	18,98
Merkab	14	17,72
Hevâbî	3	3,79
Kehf	5	6,32
Kadmûs	2	2,53
Manîka	1	1,26
‘Ulleyka	2	2,53
Balâtnîs	4	5,06
Lâzkiye	9	11,39
Sahyûn	20	25,31
Berzîye	4	5,06
Toplam	79	100

Tablo-23'ten de anlaşılacağı üzere, 1571-1572 yıllarında Cebele sancağında en fazla timârın bulunduğu nahiyeye Sahyûn nahiyesi olup, burada 20 timar kaydı yer almaktadır. Bu nahiyedeki timar sayısının oranı % 25,31'dir. İkinci sırada Cebele nahiyesi yer almaktadır ve 15 timar olup, % 18,98'lik bir orana sahiptir. Merkab nahiyesinde 14 timar (% 17,72), Lâzkiye nahiyesinde 9 timar (% 11,39), Kehf nahiyesinde 5 timar (% 6,32), Balâtnîs nahiyesinde 4 timar (% 5,06), Berzîye nahiyesinde 4 timar (% 5,06), Hevâbî nahiyesinde 3 timar (% 3,79), Kadmûs nahiyesinde 2 timar (% 2,53), ‘Ulleyka nahiyesinde 2 timar (%2,53) var idi. En az timâra sahip olan nahiyeye Manîka nahiyesi olup, 1 timar (% 1,26) kaydı bulunmaktaydı.

Osmanlı timar rejiminde, sahib-i arz ismiyle de anılan timar sahibi, timarı dahilindeki toprakların mülkiyetine sahip olmadığı gibi, bu toprakları işleyen köylüden toprak sahibine veya devlete vermekle mükellef bulunduğu vergilerin mülkiyeti üzerinde de bir hak iddia edemezdi. Ancak muayyen hizmetleri yaptığı müddetçe

devlete ait çeşitli vergileri kendi adına toplamak hakkından istifade edebilirdi ki, bu onun maaşı idi. Timar mülkiyetine giren ve bu sıfatla satılması, vakfedilmesi veya miras olarak intikâli mümkün olan bir mülk gelir mahiyetini arz etmezdi. Gerçi timar sahibinin ölümü halinde devlet, sipahinin hizmete yarar erkek evlatlarından birine veya bir kaçına timar vermeyi prensip olarak kabul etmiş bulunuyordu. Fakat bu şekilde verilen timar, ölen babanın timarının zaruri olarak kendisi olmadığı gibi, kıymet itibarıyla de aynı değildir³⁵⁸.

Timar- İcmâl Defterleri, Osmanlı Devleti'nde sancak gelirlerinin dirlikler halinde nasıl ve ne şekilde dağıtıldığını içermektedir. Bu defterler sayesinde sancaktaki dirlikleri (has, zeâmet ve timar), dirliklerin kimlere tevzi edildiği, dirlik gelirinin cinsi ve miktarını tespit etmek mümkündür. Bu nedenle, 1571-1572 yıllarına ait tahrir defterinden faydalanarak, Cebele sancağında bulunan timarların toplam gelirleri ile ilgili olarak ortaya koyduğumuz bu rakamlar kesin rakamlar olmayıp, yaklaşık rakamlardan ibarettir. Daha net rakamlara ancak *Timar- İcmâl Defteri*'nden ulaşmak mümkündür ki, bu defter de mevcut değildir.

Timarlı sipahiler, Yusuf, İbrâhim, Mustafa, Ahmed, Mehmed, Kâsım, Ferec, Halîl gibi sadece kendi isimleri ile kaydedilmişlerdir. Bazıları Mûrad b. Hüseyin, Mustafa b. Ali, Ferhâd b. 'Abdullah, Mehmed veled-i Nebî, Ali veled-i Mahmûd gibi babalarının isimleriyle birlikte yazılmıştır. Bazıları da Mustafa ve diğer Mustafa, Yûsuf ve diğer Yûsuf şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca Süleymân Çerisürücü, Kâtip Mehmed gibi görevleri ile birlikte belirtilenler de vardır. Bu uygulamanın sebebi, sipahilerin isim benzerliğinden dolayı meydana gelebilecek karışıklıkları önlemektir.

2.4. Vakıf ve Mülkler

İslam memleketlerinde rakabesi devlete ait olan topraklar yanında, rakabesi şahıslar veya hukuki şahsiyetler elinde bulunan hakiki mülk toprakları da mevcut bulunuyordu. Öşri ve haraci topraklarla kadim şehir ve kasabalar dahilinde bulunan topraklar ve sultanlar tarafından sahih bir şekilde temlik edilmiş bulunan devlet

---

³⁵⁸ Ömer Lütfi Barkan, "Timar", s.295.

toprakları bu çeşit memluk araziden sayılmakta ve bu itibarla, bey, rehin, tevarüs, şuf'a, vasiyet ve vakıf atıklarına mevzu teşkil etmekteydiler³⁵⁹.

Mülk olan topraklarda mülk sahiplerinin hakları mutlaktır. Mülklerini isterlerse satarlar, dilerlerse bağışlarlar veya vakfedebilirlerdi. Bu çeşit toprak mülkleri, menkul ve gayrimenkul mülkleri gibi mirasçılar arasında şer'î miras kaidelerine göre taksim edilmekte, borç için haczedilip nikâh mukabilinde zevceye kalmakta ve cihaz olarak kız evlatlara terkedilebilmektedir³⁶⁰.

Bununla beraber, mutlak bir mülk gibi tasarruf edilebilecek olan şey, topraktan ve toprak üzerinde yaşayan kimselerden alınması mümkün ve mutlak olan vergilerin toplamıdır. Mülk sahibi toprağını bizzat işlememekte ve mîrî topraklarda olduğu gibi, bu çeşit mülk topraklarda da gerek ve gerek toprağı işleyen çiftçiler padişaha ait addedilmektedir. Yalnız onlardan tahsil edilmekte olan vergiler sultanlar tarafından bir şahsa terk ve temlik edilmiştir³⁶¹.

İslam miras hukuku, muhtelif dereceden varisler arasında toprak mülkünün ufak parçalar halinde bölünmesine imkan verdiği için, büyük toprak mülklerinin varlıklarını sürdürmelerine engeldir. Bu suretle genellikle kırk elli köyden ibaret bir mülk iki veya üç nesil içinde yüzlerce parçaya bölünmekte ve bu hisselerden bir kısmının vakıf, hibe veya satılığa çıkarılması dolayısıyla toprak mülkünün sahiplerini tayin ve idaresini temin etmek işi içinden çıkılmaz bir şekle girmektedir. Bu durum devletin kolaylıkla müdahalesine imkân vermektedir³⁶².

Bu durumun önüne geçmek isteyen mülk sahibi, topraklarını ailesi adına vakfederek, ölümünden sonra da bunun akrabaları tarafından satılıp elden çıkarılmasını, borç için veya diyet olarak haczini ve bir dereceye kadar, devlet tarafından müsaderesi ile cihaz olarak kadınlara verilmesini ve ayrıca diğer hususi maksatlara vakfedilmesini önlemek istemektedir. Bu düşünce ile kurulan vakıflara evlatlık vakıfları denilmektedir. Evlatlık vakıf haline sokulmuş aile mülkleri, mirasçılar arasında parçalanıp

---

³⁵⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Türk-İslam Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'nda Aldığı Şekiller Mülk Topraklar ve Sultanların Temlik Hakkı", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.231.

³⁶⁰ Ömer Lütfi Barkan, "Türk-İslam Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'nda Aldığı Şekiller İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıflarının Hususiyeti", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.253.

³⁶¹ Ömer Lütfi Barkan, "İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıflarının Hususiyeti", s.253.

³⁶² Ömer Lütfi Barkan, "Türk-İslam Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu'nda Aldığı Şekiller Şer'î Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıfları", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.211.

ufalanmadan, vakıf'ın tayin edeceği şartlar dahilinde, daima ailenin ancak bazı mümessillerinin istifade edebileceği bir şekilde, nesiller elinde bütün kalabilmektedir³⁶³. Bu gibi vakıflarda vakfın geliri ancak uzak bir gelecekte, genellikle soy tükenince, bir hayırlı maksada vaat ve tahsis edilmiş bulunmaktadır³⁶⁴.

Evlatlık vakıflardan başka sadece hayır maksadı ile kurulmuş vakıflarda vardır. Bu tür vakıflara *hayrât vakıf* veya *hayrî vakıf* denilmektedir. Bunların gelirleri vâkıfı tarafından, cami, mescit, han, hamam, hastane, kutsal yerler ve mekânlar gibi, bir hayrî kurumunun masrafları için tahsis edilmiştir³⁶⁵.

1571-1572 tarihli deftere göre, Cebele sancağındaki vakıf ve mülklerin tasarruf ettikleri gelir toplamı, bizim yaptığımız hesaba göre, 252.654 akçe idi ve sancak gelirinin paylaşımında % 9,45'lik bir paya sahipti. Cebele sancağında mülklere tahsil edilen toplam gelir ise 2.080 akçe olup, sancak gelirinin ancak 0.08'i kadardı. Fakat, Cebele sancağında bulunan vakıf ve mülkleri geliri ile ilgili daha net rakamları ancak *Evkâf ve Emlâk Defteri* 'nden elde edebiliriz.

Cebele sancağında yer alan vakıf ve mülklerin adları çalışmamızın Ekler kısmında verilmiştir. Cebele sancağındaki vakıf gelirlerinin çoğu Hazreti İbrâhim b. Edhem vakfına tahsis edilmiştir. Toplam vakıf gelirlerinin büyük bir çoğunluğu da yine bu vakfa aittir.

SONUÇ

---

³⁶³ Ömer Lütfi Barkan, “Şer‘i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar”, s.212.

³⁶⁴ Ömer Lütfi Barkan, “Şer‘i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar”, s.213.

³⁶⁵ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı*, s.302.

Cebele, Suriye’de Lazkiye’nin güneydoğusunda küçük bir liman şehridir. Cebele, verimli ve mahsuldar bir ovanın sahil ile bitiştir bir mahalledir ve havası güzeldir. Sancağın kuzeyinde Halep, güneyinde Trablus, doğusunda Hama ve Ma’arra sancakları, batısında ise Akdeniz yer almaktaydı

Nusayriye dağı eteklerinde kurulmuş olan Cebele, eski tarihlerden beri önemli bir ticaret merkezi ve Ortaçağın müstahkem şehirlerinden biriydi. Hz. Ömer zamanında Ebû Ubeyde b.Cerrâh’ın kumandanlarından Ubâde b.Sâmit tarafından 638 yılında fethedildi. Daha sonra Muâviye b. Ebû Süfyân surların dışında yeni bir kale inşa ettirerek buraya Müslümanları yerleştirdi. Cebele, Suriye ve Filistin kıyı kentlerini güvence altında tutabilmek amacıyla ele geçirmeye çalışan haçlılar tarafından birkaç kez kuşatılmıştır. Cebele yaklaşık seksen yıl haçlı işgali altında kaldı. Selahaddin Eyyübi 1187’de Hittin de haçlıları yenilgiye uğrattı. Cebele de 18 Cemaziyelevvel 584/15 Temmuz 1188 tarihinde Selahaddin tarafından fethedildi. Yavuz Sultan Selim, Memlûklerle 24 Ağustos 1516’da Merc-i Dâbık’ta karşılaştı. Yavuz Halep’ten sonra Suriye üzerine yürüdü. Hama, Humus ile birlikte Cebele’de alındı.

Cebele, Trablus sancağının bir kazası iken Halep Beylerbeyliğine bağlanmış, ardından Şam Beylerbeyliğinin kurulmasıyla buraya bağlanmıştır. Şam Beylerbeyliği ve Halep Beylerbeyliği arasında el değiştirmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Trablus beylerbeyliğinin kurulmasıyla buraya bağlı bir sancak halini almıştır.

Sancağın yönetim merkezi Cebele şehridir. Cebele şehri 5 mahalleden oluşmaktaydı. İdari bakımdan Cebele sancağı, Cebele, Merkab, Hevâbî, Kehf, Kadmûs, Manîka, ‘Ulleyka, Balâtnîs, Lâzkiye, Sahyûn ve Berzîye olmak üzere 11 nahiyeye ayrılmıştı. Bu nahiyelere bağlı olarak sancak dahilinde toplam olarak 433 köy ve 1147 mezra bulunuyordu.

Cebele sancağı, XVI. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle nüfus bakımından çok kalabalık değildi. Cebele şehri 2.163, nahiyelerin nüfusu 51.730 olmak üzere toplam nüfus 53.893 idi. Nüfusun büyük kısmını Nusayrîler teşkil etmekle birlikte, sancakta Sünni Müslümanlar ve az da olsa Hıristiyanlar da yaşıyordu.

Cebele sancağı ekonomik bakımdan da fazla gelişmemişti. Cebele şehri ticari bakımdan da pek gelişmiş bir şehir değildi. Ancak Cebele ve özellikle de Lâzkiye

limanları önem taşımaktaydı. Cebele, Lâzkiye ve Bânyâs iskelelerinden alınan vergiler de ekonomik açıdan önem arz etmekteydi. Cebele sancağında ekonomisinde kumaş yapımı ve ticareti önemli bir yere sahipti.

Cebele sancağında özellikle nüfusun yoğun olduğu köyler ve mezralarda ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Cebele sancağında, buğday (hınta), arpa (şa'ir) ve pamuk (kutn) üretilen başlıca hububat çeşitleri idi. Tarımsal alanda, halkın temel gıda maddeleri olan ekmek, bulgur gibi yiyeceklerin karşılanmasında önemli bir yere sahip olması ve her türlü iklim koşullarında yetiştirilebilmesi nedeniyle en fazla üretilen mahsul buğday (hınta) idi. Meyve olarak üzüm, zeytin, dut ve çeşitli bostan ürünleri yetiştiriliyordu. Hayvancılık alanında ise en çok küçük baş hayvanlardan koyun ve keçi besleniyordu. Ayrıca bazı köylerde manda (camûs) besiciliği de yapılmaktaydı.

Cebele sancak gelirleri, padişah hasları, ümerâ hasları, zeâmet ve timârlar ile vakıf ve mülkler arasında paylaşılmıştır. Sancak gelirlerinden en fazla pay % 64.05'lik oranla padişah haslarına ayrılmıştır. % 8.08'lik oran ümerâ hasları aittir. Bu gelirin, % 4.15'i zeâmet idi. Tezkireli timarlar % 6.13, tezkiresiz timarlar % 8.14, vakf ve mülkler ise % 9.45'lik orana sahipti.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

BA, TD, nr. 512

II. VEKAYİNÂMELELER

Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevârîh*, (Yayınlaştıran İsmet Parmaksızoğlu) C.4, İstanbul, 1979.

III. KANUNNÂMELELER VE RİSÂLELER

Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, (Hazırlayan Sevim İlgürel), Ankara, 1998.

Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi, (Hazırlayan Midhat Sertoğlu), İstanbul, 1992.

ŞAHİN, İlhan, “TimârSistemi Hakkında Bir Risâle”, *İÜFTD*, S.32, İstanbul, 1979, s.905-935.

IV. SEYAHATNÂMELELER

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)*, (Hazırlayan M. Zilli İbn Derviş), C.9, İstanbul, 1995.

Mehmed Behcet-Refik Tamîmî, *Beyrût Vilâyetî*, C.2, Vilayet Matbaası, Beyrut, 1333/1917.

V. TETKİK ESERLER

ACUN, Fatma, “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulanması”, *Türkler*, C.9, Ankara, 2002, s.899-908.

AFYONCU, Erhan, “Osmanlı Devleti'nde Tahrir Sistemi”, *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1991, s.311-314.

AKDAĞ, Mustafa, “Osmanlı Müessesleri Hakkında Notlar”, *DTCFD*, XIII/1-2, Ankara, 1995, s.27-51.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C.VII, İstanbul, 1994.

ALPTEKİN, Coşkun, *Dimâşk Atabeyliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul, 1985.

ALTUNDAĞ, Şinasi, “Osmanlılarda Kadıların Salâhiyet ve Vazifeleri Hakkında”, *VI. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 20-26 Ekim 1961 Kongreye Sunulan Bildiriler), Ankara, 1967, s.342-354.

ARIK, Feda Şamil “Osmanlılar’da Kadılık Müessesesi”, *OTAM*, S.8, Ankara, 1997, s.1-72.

ARMAĞAN, Latif, “Osmanlı Devleti’nde Konar-Göçerler”, *Osmanlı*, C.4, Ankara, 1999, s.142-150.

BARKAN, Ö. Lütfi, “Avârız”, *İA*, C.2, İstanbul, 1970, s.13-19.

_____, “Çiftlik”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.789-797.

_____, “Öşür”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.799-804.

_____, “Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu’nda Aldığı Şekiller Malikâne-divânî Sistemi”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.151-208.

_____, “Türk-İslâm Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu’nda Aldığı Şekiller İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıfların Hususiyeti”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.249-280.

_____, “Tahrir Defterleri’nin İstatistik Verimleri Hakkında Bir Araştırma”, *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 10-14 Kasım 1948, Ankara, 1952, s.292-294.

_____, “Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *TM*, C.X, Ankara, 1951-1953, s.9-26.

_____, “Timar”, *İA*, XII/I, İstanbul, 1986, s.286-333.

_____, “Türk-İslam Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu’nda Aldığı Şekiller Mülk Topraklar ve Sultanların Temlik Hakkı”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.231-249.

_____, “Türk-İslam Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu’nda Aldığı Şekiller İmparatorluk Devrinde Toprak Mülk ve Vakıflarının Hususiyeti”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.253-280.

_____, “Türk-İslam Toprak Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğu’nda Aldığı Şekiller Şer’i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, İstanbul, 1980, s.209-230.

_____, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri (I)”, *İÜİFM*, C.II, S.1-2, İstanbul, 1940, s.20-59.

BAYKARA, Tuncer, “Kasaba”, *DİA*, C.24, İstanbul, 2001, s.525-526.

_____, *Anadolu’nun İdari Taksimatı*, Ankara, 1988.

BEZER, Gülay Öğün, “Böriler (Dimaşk Atabeyliği) (1104–1154)”, *Türkler*, C.4, Ankara, 2002, s.846-855.

BUHL, Fr., “Cebele”, *İA*, C.3, İstanbul, 1963, s.36-37.

BUZPINAR, Şit Tufan, “Lazkiye”, *DİA*, C.27, Ankara, 2003, s.117-118.

CİN, Halil, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Konya, 1992.

ÇAĞATAY, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğunda Reâyâ’nın Mirî Arazide Toprak Tasarrufu ve İntikal Tarzları”, *IV. Türk Tarih Kongresi, 10-14 Kasım 1948, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara, 1952, s.426-433.

ÇAKAR, Enver, “H. 931 (M.1524-1525) Tarihli ve 125 Numaralı Halep İcmal Defterinin Tanıtımı ve Tahlili”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.90, Ankara, 1994, s.115-130.

_____, “Tahrir Defterlerine Göre 16. ve 17. Yüzyıllarda Hama”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.III, S.1, Elazığ, 2005, s.19-65.

_____, “XVI. Yüzyılda Şam Beylerbeyliğinin İdari Taksimatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.1, Elazığ, 2003, s.351-374.

_____, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Şam Eyaleti”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.2, Elazığ, 2003, s.41-60.

DENY, J., “Sancak”, *İA*, C.10, İstanbul, 1966, s.186-189.

EMECEN, Feridun, “Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri”, *Tarih ve Sosyoloji Semineri 28-29 Mayıs 1990*, İstanbul, 1991, s.143-156.

_____, “Osmanlılar’da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler”, *Osmanlı*, C.4, Ankara, 1999, s.91-97.

ERCAN, Yavuz, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar”, *Belleten*, C.55, S.213, Ankara, 1991, s.371-391.

ERDOĞDU, İbrahim, “Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisâb Müessesesi ve Muhtesiblik Üzerine Bir Deneme”, *OTAM*, S.11, Ankara, 2000, s.123-145.

ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Şehrindeki ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul, 1984, s.69-78.

_____, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara, 1995.

ERKAL, Mehmet, “Cizye”, *DİA*, İstanbul, 1993, s.42-45.

FENDOĞLU, Hasan Tahsin, “Osmanlı’da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı”, *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1999, s.453-469.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, Ankara, 1993.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Nahiye”, *İA*, C.9, İstanbul, 1964, s.37-39.

GÖYÜNÇ, Nejat, “Hâne Deyimi Hakkında”, *İÜEFTD*, S.32, İstanbul, 1979, s.331-348.

_____, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat’a Kadar), *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1999, s.77-103.

_____, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara, 1991.

Gregory Abû’l-Farac, *Abû’l-Farac, Tarihi*, C.II, Ankara, 1987.

GÜL, Muammer, “Önasya’da Bir Türk Devleti: Eyyûbîler (1175-1250)”, *Türkler*, C.5, Ankara, 2002, s.77-85.

HAIG, T.W., “Karye”, *İA*, C.6, İstanbul, 1967, s.372.

_____, “Kasaba”, *İA*, C.6, İstanbul, 1967, s.373.

HALAÇOĞLU, Yusuf, “Derbend”, *DİA*, C.9, İstanbul, 1994, s.162-164.

_____, “Klâsik Dönemde Devlet Teşkilatı”, *Türkler*, C.9, Ankara, 2002, s.795-838.

_____, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara, 1991.

HEYD, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya Karal), Ankara, 2000.

HONIGMANN, E., “Lazkiye”, *İA*, C.7, İstanbul, 1972, s.22-25.

İŞILTAN, Fikret, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, İstanbul, 1970.

İLGÜREL, Mücteba, “XVII. Yüzyıl Balıkesir Şer‘iye Sicillerine Göre Subaşılık Müessesesi”, *VIII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara, 11-15 Ekim 1976), C.2, Ankara, 1981, s.1275-1281.

İNALCIK, Halil, “Cizye”, *DİA*, İstanbul, 1993, s.45-48.

_____, “Eyalet”, *DİA*, C.11, İstanbul, 1995, s.548-550.

_____, “Köy, Köylü ve İmparatorluk”, *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, 1993, s.1-30.

_____, “Osmanlılarda Raiyyet Rusûmu”, *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, 1993. S.31-66.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600)*, (çev. Ruşen Sezer), İstanbul, 2004.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Beylerbeyi”, *DİA*, C.VI, İstanbul, 1992, s.69-74.

KARAGÖZ, Mehmet, “Osmanlıda Şehir ve Şehirli Mekân-İnsan-Beşerî münasebetler (XV-XVIII. Yüzyıl)”, *Osmanlı*, C.4, Ankara, 1999, s.103-110.

KAZICI, Ziya, “Osmanlılarda İhtisâb”, *Osmanlı*, C.3, Ankara, 1999, s.113-122.

KILIÇ, Orhan, “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilâtı: Beylerbeyilikler, Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362–1799)”, *Türkler*, C.9, Ankara, 2002, s.887-898.

_____, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti’nin Eyalet ve Sancak Teşkilatlanması”, *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1999, s.89-110.

_____, *Osmanlı Devleti’nin İdarî Taksimatı- Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ, 1997.

KRAMERS, J.H., “Sübaşı”, *İA*, (çev. İbrahim Kafesoğlu), C.11, İstanbul, 1970, s.579.

KUNT, Metin, *Sancaktan Eyalete 1550–1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul, 1978.

MASSIGNON, Louis, “Nusayriler”, *İA*, C.9, Eskişehir, 1997, s.365-370.

MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi (Osmanlılar Hariç)*, İstanbul, 1999.

MİROĞLU, İsmet, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara, 1990.

MUGHUL, Yakub, “Portekizli’lerle Kızıldeniz’de Mücadele ve Hicaz’da Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi Hakkında Bir Vesika”, *Türk Tarih Kurumu Belgeler*, C.11, S.3–4, Ankara, 1967, s.37-48.

NEDKOFF, Boris Christoff, “Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş vergisi)”, *Bellekten*, C.VIII, S.32, Ankara, 1944, s.599-652.

OĞUZ, Süleyman, *Osmanlı Vilâyet İdâresi ve Doğu Rumeli Vilayeti (1878-1885)*, Ankara, 1986.

OĞUZOĞLU, Yusuf, “Dizdar”, *DİA*, C.9, İstanbul, 1994, s.480-481.

_____, “XVII. Yüzyılda Türkiye Şehirlerindeki Başlıca Yöneticiler”, *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.1, Samsun, 1986, s.140-155.

OLTAYLI, İlber, “Kadı”, *DİA*, C.24, İstanbul, 2001, s.66-73.

ORHONLU, Cengiz, XVI. Asrın İlk Yarısında Kızıldeniz Sahillerinde Osmanlılar”, *İÜEFTD*, C.12, S.16, İstanbul, 1962, s.1-24.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, Ankara, 1996.

_____, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul, 1987.

_____, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilâtı*, İstanbul, 1967.

ORHONLU, Cengiz-IŞIKSAL, Turgut, “Osmanlı Devrinde Nehir Nakliyatı Hakkında Araştırmalar Dicle ve Fırat Nehirlerinde Nakliyat”, *İÜEFTD*, C.13, S.17, İstanbul, 1963, s.77-102.

ÖNGÖREN, Reşat, “İbrâhim b. Edhem”, *DİA*, C.21, İstanbul, 2000, s.293-295.

ÖNKAL, Ahmet, “Ebû Ubeyde b. Cerrâh”, *DİA*, C.10, İstanbul, 1994, s.249-250.

ÖZ, Mehmet, “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, *Vakıflar Dergisi*, XII, Ankara, 1991, s.43

ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Ammâroğulları”, *DİA*, C.3, İstanbul, 1991, s.76-77.

_____, “Cebele”, *DİA*, C.7, İstanbul, 1993, s.183-184.

ÖZBARAN, Salih, “Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu”, *İÜEFTD*, S.31, İstanbul, 1978, s.65-146.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Çeribaşı”, *DİA*, İstanbul, 1993, s.270-272.

ÖZDEMİR, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara, 1998.

ÖZTÜRK, Mustafa, “1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri”, *OTAM*, S.8, Ankara, 1997, s.249-293.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, II, III, İstanbul, 1993.

RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi* (çev. Fikret Işıltan), C.I, III, Ankara, 1989.

SAHİLLİOĞLU, Halil, *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul, 1989.

SEVİM, Ali, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara, 1989.

SİNANOĞLU, Abdulhamid, *Nusayrîlerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı*, Konya, 1997.

ŞAHİN, İlhan, “Göçebeler”, *Osmanlı*, C.4, Ankara, 1999, s.132-141.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1999.

ŞEŞEN, Ramazan, “Eyyûbiler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.6, İstanbul, 1992, s.301-540.

_____, Eyyûbiler, *Türkler*, C.5, Ankara, 2002, s.60-76.

TANKUL, Hasan Reşit, *Nusayrîler ve Nusayrîlik Hakkında*, Ankara, 1938.

TANSEL, Selahattin, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, İstanbul, 1999.

_____, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, İstanbul, 1966.

TAŞKIN, Ünal, *Osmanlı Devletinde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005.

TEKİNDAĞ, Şehabettin, “Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûklu Münasebetleri” *İÜEFTD*, S.30, İstanbul 1976, s.73-98.

_____, “Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış”, *İÜEFTD*, S.25, İstanbul, 1971, s.1-38.

UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara, 1988.

_____, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara, 1984.

ÜNAL, Mehmet Ali, “Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı”, *Osmanlı*, C.6, Ankara, 1999, s.111-122.

_____, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara, 1989.

YEL, Ali Murat- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, “Mahalle”, *DİA*, C.27, Ankara, 2003, s.323-326.

YÜCEL, Yaşar, “Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i merkeziyet) Dair Genel Gözlemler” *Belleten*, C.38, S.152, Ankara, 1974, s.657-708.

E K L E R

EKLERİN LİSTESİ

Ek-1 1571-1572 Tarihli Cebele Sancağı Kanunnamesi (Tıpkı Metin)

Ek-2 1571-1572 Tarihli Cebele Sancağı Kanunnamesi (Transkripsiyon)

Ek-3 Cebele Sancağı Köyleri ve Vergi Nüfusları

Ek-4 Cebele Sancağı Köylerinin Vergi Gelirleri

Ek-5 Cebele Sancağında Timarlar

Ek-6 Cebele Sancağında Vakıf Ve Mülkler

EK-2 1571-1572 TARİHLİ CEBELE SANCAĞI KANÛNNÂMESİ

Kanûnnâme-i Livâ-i Cebele

1. Livâ-i mezbûrda vâki' olan kurâ ve mezâri'in ba'zı *dimos* ve ba'zı *kasm* olub *tarik-i kasmleri* mahallinde kayd olunmuşdur, ana göre amel oluna.

2. Ve *dimos* olan kurâ ve mezâri' iki *kıst* üzere olub nisfi tereke zamanında ve nisf-ı âharı zeytûnlu olan köylerde zeytûn kemâlin buldukda ve zeytûn olmayub sayfi zirâ'at olunan köylerde penbe kozağı kemâline erdikde müstahak olur. Ve ba'zı Defterde zeytûnun kasmi miner'Rubu' yazılmışdır; ber mûceb-i Defter amel oluna.

3. Ve Defter-i Atıkde ve Cedîdde maktû' olan kurâ ve mezâri' kasm olunmak hilâf-ı emr-i Padişâhî olub Defter-i Hâkânî mûcebince maktû'ı alına.

4. Ve ba'zı kurâ *maktû'* olub rûsûmı maktû' yazılmayub müstakil kalem ola, ol makûle Defter mûcebince alınmayub *dirhem'ür-ricâl* ve rûsûm-ı sâire addolunub mevcûdundan alınmak kanun-ı kadîmdir.

5. Ve ba'zı kurâda *Nusayrî* demekle meşhûr bir tâife olub savm u salât ve şerâit-i İslâmdan berî oldukları için dirhem'ür-ricâl mukayyed olub sene dâhil oldukda her hânedan yirmi dört akçe ve mücerreden on ikişer akçe alınugelmeğin mahallinde yazılmışdır; ana göre alına.

6. Ve *resm-i ağnâm* dahi ibtidâ-i Abril'de mustahak olub koyun kuzusuyla ve keçi oğlağıyla add olunub her iki re'se bir akçe alına.

7. Ve *tâhûn* ki, tamam sâle ola, altmış akçe ve nîm sâle olandan otuz akçe ve *dolab-i harire* ve *mı'sara-i zeyte* otuzar akçe ve *mı'sara-i inebe* on iki akçe resm alına.

8. Ve *resm-i arûs*, kızıdan altmış akçe bive avretten otuz akçe alına.

9. Ve *harâc-ı eşcârın* kâ'idesi budur ki, *zeytûn-ı İslâmînin* iki ağacına bir akçe ve tut ağacının ikisine bir akçe ve bir ceviz ağacına iki akçe ve yüz bağ çubuğuna beş akçe ve fevâkih-i muhtelifenin dört ağacına bir akçe alınub ziyâde alınmaya. Ve ağaç kemâlin bulub yemiş verdükde alınub kabl'el-vakt taleb olunmaya.

Ve *zeytûn-ı Românî'nin* nisf mahsûlî re'âyâya hizmet mukâbelesinde verilüb nisf-ı âharı Defter-i Cedîd-i Hâkânî muktezâsınca kime yazıldı ise anın olur.

10. Ve her sağılur camusa altışar akçe alınub sağılmayandan alınmaya.

11. Ve sâir *cerâim* husûslarında Kanûn-ı Osmanîye mürâca'at olunub ziyâde alınmaya. Ve salbe ve siyâsete müstahak olanlardan *bedel-i siyâset* deyü akçeleri alınmayub istihkaklarına göre günâh eyledükleri mahalde *siyâset* olunub haklarından geline.

12. Ve *serbest olan kurânın* rüsum ve bâd-i hevâsına subaşı dahl etmeyüb ve konub müft yem ve yemeklerin almayub salb ü siyâset icabeder husûs vâki' oldukda adamları ma'rifetiyle edüb serbest tîmârlarından gayri sipah tîmârlarında vâki' olan bâd-ı hevâsı mîrlvânın olub sipahi dahl etmeye.

13. Ve tamamen *Haremeyn'üş-Şerîfeyn vakfi* olan karyeler serbest olub rüsum-ı bâd-ı hevâsı ber müceb-i emr-i âlî vakfa zabt olunub emîn ve subaşı dahl etmeye. Salb ü siyâseti dahi mütevellî ma'rifetiyle olub aslâ tecâvüz olunmaya.

14. Ve *vakıf ile müşterek olan kurâda* mahsûl kime kayd olundu ise anındır.

15. Ve *ihtisâba* müte'allık olan husûs kadîmî olı-geldüğü üzere alınub ziyâde alınmağla müslümanlara te'addî olunmaya.

16. Ve deryâdan *harbî gemi* gelüb helâk olsa, âleti mîrînin olmak âdet-i kadîmedir.

17. Ve *Cebele ve Lazkiyye* İskelelerine gelen gemiler getürdükleri ve alub gitdükleri esbâbın gümrüğü ve *resm-i harîr* ve boyahâne *Trablus İskelesiyle* zabt olunub gelmeğin lâzım oldukda ol cânibe mürâca'at oluna.

18. Ve *Cezîre-i Kıbrıs'dan* ve gayrıdan gelen tuz mîrî cânibinden alınub bey' olunmak Vilâyetde cârî olub lâkin ziyâde bahâ ile verilüb Müslümanlara te'addî olunmaya.

19. Ve livâ-i mezbûreye yeni *sancak beği* veyahud emîn ve sipahi geldükde *resm-i kudûm* ve *hakk-ı menşûr* ve *meşeddiyye* ve *resm-i beyder* ve *mübâşiriyye* ve *îdiyye* ve *hamîsiyye* ve hil'at-bahâ ve hizmet-i riyâset ve bunun emsâli bid'atler emr-i şerif ile merfû' olub min ba'd alınmaya.

20. Ve livâ-i mezbûrda *hâsıl* ve tahvîl nizâ'ı oldukda, tereke kemâlin bulub müstahak olduğı zamana *vakt-i hasâd* derler, her kimin tahviline düşer ise, mahsûl anın olub harmana i'tibâr olunmaz. Ve zeytûn dahi kemâlin bulub ve penbe kozağı ve erzen dahi kemâlin bulduğı ve hanrâc-ı eşcâr ve kûrum yemiş kemâline erişdüğü vakitler kimin tahviline düşerse mahsûl anın olur. Bir sebep ile te'hir olursa nesne lâzım gelmeyüb işbu evkât kimin tahviline düşerse mahsûle müstahak olur. Kabl'el-vakt mahsûl zabt olunmak hilâf-ı emirdir.

21. Ve *cizye-i nasârâ* ne mikdâr olduğı Defâtir-i Atıkada mukayyed olub hâliyâ cülûs-ı hümâyûn olmağla her nefese beşer akçe ziyâde fermân olunub mahallinde yazılmışdır; ana göre alına.

22. Ve işbu Kanun-ı Kadîm ber mûceb-i emr-i şerîf cârî olmağın Defter-i Cedîd-i Hâkânîye dahi kayd olundu.

EK-3 CEBELE SANCAĞI KÖYLERİ VE VERGİ NÜFUSLARI (1571-1572)

Tablo-24
Cebele Nahiyesi Köyleri

No	Köyler		Hane	Mücerred	İmam	Nefer
1	Kamyâs	N	9	1	-	-
2	Kamîn	N	10	-	-	-
3	Düveyr-i Enderyâ	M	38	3	-	-
4	Benî 'İsa	N	20	1	-	-
5	Bicârû	N	50	-	-	-
6	'Armetâ	M	6	-	-	-
7	Deyr-i Bahnâ	M	6	-	-	-
8	Katrabiyye	M	12	1	-	-
9	Hüseyniye	N	5	-	-	-
10	Salâmiye	N	44	-	-	-
11	Asyânü'l-Cüvâniye	N	24	-	-	-
12	Haribetü'l-Hayyâk	N	8	-	-	-
13	Ruvesiyye	N	18	2	-	-
14	Batârâ	N	21	-	-	-
15	'Arabîn	M	4	-	-	-
16	Ma'adiye	M	13	1	-	-
17	Şellâ	M	22	1	-	-
18	Beckatânâ	M	3	-	-	-
19	Beşa'târâ	N	6	-	-	-
20	Sekkeniye	M	14	-	-	-
21	Zerînce	-	-	-	-	-
22	Hakemiye	N	17	-	-	-
23	Cekhû	M	6	-	-	-
24	Tell Bin Na'mûd	M	53	-	-	-
25	Kardâha	M	26	-	-	-
26	Mahvertâ	N	9	1	-	-
27	Râsricâ	N	20	1	-	-
28	'Ammâriye	N	12	-	-	-
29	Belîtnes	N	12	-	-	-
30	Deyrüyân	M	5	-	-	-
31	Berî'in	N	7	-	-	-
32	Sellûrîn	M	42	-	-	-
33	Düveyr-i Harrâniye	M	3	-	-	-
34	Hamâm	M	53	-	-	-
35	Beşkûh	N	6	-	-	-
36	Kefer Zebil	N	8	-	-	-
37	Besendyâna	N	10	-	-	-
38	Keferâl	M	6	-	-	-
39	Ferfenîkva	N	5	-	-	-
40	Astâğû	M	3	-	-	-
41	Astanbo	-	-	-	-	-
42	Telrâs	N	18	-	-	-
43	Hekmâho	-	-	-	-	-
44	Bişrâğî	N	12	-	-	-
45	Zâmâ	N	-	-	-	5
46	Mirdâsimü'l-Fevkâ ve'l-Tahtâ	N	14	1	-	-
47	Düveyr-i Etnâ	N	-	-	-	10
48	Besmânâ	N	-	-	-	19
49	Metvar ve Harârdîn	N	-	-	-	6

50	Hasin	N	-	-	-	8
51	Hallid Gârâ	N	-	-	-	5
52	Hanbekko	N	-	-	-	6
53	‘Arkûb	N	-	-	-	8
54	Nânentâ	N	-	-	-	4
55	Bissîn	N	12	-	-	-
56	Merre Halbâ	N	20	-	-	-
57	Bela‘lîn	N	5	-	-	-
58	Delbiyât	N	3	-	-	-
59	Cemîn	N	3	-	-	-
60	Bekkerrâmâ	N	-	-	-	6
61	‘Âmûdâ	-	-	-	-	-
62	İstefâlîn	-	-	-	-	-
63	Reyhâne	-	-	-	-	-
64	Feli‘ât	-	-	-	-	-
65	Tânî	N	3	-	-	-
66	Deyr-i Mînâ	N	7	-	-	-
67	Nakâşitetü‘l-Şimâliye	N	7	2	-	-
68	‘Avvâkiye	N	6	1	-	-
69	Besûtir	M	-	-	-	46
70	Merdasu‘l et-Tahtâ	M	6	1	-	-
71	Kaysiye	N	5	-	-	-
72	Karînâdiye	N	10	-	-	-
73	Tânî Sarâniye	N	5	-	-	-
74	‘Adiyye	N	10	-	-	-
75	Ebû Mirdâş	M	4	-	-	-
76	Deyr Meryem	N	23	1	-	-
77	Emyânûs	N	-	-	-	5
78	Nezbediye	N	-	-	-	5
79	Kasâbîn	N	18	2	-	-
80	‘Amâzî	N	-	-	-	22
81	Kefr Zebil	N	38	-	-	-
82	Düveyr-i Bilâ	N	14	-	-	-
83	Şirâşir	N	10	-	-	-
84	Besisîn	N	-	-	-	29
85	Sahlâ	M	4	-	-	-
	<i>Toplam</i>		<i>893</i>	<i>20</i>		<i>184</i>

N: Nusayri H: Hristiyan M: Müslüman

Tablo-25
Merkab Nahiyesi Köyleri

<i>No</i>	<i>Köyler</i>		<i>Hane</i>	<i>Mücerred</i>	<i>İmam</i>	<i>Nefer</i>
1	Merkab Kasabası	M	-	-	-	68
2	Merkab	M	47	-	-	-
3	Tarâk	N	6	-	-	-
4	Dirtâ	M	12	1	-	-
5	Remzîn	N	13	1	-	-
6	Kamsû	M	10	-	-	-
7	‘Arkûb	-	-	-	-	-
8	Kefrûn	M	11	1	-	-
9	Garât	-	-	-	-	-
10	Bemlikâ	-	-	-	-	-
11	Cürniye Ender	N	14	1	-	-
12	Ka‘bbiyye	N	14	1	-	-
13	‘Anât	N	9	-	-	-
14	Halebiyâ	-	-	-	-	-
15	‘Amrûniye	N	12	2	-	-
16	Hanbezberiyiye	M	7	-	-	-
17	Muşeyrefe	N	12	-	-	-
18	Deyr-i Merkab	M	29	2	-	-
19	Tîro	M	30	3	-	-
20	‘Akabiye	N	15	-	-	-
21	Leton	N	17	1	-	-
22	Merkıye ³⁶⁷	M/H	139	5	-	-
23	Selûtiye	-	-	-	-	-
24	Me‘ûdiye	N	27	-	-	-
25	Behânâ	N	13	-	-	-
26	Rûba	-	-	-	-	-
27	Şâma	-	-	-	-	-
28	Bilûzâ	N	-	-	-	15
29	Karkaftâ	N	54	-	-	-
30	Harbetü’l-Nasârâ	H	25	-	-	-
31	Hasîn	N	16	-	-	-
32	‘Abbâ	N	11	-	-	-
33	Cezellü	N	7	-	-	-
34	Zemmâr	N	20	-	-	-
35	Sellûriye	N	2	-	-	-
36	Kürdiye	N	-	-	-	1
37	Nâlîn	N	7	-	-	-
38	Beyzâ	M	4	-	-	-
	<i>Toplam</i>		583	18		84

³⁶⁷ Müslüman nüfus: nefer 110, Hıristiyan nüfus: hane 34.

Tablo-26
Hevâbî Nahiyesi Köyleri

No	Köyler		Hane	Mücerred	İmam	Nefer
1	Hevâbî Kasabası	M	62	1	-	-
2	Bahtapet	N	20	-	-	-
3	Sa'na	N	28	2	-	-
4	Ba'melîh	N	8	-	-	-
5	Ba'nû	M	-	-	-	20
6	Düveyr-i İncir	N	11	-	-	-
7	Bathaniye	N	4	-	-	-
8	Gadrâtâ	N	5	-	-	-
9	Zebrâtâ	N	4	-	-	-
10	Kevkeb	N	10	-	-	-
11	Sahhâ	N	3	-	-	-
	<i>Toplam</i>		<i>155</i>	<i>3</i>		<i>20</i>

Tablo-27
Kehf Nahiyesi Köyleri

No	Köyler		Hane	Mücerred	İmam	Nefer
1	Kehf Kasabası ³⁶⁸	M	103	-	-	-
2	Ba'dzâ	N	12	-	-	-
3	'Uyunü'l-Havz	M	10	-	-	-
4	Harbetü'l-Cibâb	N	6	-	-	-
5	Mecîdel	N	9	-	-	-
6	Beccâ eş-Şarkiyye	N	12	-	-	-
7	Beytidârâ	N	3	-	-	-
8	'Asliye	N	5	-	-	-
9	Kafraya	N	6	-	-	-
10	Bûrmânü'l-Garbiye	N	8	-	-	-
11	Melîgân	N	4	-	-	-
12	Aztağliye	N	27	-	-	-
13	Beverde	N	11	-	-	-
14	Merîkab	N	10	-	-	-
15	Berisîn	N	23	-	-	-
16	Cemâsiye	N	18	-	-	-
17	Hamâm	N	30	-	-	-
18	Denbiye	N	10	-	-	-
19	Bâb Şahin	N	22	-	-	-
20	Zerîka	N	8	-	-	-
21	Bâmlâhâ	M	20	-	-	-
22	Lenûn	N	14	-	-	-
23	Bağnû	N	3	-	-	-
24	Belgader	N	2	-	-	-
25	Kerîn	N	6	-	-	-
26	Düveyr-i Kamsiye	N	5	-	-	-
27	Kefr Delâhâ	M	3	-	-	-
28	Nemriye	N	7	-	-	-
29	Berkesü'l-Kıbliye	N	7	-	-	-
30	Verdene	N	7	-	-	-
31	Bâzrâr	N	8	-	-	-
32	'Âmûdî	N	8	-	-	-
33	Cevîtâ	N	8	-	-	-

³⁶⁸ Tahtânî mahallesi:55 hane
Fevkânî mahallesi:48 hane

34	Sağmâ nâm-ı diğeri Beşme'â	M	1	-	-	-
35	Kenise	N	52	-	-	-
36	Soğrân el-Şarkî	N	8	-	-	-
37	Soğrân el-Garbî	N	5	-	-	-
38	Musli	N	2	-	-	-
39	Kamsiye	N	19	-	-	-
40	Serihabü'l-Garbiye	N	5	-	-	-
41	Behhârâ	M	2	-	-	-
	<i>Toplam</i>		529			

Tablo-28
Kadmûs Nahiyesi Köyleri

No	Köyler		Hane	Mücerred	İmam	Nefer
1	Kadmûs Kasabası ³⁶⁹	M	279	-	1	-
2	Kehf Şuçâ'	N	20	-	-	-
3	Şa'ra	N	37	-	-	-
4	Me'âsa	N	14	-	-	-
5	Kînâ	N	28	-	-	-
6	Ma'arbende	-	-	-	-	-
7	Hâziriye	-	-	-	-	-
8	Esfible	N	30	-	-	-
9	Merşetî	M	15	-	-	-
10	Fanıdakü'l-Kahhâr	N	32	-	-	-
11	Râm Ahîr	N	18	-	-	-
12	Kad'asiye	N	20	-	-	-
13	Mukabbele	-	-	-	-	-
14	Hattâbiye	N	6	-	-	-
15	Telâ	N	17	-	-	-
16	Bezbîdân	N	10	-	-	-
17	Harbetü'l-Mekerim	N	15	-	-	-
18	Havfîn	N	3	-	-	-
19	'Arîz	-	-	-	-	-
20	Bârbâhâ	-	-	-	-	-
21	Zâgmâ Begin el- Fevkâ ve'l-Suflâ	-	-	-	-	-
22	Muşeyrefetü'l- Şarkiye	N	13	-	-	-
23	Basniyâ	-	-	-	-	-
24	Safîn	N	8	-	-	-
25	Harbetü'l-Hamrâ	N	-	-	-	12
	<i>Toplam</i>		565		1	12

³⁶⁹ Tahtânî mahallesi: 70 hane
Fevkânî mahallesi: 70 hane
Cüvâniye mahallesi: 65 hane
Vüstânî mahallesi: 74 hane, 1 imam

Tablo-29
Manika Nahiyesi Köyleri

<i>No</i>	<i>Köyler</i>		<i>Hane</i>	<i>Mücerred</i>	<i>İmam</i>	<i>Nefer</i>
1	Katlebiye	N	20	-	-	-
2	Selmiye	N	15	-	-	-
3	‘Ayn Senya	N	12	-	-	-
4	Benîzlâ	N	7	-	-	-
5	Zuviyetü’l-Fevkâ	N	7	-	-	-
6	Ba‘ide	N	20	-	-	-
7	Tell ‘Avirü’l-Fevkâ	-	-	-	-	-
8	Besmânûh	-	-	-	-	-
9	Metrûna	N	6	-	-	-
10	Betuvâr	-	-	-	-	-
11	Birmâna	-	-	-	-	-
12	Tell ‘Avirü’l-Suflâ	N	10	-	-	-
13	Astalbûna	-	-	-	-	-
14	Fevârsân	-	-	-	-	-
15	Beyti‘ânâ	N	3	-	-	-
16	Bilâ	-	-	-	-	-
	<i>Toplam</i>		<i>100</i>			

Tablo-30
‘Ulleyka Nahiyesi Köyleri

<i>No</i>	<i>Köyler</i>		<i>Hane</i>	<i>Mücerred</i>	<i>İmam</i>	<i>Nefer</i>
1	‘Ulleyka Kasabası	M	35	1	-	-
2	‘Anânü’ d-Dîs	N	41	2	-	-
3	Kala‘tü’l-Bakla	-	-	-	-	-
4	Besbâsa	N	5	-	-	-
5	Mirrâne	N	10	-	-	-
6	Na‘mo	N	14	-	-	-
7	Nahlü’l-Garbiye	N	29	-	-	-
8	Hadâdâ	N	22	-	-	-
9	Bedûkâ	N	17	-	-	-
10	Sadîn	N	8	-	-	-
11	Basarmûn	N	23	-	-	-
12	Lebbûn	N	10	-	-	-
13	Düveyrû’l-Fevkâ	N	3	-	-	-
14	Nahlü’l-Cürd	N	8	-	-	-
15	Kefer Kaği	N	12	-	-	-
16	Râm-ı Nezre	N	7	-	-	-
17	Bâbü’t-Tûr	N	2	-	-	-
18	Masyâf	N	4	-	-	-
19	Harbet-i Bûntif	N	5	-	-	--
20	Belfûnis	N	29	-	-	-
21	Ganslâ	N	15	-	-	-
22	Şâfirûh	N	8	-	-	-
23	Harbet-i Tevâhin	N	5	-	-	-
	<i>Toplam</i>		<i>312</i>	<i>3</i>		

Tablo-31
Balâtnîs Nahiyesi Köyleri

<i>No</i>	<i>Köyler</i>		<i>Hane</i>	<i>Mücerred</i>	<i>İmam</i>	<i>Nefer</i>
1	Balâtnîs Kasabası	M	78	2	1	-
2	Galasto	N	24	-	-	-
3	Sekînû	N	27	-	-	-
4	Bûbiye	N	45	-	-	-
5	Astâmû	N	41	2	-	-
6	Kallûriye	N	28	-	-	-
7	Sali‘a	-	-	-	-	-
8	Râzkülle Mâhû	N	17	1	-	-
9	Taberce	N	6	-	-	-
10	Basarrâmû	N	9	-	-	-
11	Deyr Kamâ	N	10	-	-	-
12	Bahtarmû el-Fevkâ	N	19	-	-	-
13	Sahhânâ	N	35	1	-	-
14	Bismicân	N	22	-	-	-
15	Humîm	N	9	1	-	-
16	Meksûyât	N	-	-	-	14
17	Düveyr-i İbrâhim	-	-	-	-	-
18	Harbet-i Benâk	-	-	-	-	-
19	Nefûrû	N	8	-	-	-
20	El-Beninâ	N	4	-	-	-
21	Bertâ	N	4	-	-	-
22	İskâfin	-	-	-	-	-
23	Deyr-i Feriko	M	4	-	-	-
24	Ma‘rînin	N	4	-	-	-
25	Ba‘lûn	-	-	-	-	-
26	Kusiye	-	-	-	-	-
27	Harbet-i Zeyt	-	-	-	-	-
28	Lezniye	N	-	-	-	3
29	Hasâniye	M	-	-	-	2
30	Benhûn	N	5	-	-	-
31	Estamnâ	N	30	-	-	-
32	Ebsîn	-	-	-	-	-
33	Harbetü’ş-Şeyh	-	-	-	-	-
34	Ferzlâ	N	5	-	-	-
35	Mellûh	N	15	-	-	-
36	Nekû‘	-	-	-	-	-
37	Katma	N	5	-	-	-
38	Zenyû	N	5	-	-	-
39	Berbekâş	-	-	-	-	-
40	Besûn	-	-	-	-	-
41	Kalemûn	N	6	-	-	-
42	Kefrnûn	N	35	-	-	-
43	Ba‘idos	N	8	-	-	-
44	Katlebiye	N	6	-	-	-
45	Mermebû	N	6	-	-	-
46	Besinîn	M	4	-	-	-
47	Merhû	M	8	-	-	-
48	Cüdeyde	M	86	7	-	-
49	Belgânû	M	9	-	-	-
50	Mahidsa	N	9	-	-	-
	<i>Toplam</i>		<i>636</i>	<i>14</i>	<i>1</i>	<i>19</i>

Tablo-32
Lâzkiye Nahiyesi Köyleri

<i>No</i>	<i>Köyler</i>		<i>Hane</i>	<i>Mücerred</i>	<i>İmam</i>	<i>Nefer</i>
1	Lâzkiye Kasabası	M/H	359/280	-	-	-
2	Senbânû	N	-	-	-	11
3	Zâhiriye	-	-	-	-	-
4	Fattiro	-	-	-	-	-
5	Farklû	-	-	-	-	-
6	Tercânû	N	60	6	-	-
7	Etkûn	N	25	2	-	-
8	Mükerremiye	M	18	3	-	-
9	Kâmiliye	M	-	-	-	25
10	İlk	N	2	-	-	-
11	Sadâriye	N	20	-	-	-
12	Şâmiye	M	15	2	-	-
13	Efrîto	N	42	-	-	-
14	‘Âmiriye	N	30	9	-	-
15	Ma‘rît	M	20	-	-	-
16	Kaddûmû	M	26	-	-	-
17	Îrâknetâ	N	10	-	-	-
18	‘Arkûn el-Fevkâ	M	17	-	-	-
19	Mâhûs	N	-	-	-	30
20	Bekiriye	M	66	-	-	-
21	Demm Harhû	N	85	-	-	-
22	Şa‘riye	N	8	-	-	-
23	Kamûdâ	N	35	-	-	-
24	Habâyâ	-	-	-	-	-
25	Askûbin	N	40	6	-	-
26	Besnâdâ	M	5	-	-	-
27	Deblenid	N	2	-	-	-
28	Sehhâhâris	-	-	-	-	-
29	Katriye	N	25	-	-	-
30	Bassûrû	M	60	-	-	-
31	Serbâniye	N	8	-	-	-
32	Simsârû	M	3	-	-	-
33	Bahvân	M	-	-	-	26
34	Kersâtâ	N	19	-	-	-
35	Henâle	N	6	-	-	-
36	Sehamârho	M	3	-	-	-
37	Kalûfu’n-Nasârâ	H	-	-	-	3
38	Mardecis	M	4	-	-	-
39	Kancara	N	20	-	-	-
40	Beksâ	N	7	-	-	-
41	Muşeyrefe	N	65	-	-	-
42	Nâsiriye	M	6	-	-	-
43	Cenûber	M	17	-	-	-
44	Zâgrîn	M	6	1	-	-
	<i>Toplam</i>		<i>1414</i>	<i>29</i>		<i>95</i>

Tablo-33
Sahyûn Nahiyesi Köyleri

No	Köyler		Hane	Mücerred	İmam	Nefer
1	Sahyûn Kasabası	M	412	-	-	-
2	Harbet-i Obîn	N	-	-	-	51
3	Bahırbâ	-	-	-	-	-
4	Harbâ	-	-	-	-	-
5	Şela'lû	N	-	-	-	5
6	Ma'besarât	-	-	-	-	-
7	Ganâmiye	M	-	-	-	32
8	Fedre	N	-	-	-	10
9	Düveyr-i Kerîm	N	-	-	-	8
10	Terbeniyetü'l-Merre	N	-	-	-	17
11	Şerîğa	N	-	-	-	24
12	Ernebû	N	-	-	-	16
13	Mezraa-i 'Ayn Tine nâm-ı diğêr Dânyâl	N	-	-	-	10
14	Mezraa-i Cemak	N	-	-	-	51
15	Bûsâ	M	-	-	-	3
16	Menbû	-	-	-	-	-
17	Maslâ	N	-	-	-	15
18	Muşeyrefetü'l-Metn	N	-	-	-	8
19	Fidyö	N	-	-	-	60
20	Mezirğa	N	-	-	-	13
21	Sellûriye	M	-	-	-	17
22	Tûrunciye	M	4	1	-	-
23	Zeytûn	M	-	-	-	6
24	Beflâr	N	-	-	-	7
25	'Urûs	M	-	-	-	6
26	Merrâh	M	-	-	-	3
27	Mencilâ	N	-	-	-	13
28	Bekmîn	N	-	-	-	9
29	Beşmânâ	N	-	-	-	7
30	Bâşbas	N	-	-	-	13
31	Bû'in	N	-	-	-	7
32	Fergânî	M	-	-	-	10
33	Sâbâ	N	-	-	-	5
34	Behlûliye	N	-	-	-	10
35	Râştîn	N	-	-	-	15
36	Batarras	-	-	-	-	-
37	Belino	-	-	-	-	-
38	'Ayn Tine	N	-	-	-	7
39	Terbeniyetü'l-Halvâ	N	-	-	-	15
40	Tellâ	-	-	-	-	-
41	Cengin	-	-	-	-	-
42	Düveyr-i Ensir	N	-	-	-	6
43	Şehr-i Virân	M	-	-	-	6
44	Bânebâ	N	-	-	-	16
45	Misa	N	-	-	-	11
46	Dîğâ	N	-	-	-	30
47	Çukûrvîrân	-	-	-	-	-
48	Takâşiye	M	-	-	-	15
49	Fiflo	M	6	-	-	-
50	Kazâncık	M	-	-	-	5
51	Halâlî	N	-	-	-	8
52	Cudeyde Mencilâ	M	-	-	-	3

53	Sehhâmiye	N	-	-	-	4
54	Şifâtiye	M	-	-	-	22
55	Keferyâ	N	-	-	-	4
56	Rakîk	N	-	-	-	10
57	Meşkâtâ	N	-	-	-	24
58	Merdîdo	N	-	-	-	10
59	Obîn	N	-	-	-	10
60	Debbâ	N	-	-	-	9
61	Kasabiyetü'l-Garbiye	N	-	-	-	4
62	Kilisâcık	M	-	-	-	11
63	İsabeğlü	M	-	-	-	10
64	Belûtâ	N	-	-	-	11
65	Mârûniye eş-Şarki ve'l-Garbi	M	-	-	-	3
66	Sertene	M	-	-	-	10
67	Ebû Mekki	M	-	-	-	9
68	Esbâr	N	-	-	-	8
69	Dûdâniye	N	-	-	-	5
70	Kâbhîn	N	-	-	-	8
71	Bakarhâ	N	24	1	-	-
72	Ağcakâvur	M	12	-	-	-
73	Karaburc	M	-	-	-	7
74	Çelik	M	8	-	-	-
75	Zidârû	N	10	-	-	-
76	Nasîbîn	M	33	3	-	-
77	Hâcî Kendi	M	7	3	-	-
78	Meydân	N	-	-	-	6
79	Sağârû	M	5	-	-	-
80	Deyr Sâ	M	-	-	-	6
81	Şebellü	N	6	-	-	-
82	Ceblanâ	H	-	-	-	2
83	Kendâşiye	M	-	-	-	12
84	Çimen Örânı	M	-	-	-	4
85	Kerkenek	M	12	-	-	-
86	Obîn el-Fevkâ	N	15	-	-	-
87	Kefer Dürre	M	-	-	-	16
88	'Ammâm	M	-	-	1	12
89	Ma'arra	-	-	-	-	-
	<i>Toplam</i>		<i>554</i>	<i>8</i>	<i>1</i>	<i>810</i>

Tablo-34
Berzîye Nahiyesi Köyleri

<i>No</i>	<i>Köyler</i>		<i>Hane</i>	<i>Mücerred</i>	<i>İmam</i>	<i>Nefer</i>
1	Knedde	M	63	21	-	-
2	Kalimîs nâm-ı diğêr Karmen	M	55	22	-	-
3	Kefertâ	M	22	4	-	-
4	Errî	M	13	10	-	-
5	Mârûniye	M	15	7	-	-
6	Süveydiye	M	30	-	-	-
7	Şilif	M	-	-	-	5
8	Ferîkiye	-	-	-	-	-
9	Selemî	M	10	5	-	-
10	Kinsebbâ	M	57	7	1	-
11	Misnis nâm-ı diğêrMezraa-i Miskîn	M	14	-	-	-
12	Mezîn	-	-	-	-	-
13	Micdel	M	10	-	-	-
14	Beşûfâ	M	9	3	-	-
15	Crbâniye	M	63	3	-	-
16	‘Ando	M	6	-	-	-
17	Hûretü’l-Mâ	M	13	7	-	-
18	A’râmo	H	20	2	-	-
19	Ferşîye	M	-	-	-	5
	<i>Toplam</i>		<i>400</i>	<i>91</i>	<i>1</i>	<i>10</i>

EK-4 CEBELE SANCAĞI KÖYLERİNİN VERGİ GELİRLERİ**Tablo-35**
Cebele Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Kamyâs	5.600
Kamîn	3.520
Düveyr-i Enderyâ	12.000
Benî 'İsa	4.800
Bicârû	9.800
'Armetâ	2.700
Deyr-i Bahnâ	1.800
Katrabiyye	2.200
Hüseyniye	1.300
Salâmiye	9.600
Asyânü'l-Cüvâniye	12.560
Haribetü'l-Hayyâk	2.600
Ruvesiyye	4.528
Batârâ	4.000
'Arabîn	1.400
Ma'adiye	2.500
Şellâ	2.800
Beckatânâ	2.700
Beşa'târâ	2.550
Sekkeniye	8.650
Zerînce	1.200
Hakemiye	3.460
Cekhû	5.050
Tell Bin Na'mûd	12.300
Kardâha	13.500
Mahvertâ	1.840
Râsricâ	4.900
'Ammâriye	4.232
Belîtnes	15.038
Deyrûyân	1.700
Berî'in	4.928
Sellûrîn	15.600
Düveyr-i Harrâniye	1.050
Hamâm	11.600
Beşkûh	4.975
Kefer Zebîl	4.220
Besendyâna	3.110
Keferâl	2.300
Ferfenîkva	2.270
Astâğû	820
Astanbo	1.500
Telrâs	15.336
Hekmâho	2.000
Bişrâğî	1.700
Zâmâ	5.000
Mirdâsimü'l-Fevkâ ve'l-Tahtâ	6.500
Düveyr-i Etnâ	8.600
Besmânâ	4.000
Metvar ve Harârdîn	5.000
Hasin	6.000
Hallid Gârâ	2.500

Hanbekko	1.500
‘Arkûb	4.000
Nânentâ	2.900
Bissîn	2.400
Merre Halbâ	2.500
Bela‘lîn	350
Delbiyât	250
Cemîn	300
Bekkerrâmâ	2.300
‘Âmûdâ	600
İstefâlîn	1.200
Reyhâne	200
Feli‘ât	800
Tânî	1.200
Deyr-i Mînâ	12.000
Nakâşitetü'l-Şimâliye	6.780
‘Avvâkiye	3.000
Besûtir	10.000
Merdasu'l et-Tahtâ	2.000
Kaysiye	3.000
Karînâdiye	4.900
Tânî Sarâniye	2.600
‘Adiyye	15.000
Ebû Mirdâş	2.500
Deyr Meryem	4.000
Emyânûs	3.500
Nezbediye	2.500
Kasâbîn	5.200
‘Amâzî	4.400
Kefr Zebil	13.500
Düveyr-i Bilâ	3.100
Şirâşir	3.400
Besisîn	19.596
Sahlâ	10.000
<i>Toplam</i>	421.043

Tablo-36
Merkab Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Merkab	3.400
Tarâk	2.586
Dirtâ	4.250
Remzîn	2.624
Kamsû	2.400
‘Arkûb	1.400
Kefrûn	2.100
Garât	1.550
Bemlikâ	3.600
Cürniye Ender	2.572
Ka‘bbiyye	4.838
‘Anât	2.012
Halebiyâ	1.100
‘Amrûniye	2.510
Hanbezberiyiye	2.000
Muşeyrefe	2.800
Deyr-i Merkab	10.000
Tîro	100.000
‘Akabiye	3.080
Leton	3.172
Merkıye	1.400
Selûtiye	1.000
Me‘ûdiye	4.240
Behânâ	7.864
Rûba	1.800
Şâma	2.400
Bilûzâ	3.000
Karkaftâ	9.000
Harbetû’l-Nasârâ	2.800
Hasîn	5.600
‘Abbâ	5.000
Cezellü	7.200
Zemmâr	5.999
Sellûriye	1.000
Kürdiye	1.000
Nâlîn	3.000
Beyzâ	2.500
<i>Toplam</i>	<i>222.797</i>

Tablo-37
Hevâbî Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Bahtapet	5.200
Sa'na	5.400
Ba'melîh	3.000
Ba'nû	9.600
Düveyr-i İncir	1.400
Bathaniye	900
Gadrâtâ	1.200
Zebrâtâ	2.500
Kevkeb	1.500
Sahhâ	1.500
<i>Toplam</i>	<i>32.200</i>

Tablo-38
Kehf Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Ba' dzâ	2.500
'Uyunü'l-Havz	1.650
Harbetü'l-Cibâb	2.150
Mecîdel	2.000
Beccâ eş-Şarkiyye	2.400
Beytidârâ	1.200
'Asliye	950
Kafraya	1.450
Bûrmânü'l-Garbiye	1.850
Melîgân	1.392
Aztağliye	3.700
Beverde	2.700
Merîkab	1.700
Berisîn	4.950
Cemâsiye	3.720
Hamâm	5.282
Denbiye	2.500
Bâb Şahin	4.150
Zerîka	1.600
Bâmlâhâ	2.000
Lenûn	816
Bağnû	1.504
Belgader	820
Kerîn	2.634
Düveyr-i Kamsiye	1.300
Kefr Delâhâ	670
Nemriye	1.542
Berkesü'l-Kibliye	2.600
Verdene	1.300
Bâzrâr	1.100
'Âmûdî	3.600
Cevîtâ	1.700
Sağmâ nâm-ı diğeri Beşme'â	?
Kenise	6.000
Soğrân el-Şarkî	2.200
Soğrân el-Garbî	1.200

Musli	500
Kamsiye	6.000
Serihabü'l-Garbiye	1.500
Behhârâ	1.100
<i>Toplam</i>	<i>81.818</i>

Tablo-39
Kadmûs Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Kehf Şucâ'	6.412
Şa'ra	5.300
Me'âsa	2.350
Kinâ	6.400
Ma'arbende	4.000
Hâziriye	5.500
Esfeble	3.700
Merşetî	3.400
Fanidakü'l-Kahhâr	4.800
Râm Ahîr	2.600
Kad'asiye	4.700
Mukabele	250
Hattâbiye	1.260
Telâ	4.800
Bezbidân	1.200
Harbetü'l-Mekerim	3.100
Havfin	1.270
'Arîz	500
Bârbâhâ	800
Zâgmâ Begin el-Fevkâ ve'l-Suflâ	500
Muşeyrefetü'l-Şarkiye	2.800
Basniyâ	800
Safin	1.000
Harbetü'l-Hamrâ	2.000
<i>Toplam</i>	<i>69.442</i>

Tablo-40
Manika Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Katlebiye	3.880
Selmiye	3.200
'Ayn Senya	1.900
Benîzlâ	1.600
Zuviyetü'l-Fevkâ	1.500
Ba'ide	1.300
Tell 'Avirü'l-Fevkâ	500
Besmânûh	500
Metrûna	2.344
Betuvâr	1.444
Birmâna	600
Tell 'Avirü'l-Suflâ	2.000
Astalbûna	600
Fevârsân	3.000
Beyti'ânâ	600
Bilâ	400
<i>Toplam</i>	<i>25.368</i>

Tablo-41
‘Ulleyka Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
‘Anânü’-d-Dîs	6.700
Kala‘tü’l-Bakla	1.200
Besbâsa	1.080
Mirrâne	1.200
Na‘mo	1.800
Nahlü’l-Garbiye	3.200
Hadâdâ	3.400
Bedûkâ	1.300
Sadîn	1.100
Basarmûn	1.000
Lebbûn	1.000
Düveyrü’l-Fevkâ	650
Nahlü’l-Cürd	750
Kefer Kaği	1.700
Râm-ı Nezre	1.100
Bâbü’t-Tür	460
Masyâf	406
Harbet-i Bûntif	505
Belfûnis	5.000
Ganslâ	5.000
Şâfirûh	1.500
Harbet-i Tevâhin	1.012
<i>Toplam</i>	<i>41.063</i>

Tablo-42
Balâtnîs Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Galasto	7.636
Sekînû	9.620
Bûbiye	6.880
Astâmû	5.229
Kallûriye	7.804
Sali‘a	1.800
Râzkülle Mâhû	3.500
Taberce	3.054
Basarrâmû	3.500
Deyr Kamâ	5.540
Bahtarmû el-Fevkâ	5.486
Sahhânâ	12.534
Bismicân	5.500
Humîm	5.528
Meksûyât	2.386
Düveyr-i İbrâhim	1.890
Harbet-i Benâk	2.300
Nefûrû	2.800
El-Beninâ	640
Bertâ	1.300
İskâfîn	1.700
Deyr-i Feriko	2.000
Ma‘rnin	1.350
Ba‘lnûn	600

Kusiye	800
Harbet-i Zeyt	1.200
Lezniye	1.200
Hasâniye	1.800
Benhûn	1.000
Estamnâ	1.500
Ebsîn	1.000
Harbetü'ş-Şeyh	300
Ferzlâ	445
Mellûh	1.215
Nekû'	400
Katma	400
Zenyû	500
Berbekâş	100
Besûn	150
Kalemûn	2.320
Kefrnûn	3.315
Ba'idos	1.940
Katlebiye	1.520
Mermebû	1.500
Besinîn	1.500
Merhû	600
Cüdeyde	-
Belgânû	-
Mahidsa	17.058
<i>Toplam</i>	<i>142.340</i>

Tablo-43
Lâzkiye Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Senbânû	4.400
Zâhiriye	3.000
Fattiro	1.000
Farklû	2.000
Tercânû	8.250
Etkûn	8.200
Mükerremiye	2.516
Kâmiliye	1.830
Ilık	4.908
Sadâriye	2.000
Şâmiye	3.440
Efrîto	12.232
Âmiriye	7.000
Ma'rit	7.000
Kaddûmû	6.500
Îrâknetâ	1.950
Arkûn el-Fevkâ	2.420
Mâhûs	3.500
Bekiriye	3.920
Demm Harhû	37.064
Şa'riye	3.050
Kamûdâ	14.000
Habâyâ	4.700
Askûbin	10.000
Besnâdâ	1.300

Deblenid	3.200
Sehhâhâris	3.000
Katriye	6.000
Bassûrû	25.000
Serbâniye	2.500
Simsârû	1.500
Bahvân	8.400
Kersâtâ	1.600
Henâle	3.700
Sehamârho	3.800
Kalûfu'n-Nasârâ	700
Mardecis	400
Kancara	5.200
Beksâ	2.400
Muşeyrefe	7.000
Nâsriye	1.000
Cenûber	6.300
Zâgrîn	2.500
<i>Toplam</i>	<i>240.380</i>

Tablo-44
Sahyûn Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Harbet-i Obîn	5.000
Bahırbâ	2.900
Harbâ	3.000
Şela'lû	3.200
Ma'besarât	1.400
Ganâmiye	5.300
Fedre	3.000
Düveyr-i Kerîm	4.300
Terbeniyetü'l-Merre	3.620
Şerîğa	6.000
Ernebû	4.200
Mezrâ-i 'Ayn Tine nâm-ı diğêr Dânyâl	4.800
Mezrâ-i Cemak	8.140
Bûsâ	3.500
Menbû	2.500
Maslâ	2.800
Muşeyrefetü'l-Metn	3.800
Fidyo	10.000
Mezirğa	5.600
Sellûriye	1.700
Tûrunciye	1.765
Zeytûn	1.000
Beflâr	4.200
'Urûs	3.000
Merrâh	320
Mencilâ	6.400
Bekmîn	1.800
Beşmânâ	1.900
Bâşbas	2.100
Bû'in	3.100
Fergânî	2.700
Sâbâ	1.250
Behlûliye	4.320

Râştîn	4.200
Batarras	2.000
Belino	2.200
‘Ayn Tine	3.400
Terbeniyetü’l-Halvâ	4.000
Tellâ	1.300
Cengin	2.000
Düveyr-i Ensir	1.250
Şehr-i Virân	2.150
Bânebâ	6.000
Misa	1.550
Dîğâ	12.200
Çukûrvîrân	500
Takâşiye	400
Fiflo	800
Kazâncık	900
Halâlî	4.500
Cudeyde Mencilâ	2.800
Sehhâmiye	1.600
Şifâtiye	8.000
Keferyâ	1.000
Rakîk	3.100
Meşkîtâ	5.200
Merdîdo	1.500
Obîn	1.200
Debbâ	800
Kasabiyetü’l-Garbiye	600
Kilisâcık	500
‘İsabeğlü	600
Belûtâ	900
Mârûniye eş-Şarki ve’l-Garbi	800
Sertene	500
Ebû Mekkî	600
Esbâr	4.000
Dûdâniye	1.192
Kâbhîn	2.000
Bakarhâ	2.500
Ağcakâvur	1.500
Karaburc	900
Çelîk	1.500
Zidârû	2.300
Nasîbîn	3.800
Hâcî Kendi	1.000
Meydân	4.000
Sağârû	900
Deyr Sâ	800
Şebellü	2.500
Ceblanâ	1.700
Kendâşiye	1.150
Çimen Örânı	400
Kerkenek	3.000
Obîn el-Fevkâ	1.600
Kefer Dürre	2.100
‘Ammâm	1.250
Ma‘ârâ	?
<i>Toplam</i>	<i>237.757</i>

Tablo-45
Berzîye Nahiyesi Köyleri

Köyler	Hasıl (Rüsûm ve Bad-ı hevâ ile birlikte)
Knedde	10.000
Kalimîs nâm-ı diğerk Karmen	4.400
Kefertâ	1.200
Errî	1.300
Mârûniye	4.440
Süveydiye	1.600
Şilif	1.604
Ferîkiye	600
Selemî	3.440
Kinsebbâ	7.580
Misnis nâm-ı diğerkMezra-i Miskîn	2.000
Mezîn	2.400
Micdel	2.400
Beşûfâ	600
Crbâniye	6.000
‘Ando	3.100
Hûretü’l-Mâ	1.500
A‘râmo	3.800
Ferşiyek	500
<i>Toplam</i>	<i>58.464</i>

EK-5 CEBELE SANCAĞI TİMAR BEYLERİ**Tablo-46**

Abdurrâhim	Mehmed Ferhâd Merdûmu Hazret-i Vezir Mustafa Paşa
Abdurrahman	Mehmed Mîr'alem
Ahmed	Mehmed Şâh
Ahmed	Mehmed Veled-i İskender
Ahmed	Mehmed Veled-i Nebî
Ahmed	Mesûd
Ahmed	Mûrad b. Hüseyin
Ahmed	Mustafa
Ahmed b. Hâcî Kâsım Çeribaşı Cebele	Mustafa
Ahmed Çeribaşı Lâzkiye	Mustafa
Ali	Mustafa
Ali	Mustafa
Ali b. Mehmed	Mustafa
Ali b. Mehmed	Mustafa
Ali b. Mehmed Meleş	Mustafa b. 'Ali
Ali b. Yûsuf	Mustafa b. Aydın
Ali Veled-i Mahmûd	Mustafa b. Fervâne
Bayrâm	Mustafa b. Mahmûd
Ferec	Nazar
Ferec	Safer
Ferhâd	Süleymân Çerisürücü
Ferhâd b. Abdullah	Tanrıverdi
Ferrûh	Yûsuf
Hâcî İbrâhim	Yûsuf
Halîl	Yûsuf
Halîl	Yûsuf
Hasan	Yûsuf
Hasan b. 'Ali	Yûsuf b. Mehmed
Hasan b. Mûrad	
Hayreddin b. Hasan	
Hazma	
Hüseyin b. İlyâs	
İbrâhim	
İbrâhim	
İbrâhim Veled-i Haydar Kethüda	
Kâsım	
Kâsım	
Kâsım	
Kâtib Mehmed	
Mahmûd	
Mahmûd b. Mehmed	
Mahmûd b. Mesih	
Mehmed	
Mehmed	
Mehmed	
Mehmed b. Abdullah	
Mehmed b. Feccâm	
Mehmed b. Merdânî	
Mehmed b. Sinân	
Mehmed b. Yahyâ	
Mehmed b. Yûsuf	

EK-6 CEBELE SANCAĞINDA VAKIFLAR ve MÜLKLER**Tablo-47**
Cebele Sancağında Vakıflar

Abdulahâb Kerâviye	İbrâhim Edhem
Ahmed b. ed-Tâc	‘İzzi ‘Ömerî ve Şucâeddîn Evlâd-ı Hâkî
Ahmed b. Hâcî	‘İzzi ve Şucâeddîn Veledân-ı Hüsâmeddîn
Ahmed Sârih	Kurrâ-i Kur’ân-ı ‘Azim Câmi-i Bertâşiye
Akbây Yesârî	Medrese-i Kûl Hasan
Burc-ı Şem‘a	Mehmed b. Ebî Bekir
Burcu-i Lâzkiye	Mehmed b. Erzî
Burc-ı Musa b. Nâzirü’l-Ceyş	Mehmed b. Hüsâmeddîn
Câmi-i Bertâşiye	Mehmed b. Mehmed
Câmi-i Ka‘la-i Merkab	Mescid-i Denbûs
Câmi-i Kebir	Mescid-i Hamavî
Câmi-i Kebîr der Trablus	Mescid-i Kadiriye
Cemâleddîn Yûsuf el-Hamavî	Mescid-i Kayıtbay
Ebû Ba‘ih min ‘Arab Yesâr	Mevkûf
Ebû Bekir ve ‘Ali Evlâd-ı Mesikî	Mezâr-ı Şeyh ‘Abdullah
Ebû Na‘lic Yesârî	Muhammed b. Ahmed b. Hüsâmeddîn
Evlâd-ı ‘Alâ	Nâsirî Mehmed b. Ebîbekir
Evlâd-ı Es-Sebîh	‘Ömer b. Cemâlî
Evlâd-ı Fâhreddîn	‘Ömer b. Mehmed Erzî
Evlâd-ı Hüsâmeddîn	Yûsuf b. Tâhân
Evlâd-ı Tâhân	Zâviye-i İbn-i Mencik
Fahreddîn ‘Osmân İbnü’l-Hamavî	Zeyneddîn b. en-Nâhmânî
Hâcî ‘Ömer b. Erzî	Zeynî ‘Ömer b. el-Hamavî
Hâcî Mehmed Hüsâmeddîn	Zürriye-i Mehmed b. Hâtib
Haremeynü’ş-Şerifeyn	Zürriye-i Esenlü
Hasan Bârî	Zürriye-i Evlâd-ı Salâr
Hazret-i Vezir Mustafa Paşa	Zürriye-i Nâsireddîn Mehmed el-Gazzî
İbnü’l-Tâc	Zürriye-i Şeyh Nureddîn Balâtnîsi
İbrâhim b. ‘Arab Sârih	

Tablo-48
Cebele Sancağında Mülkler

‘Abdulkâdir
Mehmed b. Hâcî Mehmed b. Selim
Yûsuf b. ‘Alâeddîn b. Cafcâf

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Elazığ'da doğdum. İlk, orta ve lise tahsilimi Elazığ ilindeki muhtelif okullarda tamamladıktan sonra 1998 yılında Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde okumaya hak kazandım. Üniversite öğrenimimi 2002 yılında tamamladım. 2003 yılı şubat ayında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapmaya başladım.